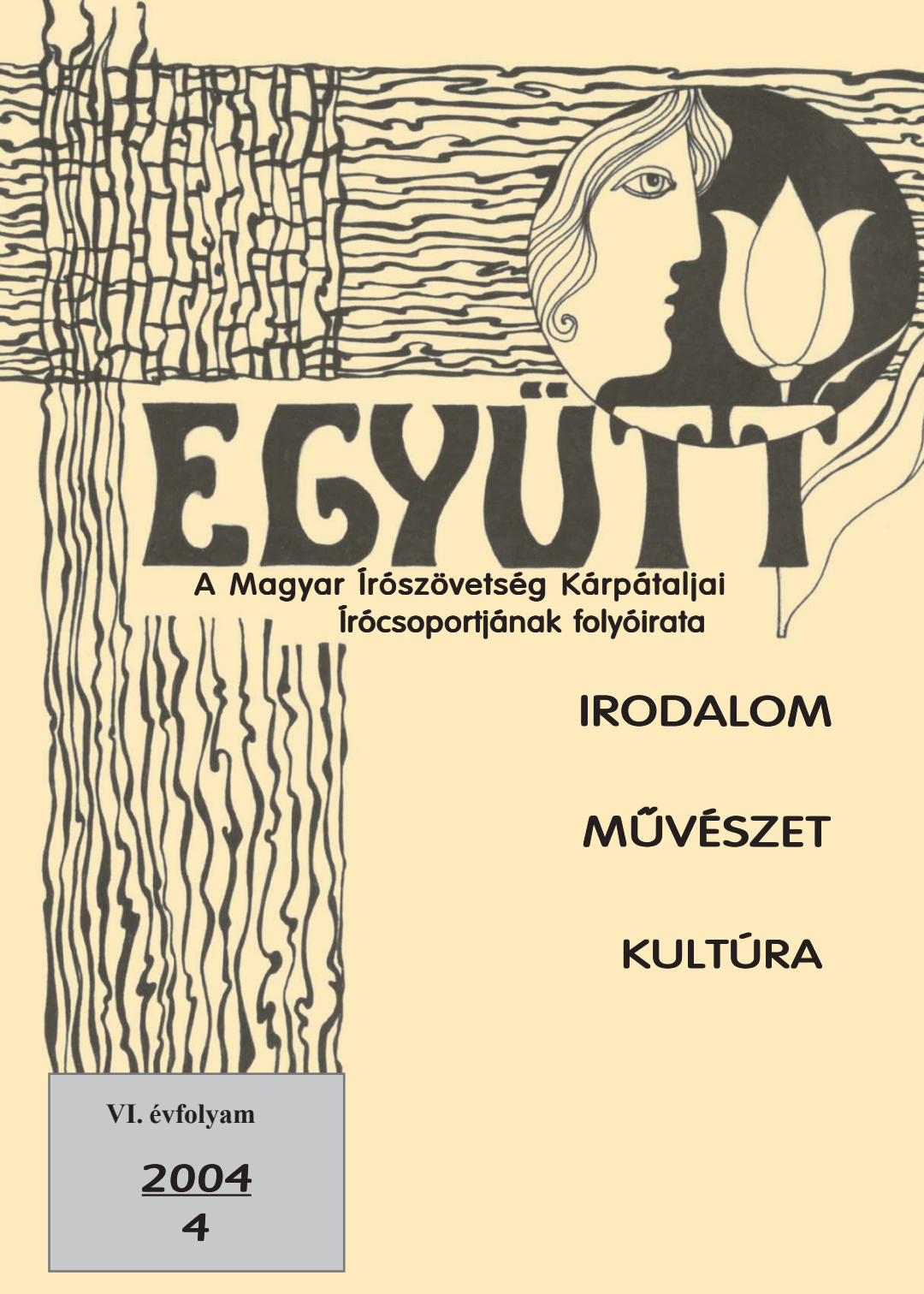

EGYÜTT

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai
Írócsoportjának folyóirata

IRODALOM

MŰVÉSZET

KULTÚRA

VI. évfolyam

2004

4

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

Szerkesztőbizottság: S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Füzesi Magda, Horváth Sándor, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály (főszerkesztő), Pomogáts Béla, Vári Fábián László (elnök)

A szerkesztésben közreműködnek: Fodor Géza, Gortvay Erzsébet, Tárczy Andor, Zselicki József

Védnöki testület: **Kovács Vilmos Baráti Társaság**

Megjelenik a Kárpáti Magyar Krónika önálló, negyedévi kiadványaként a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége, a Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége, az Illyés Gyula Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, az Intermix Kiadó és a Credo Alapítvány támogatásával.

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás, tel.: 06 70 231 72 20

A szerkesztőbizottság ungvári címe:

88000, Ungvár, Babuskin tér 5/a, tel. (00380-3122) 43737, fax: (00380-3126) 7027

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt.pdf>

Felelős kiadó: **Dupka György**

Olvasószerkesztő: **Barzsó Tibor**

Művészeti szerkesztő: **Ivaskovics József**

Intermix Kiadó, 88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a. Tel/fax: (00380-3126)-1-70-27.

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió.

Készült a Borneo Kft-ben.

Forgalomba kerül a **Kovács Vilmos Baráti Társaság** terjesztésében

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, vezető: **dr. Kovács Elemér** és **Kovács Katalin**

Tel./fax: 8 243 214-54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti: a Kárpátaljai Szövetség
(Magyarok Háza, 1052 Bp., Semmelweis u. 1/3.)

Lapengedély száma: 3 T No 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 4 FODOR GÉZA: Három holló egy ágra száll (vers)
- 6 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 14 PENCKÓFER JÁNOS: [Fájni fog a táguló világeregében...] (vers)
- 16 LENGYEL TAMÁS: Tamás evangéliuma, tágra zárt szemek (versek)
- 18 BARTHA GUSZTÁV: Téboly II. (egyfelvonásos)
- 24 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Mítosztöredék (vers)
- 25 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: 12 szám (jegyzet)
- 26 KÖRMENDI LAJOS: Körúti béke, Példabeszéd kis népeknek (versek)
- 28 KOCSIS CSABA–KÖRMENDI LAJOS: „Az igazi közösség nem lehúz, hanem felemel” (interjú)
- 33 SZABÓ BOGÁR IMRE: Bereki tájon, A mindenség vérzik (versek)
- 35 RÉKASY ILDIKÓ: Sors, Megint az ősz, Anyám mosolya, Holtodiglan (versek)
- 37 SARUSI MIHÁLY: Jó, hogy benéztél (elbeszélés)
- 45 NYILAS ATILLA: 10x3 SMS (versek)
- 47 FODOR GÉZA: Kút, vödör, vályú... (jegyzet)
- 50 KOVÁCS VILMOS: Két találkozás (levél Illyés Gyulához, 1972)
- 53 ANGÉLA: Kérdés, Elveszett, Nem (versek)
- 55 BARZSÓ TIBOR: Moszkvai élmények (emlékezés)
- 62 Párjavesztett gerlice, A kozák megmenti a vízben fuldokló lányt (ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)
- 64 PENCKÓFER JÁNOS: Eredetiségünk kiutkeresése (recenzió)
- 71 BERTHA ZOLTÁN: Posztmodern „példabeszédek” (recenzió)
- 74 S. BENEDEK ANDRÁS: Példázat a hitről és az emberi helytállásról (tanulmány)
- 81 ROJÁK VINCE: Valóság és fikció az irodalomban (tanulmány)
- 87 SARI JÓZSEF MIHÁLY: Levél a szerkesztőnek (jegyzet)
- 89 DOBSZAY KÁROLY: (A nemmel szavazók táborához!) (vers)
- 90 D. GY.: Művelődési életünk krónikája
- 97 Új könyvek
- 98 Szerzőink
- KÖRMENDI LAJOS–KOCSIS CSABA: Régi kútba nézek (megzenésített vers)
- NAGY LÁSZLÓ: Műtét anyánk szemén (részlet)

FODOR GÉZA

HÁROM HOLLÓ EGY ÁGRA SZÁLL

*Három holló egy ágra száll
Szemeikben mély tigrisszem
Huzatos ölyv és sárga láng
Tövistűz örvénye zizzen*

*Máris a fekete fényben
Varjak bokrai suhognak
Tőr a tolluk sötét ében
Rend és lélek beleroppan*

*Majd megszállják az egész fát
Reccsen a gally dúlt avaron
S felindulnak a hiénák
Elkékül a rododendron*

*Morajló ég talpig érjük
Törpe remény vadzöld berkét
Mákonyittas ordas vérbükk
Tövét tépve im belénk lép*

*Villódzó csőr kopjavasa
Árnyékával is átéget
Sikolyos szél riogatja
A bujdosó cinegékét*

*De valami cseng az erdőn
Templomtorony villog elő
Rásüt a nap forogni kezd
a zöldszikrás zománc tető*

*Sziklarepedéses dél van
Harangszava rég elveszett
Madaraink elaléltan
Délibábok közt remegnek*

*Zöldül egy katonaváros
Kaszárnyaszárny cinterem is
Fák és bokrok közt halálos
Színekbe vált a nemezis*

*Keresztközelből gyors karvaly
Süvölti le a nagy eget
S majd ha készen lesz a padmaly
Dobokkal fognak verebet*

*Homályból tisztás rejtekét
Villámütte tölgy vigyázza
Három ágba szakadt törzsét
Három falomb koronázza*

*Egyik ezüstcsengős fenyő
Zokogó nyírfa a másik
Harmadik dalokat esdő
Sugárzó jávornak látszik*

*De hoz a szél zord felleget
Fölkavaró mélyebb árnyat
S lecsap fentről a rettenet
Forróbban a vércseszárnyak*

*Föld- és holdrengésben éppen
Hol a gyilok lágy csontba ér
Holdsugárból kötött gézen
Átüt piros napként a vér*

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Az újlaki cipőgyárban hajnali ötkor indul a műszak. Hivatalosan ugyan hét óra van már, de az emberi szervezet ezt nem tudhatja. S miért kéne tudnia? Moszkva messze, nagyon messze van. A dolgát mégis mindenki végzi: a szokott időben felberregnek a varrógépek, s a műszakvezető rendszerint elindítja a szalagot. Van még nyolc-tíz percem, amíg a műszaki ellenőr lába előtt összegyűl a csomagolnivaló, egy ládányi katonacsizma. Tennivaló éppen addig is akad. Üres ládákért indulok, hogy előkészítsem, méretre szaggatott durva csomagolópapírral kibéleljem őket. Esetlenül mozgok, szokatlan még ez a közeg, előadótermek után az üzemcsarnok. Jobb vállam hirtelen megrándul, karomat felkapom, mert mint tompított hangú géppuskák, megszólalnak mögöttem a szegzőgépek. Csak ilyenkor, az elején ijesztő a hangjuk. Később, az általánossá teljesedő zajban már semlegessé válnak a kattogás-sorozatok.

A ládák kocka formájúak, méretük 70x70 centiméteres lehet, sarkaikat hajlékony, keskeny fém pántok erősítik. Kellemtelen, hogy a fedelet is hasonló módon kell rögzíteni, mert a 35-ös szög nehezen üti át a plehet, s ha megcsúszik a kalapács feje, könnyen kicsattanhat alatta az ujjam, de rámehet a köröm is.

A ládák az üzemi bejárat melletti rakodóplaccon vannak felhalmozva, s ha csak lehet, olyat választok, melynek fedelét legalább két pánt tartja. Kettőt fogok meg egyszerre, úgy indulok visszafelé. Endre szomszédunk jön velem szembe, aki a szeszt sokkal jobban szereti már, mint az asszonyt. Pedig ha iszik, elárulja magát, azonnal dadogni kezd, ezért sokan, s már nemcsak a háta mögött, E-E-Endrének szólítják.

– L-L-Laci, h-h-hát m-m-már n-n-nem v-v-vagy e-e-egyemetista?

– N-n-nem v-v-vagyok, ki-ki-kirúgtak – feleltem volna legszívesebben az ő szája íze szerint, mert cseppet sem esett jól a kárörömmel bélelt kérdés. De ez elég ok-e arra, hogy én is gúnyolódjak vele, hisz apám lehetne. Semmit se szóltam inkább, csak egy kényszeredett mosollyal megráztam a fejemet, s mentem tovább a dolgomra.

A szalagon érkező kész lábbelit egy göndör hajú, szemüveges lány fogadja. A száruknál összekötött csizmákat két tenyerébe kapja, s először arra kíváncsi, helyén van-e a kéreg, nincs-e félrevarrva a baba. Majd a nyelv szabályos elhelyezését nézi, aztán a talpakat méri össze, szemét végigfuttatja

a szegzésen, s ha mindent rendben talál, a gumitalpakra rányomja kis, fehér festékbe mártott pecsétnyomóját. Hogy elhaladok mellette, kedvesen mosolyogva kérdezi:

– Ma már nem vagy rosszkedvű?

Viszonzom a mosolyt, de a kérdésre az épp elhaladó műszakvezető válaszol helyettem:

– Persze hogy nem vagy rosszkedvű. Azzal csak tönkre lehet menni, előre semmiképp – s mielőtt tovább menne, rám is fordít egy kis figyelmet: – Na, kis Fábián, belejöttél már?

– Köszönöm, Jani bácsi, elég jól boldogulok – felelem, s hogy bizonyítsam is, elkezdem a csomagolást.

A láda aljára papírt teszek, a négy oldalát viszont úgy bélelem, hogy a lapok egyharmadát a peremnél megtúrva kívül hagyom. Majd a csomagolás végeztével, mielőtt fedél kerülne a ládára, visszahajtom őket.

A csizmákat egymással ellenkező irányban, talppal a láda szemközti oldalaihoz pászítva rakom a helyükre, hogy a szarak egymásra simuljanak. Nagy H-betűt ábrázolva négy pár fér egy sorba, s a következő réteg ezeken keresztbe fektetve helyezkedik el, hasonlóképpen a harmadik és a negyedik, az ötödik sorral pedig tele a láda. A kilógó papírvégekkel letakarom, kalapálom rá a fedelet. Ezután mérlegre teszem a nagy csomagot, s egy ott ülő szépasszony, aki fölött már legalább húsz éve megállt az idő, beállítja a mázsát. 65, legfeljebb 67 kiló az egész. A különbséget többnyire a méretek változatosságából adódik. Ha bakancsot pakolok, abból 25 pár az elhelyezendő mennyiség, a súlya pedig legfeljebb 5-6 kilóval több. A mérés után Magda néni fekete festékbe márt egy durva szőrű ecsetet, s a láda fedelére ráírja a mért eredményt, a csomagolt párok mennyiségét, s egy számsort, amely a termék jellemzőit azonosítja. Ennyi az ő művelete, irigylik is tőle sokan ezt a jó kis kényelmes munkát, de hát nem lehet mindenki a gyárigazgató sógornője!

Most már ismét enyém a láda, s a mérlegről ölbe kapva a rakodóplaccra viszem. Ahogy gyűlnek, emeletet rakok belőlük, hogy a lehető legkisebb területen elférjenek. Az első tízet még viszonylag könnyen cipelem, de attól kezdve egyre nehezebbek lesznek. Egyedül kell rájönnöm a fogásokra, többek közt arra, hogy ha lépés közben nem támasztom alá a jobb lábamat, ha nem emelem azzal is a hasamhoz szorított terhet, előbb-utóbb leszakítja a karomat. A rakodásnál mindaddig nincs különösebb gond, míg el nem kezdem a harmadik sort. Eleinte sokat erőlködöm, aztán rájövök, hogy a ládát a mellkasomra kell felvenni, s egy erőteljes karmozdulattal kissé

megemelve előretolni. És arra sem figyelmeztetett senki idejében, hogy a harmadik nap után a két csuklóm teljesen kikészül. Ha egy-két percig pihenhetek, máris szorongatom, nyomkodom, masszírozom egyik kezemmel a másikat.

– Csináltass magadnak két csuklószorítót, te fiú, mert a nélkül nem bírod itt sokáig – jegyzi meg valaki, s megy a dolgára tovább.

Kilenc órákor leállítják a futószalagot, elhallgatnak a gépek. Húsz perc szünet következik. Az emberek egy része a munkapad melletti széken marad, s a szatyrokból előkerül az újságpapírba csomagolt zsíros- és bundás kenyér, a zöld sörösüvegekbe töltött tea. Az egyik szegzőgépnél ülő munkatárs, aki Bökényben a fogatát hagyta oda az új, kattogó paripáért, ma is elégedetlen a reggelijével:

– Derelye – a szegény ember ereje. De nem tea, az isten verje meg!

Akik a kijárat felé tolakszanak, hogy rágyújthassanak, már alig figyelnek rá. Én maradok a ládáim közt, nem tudok már tőlük elszakadni. Az egyikre leülök, hátamat a mögöttem tornyosuló tömegnek támasztom. Tüdőm és egész belsőm megtelt a zsíros bőr nehéz szagával. Fáradt vagyok, a szemem akaratom ellenére leragad...

Mintha újraindult volna a termelés, s valaki a szalagról lekerülő csizmákat dobálná felém. Az egyik sipcsonton talál. Ijedten emelem a fejem, felkőnyöklök az ágyon. Akkor látom, hogy Lukaszov, egyik sofőrünk rugdossa a lábamat.

– Ébredj, Vaszja, te következel. Én már négy órája örködöm, ideje, hogy felválts.

Álmodtam vagy csak nagyon mélyen gondolkodtam? Mindegy. Néhány másodpercig hadd bámuljak magam elé. Ismeretlen a hely, még nem jöttem rá, hol vagyok. De Andrijusa nem tágít. Leveszi a válláról, az ágynak támasztja a feltűzött szuronyú fegyvert, s már rúgja le lábáról a csizmát, mint aki mindenképpen a helyemre akar feküdni. Lassan ráésszmélek, hogy ütegparancsnokunk az este kettőnkre bízta az őrséget. Feltápaszkodom, lábamra kapcát tekerek, ám valahogy most nem áll rá a kezem. Túlságosan durvák a ráncok, így hamar feltörné a lábam. Lukaszov már úgyis ül, ráérek rendesen feltekerni. A 40x60 centiméteres vásznat a padlóra terítem, jobb lábammal a bal felső negyedére lépek, s a közeli sarkot úgy hajtom a lábfejemre, hogy egy darabka a talpam alá is jusson. Ezt leszorítom, aztán jobbról kezdem tekerni bal felé. Egyszer teljesen körbetekerem, aztán félszer. Közben a bokám körül is eligazítom, majd a kezemben maradt csücsköt boka fölött az előbbi menet alá tűröm. Na, most sikerült. Olyan, akár egy

zokni. Nyolc-tíz lépést tehetnék is vele, akkor sem szabad meglazulnia. A csizmákba bújok, a fegyver szíját csuklómra akasztom, s ásitózva elindulok az ajtó felé. A kis előtérben hosszú fogason a köpönyegek lógnak. Veszem a magamét, fejemre húzom a téli sapkát, s mielőtt kilépnék az éjszakába, a bejárat fölötti lámpa fényében az órára sandítok. Kereken három óra van.

Elindulok, hogy jó éjjeliőr módjára többször is bejárjam a terepet. A kis házat ölelő dombok közül kilépek a keskeny, aszfaltozott útra, követendő irányként célba veszem a bázist körbefutó szögesdrót-kerítést, hogy legelőszőr annak mentén kerüljem meg e kis hadi birtokot. Ez az út a leghosszabb, de nem baj, hadd teljék az idő. A kézi eszközökkel elegyengetett aszfalt apró lapályaiban kis tócsák tükre fénylik, a kerítés alatt kitaposott homokos ösvényen viszont nyoma sincs az éjszakai esőnek. A szél azonban csípős, köpenyem gallérját a tarkómra hajtom, jobb hüvelykujjamat a rövidre állított vállszíj alá feszítem. Lassú, kimért léptekkel haladok, mint a rendes őrszemek, holott merő szemfényvesztés, amit műveltetnek velem. Ha rám támadna az elvetemült ellenség, csak a szuronnal és a puskatussal védhetném magam, mert a tárbán egy fia töltény sincs! Ezért mondom, hogy éjjeliőr vagyok csak, s ráadásul kettő helyett itt négy órát kell szolgálni egyhuzamban.

A berdicesei kiképzőalakulatnál, ha őrségbe ment a szakaszunk, hasonló feladatot bízta rám mindaddig, míg fel nem vettem a katonai esküt. Ott azonban egy járműparknak álcázott roncstelepet kellett őriznem, mert az ellenség átverésére nálunk mindig is jelentős energiákat fordítottak. A végén pedig már magunk is elhittük, hogy mindennek komoly jelentősége lehet.

A látszat-bázist, amelynek objektumai távolról vagy a levegőből talán igaziaknak is tűnhettek, egy domboldalon hozták létre, s annak szelíd lejtői a völgyben lapuló kis falu, Szemjonovka alá igyekeztek. Civileket ritkán láttam errefelé, ellenben a takarodó és éjfél közt a bátrabb bakák hármas, négyes csoportokban elindultak a falu fényei iránt. Két vagy három ösvényt is vágtak a térdig érő sarjúba, s ezek egyike pont az én őrhelyemen át vezetett, de az éjjel kóborló, szolgálati idejük végét váró katonákat ez cseppet sem zavarta. Eleinte azt hittem, hogy a kibírhatatlan ízű burjacska (répapálinka) miatt mennek, mely egy rendes szemjonovkai házban, mint beszélük, vizesvödörben áll a negyedliteres bádogbögre hűsége társaságában. Ennél kevesebbet a helyi szokásokra is ügyelve nemcsak hogy nem illik, de nem is érdemes inni, mert legalább ennyi kell ahhoz, hogy üssön, a hasztalan kószolgatással pedig csak a gyomrát tenné próbára az ember. Arról

azonban, hogy más vonzereje is van Szemjonovkának, egy későbbi szolgálat alkalmával győződhettem meg.

Talán 21 óra 30 perc lehetett, s már a váltásra várva üldögéltem egy rozsdacette dzsip hátsó lökhárítóján, amikor az egyik gyalogsági páncélcsocsit formázó alkotmány felől ezidáig szokatlan kalamolásra lettem figyelmes. Felálltam, hogy körülnézzek a sötétlő objektumok közt, s bár nagy segítségemre volt a kivilágított nyáresti égbolt, emberi mozgásnak semmi jelét nem láttam. Hogy az őrségben ilyenkor előírt parancsszavakkal bohóckodni kezdjek, eszembe sem jutott. Tettem néhány lépést a hangforrás felé, s újból meghallottam a zajt, de ez merőben más volt az előbbinél. Azt is mondhatnám, hogy ismerős. Már szemmel láthatóan is mozgott, ritmikusan nyiszorgott a ronc, s bal felől, mert a hiányzó ajtó nem takarhatta, felfénylett a szétrongyolódott ülésre fektetett lány homloka. Félhosszú haja aláhullva hintázott a levegőben, feje minden lökéssel hátrébb csúszott egy keveset, s amikor elfogyott alóla minden támasz, elővillant két fehér karja, s kétfelől megkapaszkodott a rozsdás vázban.

Ekkor már torkomban dörömbölt a szívem, összefutott számban a nyál, s mielőtt a térdem is remegni kezdett volna, elkezdtem csendben visszavonulni. Ügyes kis cseléd, meg kell adni, nem hagyja leszorítani magát az alkalmi nyoszolyáról. S milyen fegyelmezett! Hang sem hagyja el a száját, úgy fogadja s viszonozza a szerelem lökéseit. Kisült volna a szemem, ha oktanul ordibálva rájuk rontok, ha szétriasztom őket.

Most, kilenc hónappal később, porosz földön újból ezen a passzív szerelmi kalandon derülök magamban, s az ismert Maupassant-novella hősére, a postásra gondolok, aki munkája végzése közben az egyik zárt ajtó mögül a szerelem jajszavait hallván a rendőrségre rohant, hogy szörnyű, véresnek vélt büntényt jelentsen be. Tanúvallomása olyan meggyőző volt, hogy a rendőrök azonnal a helyszínre vonultak, s rátörték az ajtót a szerelmesekre. Pirulhatott, magyarázkodhatott aztán, de hülyeségéről nem tehetett a szerencsétlen. Az ő párja is olyan halvérű, csendes szerető lehetett, mint az inkognitóban maradt szemjonovkai lány.

A rádiósok antennarendszere mellett haladok el, s látom, valóban nem alszanak. Három, gépkocsira telepített közép-hatótávolságú adó-vevő üzemel egyszerre. Egyiknek nyitva az ajtaja, mert szűkös a tér odabent, kell a friss levegő. Nem elég, hogy öreg éjszaka van, a műszerek-termelte meleg is álmósít. A készülékek előtt nagy, fekete fülhallgatókkal ketten is ülnek, s egy hadnagy a gyenge belső világításban a koordinációs tábla előtt szorgoskodik. Egyes jelzéseket töröl a függőleges plexifalról, s színes, üvegre

író ceruzával rögzíti a vizsgált légi szektor újabb adatait, melyeket bizonyos időközönként, a dokumentálás végett koordinátákkal ellátott hártypapírra visznek át.

A tisztek szálláshelyét ugyancsak mellvédek óvják. Az ablakok mögött sötét van, de a parancsnoki szobából a tévé képernyőjének fénye árad. Pankov őrnagyot most sem fogja az álom, vagy valami jó kis nyugati adót sikerült elcsípnie? No, csak hadd tévézzen nyugodtan, én majd örködöm. Elmegyek a felderítő radarállomás részére kiépített betonállás mellett. A nagy antennatest harcász állapotban ugyan, de mozdulatlanul nyugszik hatalmas hordozója hátán. Álcahálók rejtegetik az avatatlan szemek elől. Utam a bázis egyik sarkánál felállított őrtorony mellett a szögletes fordulóhoz ér. A 6-7 méter magasán elhelyezett galériaszerű kilátó most üres, holnap azonban majd ide is őrt állítanak, akinek a radarrendszer által láthatatlan, alacsonyan támadó ellenséges gépekre kell figyelnie. Egyes skeptikusok szerint ez pont olyan hatékony védekezési mód, mint atomtámadás ellen a vizes lepedő.

Borókabokrok közt visz az ösvény tovább, a következő fordulóban álló őrtoronyig. Odaérvén visszanezdek a megtett útra, s megállapítom, hogy pont a felénél tartok, az idő pedig alig telik. Megkísérlem a szögesdrótokon túl is megjáratni a szememet. Ott sincs semmi különös, ugyanaz a borókás folytatódik, amely itt bent is ellepte az egykori irtást, de azon túl, jól érzékelhető távolságban nagy kiterjedésű fenyves sötétlik a kora tavaszi holdvilágban.

Megállok, toporgok egy keveset. A kapcám nem érkezett rendesen megszáradni, túl rövid volt a pihenő – fázik a lábam. De a szélnek is része lehet benne, mely hűvös, nedves időt hajt maga előtt. Érzem, nem sokat ér a tarkómra emelt gallér, két szárnyát elől a horgas kapcsokkal össze is akasztom. Így sem jó, mert a sűrű teveszőr páráként veri vissza kiáramló lélegzetemet, s mire lecsapódik az államon és nyakamon, már csak a kellemetlen, csípős nyirkot érzékelem. A ruha szövete ugyancsak issza magába a nedvet, a szél azon át akár a bőr alá is behatol. Lenne inkább mínusz tíz fok, mint ez a fagypont fölötti nyálkás hideg – vélekednek sokan. Egyébként ilyen volt az egész tél, 0 és +5 fok közötti hőmérséklettel, csak ritkán süllyedt fagypont alá. Annál több volt a köd, a havas eső, valódi hó meg szinte semmi. Szidják is az oroszok eleget, én meg csak azt mondom, még mindig jobb, mint a rettenetes fagyokkal fenyegető féléves távolkeleti telek. Ezt akárki kibírhatja.

A harmadik fordulón túl meghagytak egy keskeny sávot az erdőből. talán azért, hogy árnyékolja a kaszárnyát, s a mögötte szabadkozó latrina

fehérre meszelt falát. Ezeket a fákat – többnyire feketefenyők – a laza, homokos talaj képtelen sudár, magas törzsekké nevelni. Görbék, egyenetlenek, jobbra-balra dőlnek, mint egy fegyelmetlen, szétszórt csapat katonái, de a naptól és a szélről védnek, s tőlük már ez is szép. Lám, a két tábori vízmelegítő üstnek is alattuk találtak alkalmas helyet.

Az egyik vízmelegítő tüzszekevényében még gyenge parázs pislákol. Közelebb lépek hozzá, megtapogatom az oldalát. Ez jó meleg. Nincs is értelmesebb továbbmenni, megmelengetem a kezemet. De miért csak a kezemet? Belekapaszkodom az üst egyik kiszögellésébe, jobb lábam a kengyelben, azaz a gumikeréken, a bal pedig lendül, s máris nyeregben érzem magamat a hordónyi nagy edény fedelén. A zárószerkezetet szorító szárnyas csavar pont a lábam közé esik, az ülés kényelmét így cseppet sem zavarja. Ez a beszéd: melegszen és szolgálak egyszerre, mert ez a másfél méteres magasság arra is kiváló, hogy jobban belássam a rám bízott terepet. A meleg hamar átjárja tagjaimat, s kis idő múlva azon kapom magam, hogy a fejem előrebukik, a sapkám meg elgurul, ha nem nyúlok rögtön utána. Attól félek, elalszom. Elhatározom, hogy leszállok, nem maradhatok itt. Csak még egy keveset.

Lépéseket hallok. Nem alszom, nyitom a szemem, de mire összekapnám magamat, egy zseblámpa vakító fénycsóvája vizsgálja arcomat, s mögöttem Krecsetov hangját hallom:

– Hát te mit keresel itt? Én azt hittem, járőrözöl.

– Csak öt perce vagyok itt, hadnagy elvtárs. Pihentem egy keveset, de már indulok tovább – válaszolom, s le akarok szállni.

A tiszt azonban közelebb lép, visszanyom a helyemre, majd megtapogatja az üst oldalát. Jó melegnek találhatja, ezért feláll a kerékre ő is, egészen a képembe hajol, s halkan, szinte sziszegve adja tudtomra azt, ami szerint csak kettőnkre tartozik:

– Ha lebaszok neked egyet, ott maradsz ebben az üstben örökre! Szállj le azonnal és teljesítsd, amit rád bízta! És ezen a helyen meg ne lássalak még egyszer, mert meglásd, én megtanítlak rá, ha eddig még nem tapasztaltad, hogy milyen az igazi szolgálat!

Szó nélkül felpattantam a jó kis helyről, s a kerékről elrugaszkodva leugrottam. A lendület azonban arra kényszerített, hogy földet éréskor az egyensúly megtartása végett legalább két lépést tegyek még, szinte futva. Jobb lábbal érkeztem a talajra, tehát a ballal szinte azonnal léptem, de amint újra a jobbot emeltem, elbotlottam egy elém rakott csizmában. Mint a béka, előrenyújtott karral puffantam a földre. Nem ütöttem meg különösebben magamat, a talajtól kapott ütest felfogta a durva köpönyeg, ellenben a

kalasnyikov, mely negyed másodperccel utánam csapódott a földhöz, megcsúszott, s abban a pillanatban, amikor két tenyerem a homokos talajba vágódott, a feltűzött szuronnal utolérte és az ütőer mellett felhasította a jobb csuklómat. A fiatal, tőlem alig idősebb hadnagy jót röhögött rajtam, s vásott kamasz módjára talán már el is könyvelte magában, hogy ez volt a büntetésem az előbbi szolgálati kihágásomért, amelyről szó köztünk soha többé nem esett.

[Fájni fog a táguló világregében...]

*Fájni fog a táguló világregében föl-
ébredve látni Tűz, Levegő, Víz
és Föld elgyengülő hatalma mögött
milyen lázas klónozásban ölt formát
a tagadás, a hét csillag s a velük
egylényegű földi fémek ólomtól az
az aranyig építkező igaza hogyan lesz
az átlényegtetési hírművészet
bölcseinek a köve, a XXI. századi
szóalkímia törvényes széptudománya,
regő, és hogyan leszek én magam is,
regő rejtem, regő rejtem, olyan
visszaút-tagadó, mint egykor a
Csodafiú-Szarvas.*

*Fájni fog az egyik vállamon a Nap,
a másikon a Hold, de fájni fog az
összes húnó s gyűló csillag együtt
és külön-külön, mert ha már nem
mondom táltosmagánynak ezt a
sorsos félelemközvetítést, ha nem
nevezem sámánörökségnek ezt a
gigabájtokba átmentett kegyesség-
kérést, azért még érezhető lesz e
fájlok újhonfoglaló természete
szerinti lódobogás, regő, Kelettől
Nyugatig, regő rejtem, regő rejtem,
s agancsösvényei kijelzői közt a
Csodafiú-Szarvas.*

*Az híves patakhöz érve pedig utolér
a fájdalma fájdalma, mert aki
Sötétet, Fényt magára véve úgy féli
az átalakulást, hogy megáll, és csak áll,
csak áll, hiába veszik célkeresztbe
hírművészek vagy a digitálhálózat
átváltás-tagadásra programozott*

*lélekmásai, akkor majd megtudom,
miért a Tűz, Levegő, Víz és Föld
elgyengülő hatalma, miért ez a
rokontalanság, regő, e hazákat
herdálás, regő rejtem, regő rejtem,
s hol keressem, aki megszólaltat,
Csodafiú-Szarvas.*

Tamás evangéliuma

*padlóba fekszem víz alá
meztelenül lépek a falba
követ emelek fát szelek át
beköltözöm kutyába halba
embereket öltök magamra
páros számú végtagokat lopok*

*nő leszek aztán erőszaktevő
földrengés egyetlen áldozata
szerzetes szónok katona
hírnök leprás távgyógyító
uzsorás bölcs transzvesztita
végül – se vágyai se otthona – vándor
ki mindent bejár mégsem szabadul
és léptei csak megöregednek*

*most téged is meglátogatlak.
utam nincs már más se bizalmam
léptem szavam fogyott kutyában halban
s mert szabadulnom nem sikerül
már csak otthonra vágyom legbelül
mondják ott éltél te is egykor
bemegyek hát hiszem ha látom
körül szinte üres a ház –
halott gyerekek játszanak
fönn az isteni szájpadrólson.*

tágra zárt szemek

*a dolgok
korábban szövetségeseim voltak
most viszont úgy tűnik
menekülnek előlem.
csak lehunytt szemmel látom őket.
így szemlezárva jövök be az ajtón
vetem le a ruháim és szeretkezem.*

de ha kinyitom a szemem
nincs ajtó amin bejöjjek
és nincsenek ruhák
nincs toll és nincs számítógép
amivel leírhatnám hogy szeretkezem
és nincs senki aki elolvassa.
ha nyitva van a szemem
nincs más csak a különbség.

tegnap lehunytam a szemem
és elmentem az orvoshoz.
megvizsgált hümmögött
próbálkozzunk szemcseppel
határozta el végül
a fejem fölé tartotta az üvegcsét
megkért nyissam tágra a szemem.
tegnap lehunytam a szemem
és elmentem az orvoshoz.
úgy látja hogy
a szemcsepp nem használ mondtá
próbálkozzunk mással.

elmentem egy ácshez.
az ácsot megkértem
készítsen nekem egy olyan ajtót
amin nyitott szemmel is be tudok menni.
azt mondta jó.
megcsinálta.
most hogy van ajtó
amin nyitott szemmel is be tudok menni
elmentem a szabóhoz rendelni egy öltönyt
amit le tudok venni akkor is
ha nyitva van a szemem.
elkészítette.
ezek után rendeltem egy számítógépet
amit nyitott szemmel is tudok írásra használni.
megkaptam.
most látom csak hogy
nincs mit megírnom

TÉBOLY

II.

Mottó (EMBERTÍPUSOK):

- ideológusok-kuruzslók –
- csodatévő hőburok-izoterma –
- depresszió @. hu. + + + –
- szívtipró lilium = agytromboló!!! –
- fajfenntartó önvédelmi kényszer –

MATADOR

– Egyfelvonásos –

Szereplők: *Miklós*

Asszony, Miklós felesége

Szín: szobabelső, az albérletekre jellemző túlszűfolttsággal. A bútorok a múlt század 80-as éveit, a cserépkálya az időtlenséget idézi. Sarokpolc könyvekkel, a falakon Salvadore Dali festményeinek reprodukciói.

Időpont: a kétezeralahányadik év egyik téli estéje.

Miklós a nézőtérrel szemben, rozoga fotelben ül, kezében a televízió távkapcsolójával. Asszonya tőle balra, könyvekkel telerakott íróasztalnál dolgozatfüzeteket javít, olykor ő is a „képzeletbeli” képernyőt nézi.

Világítás: az asztali lámpa és a képzeletbeli televízió képernyőjének kékes fénye.

Asszony: Ne kapsold el!

Miklós: Bosszant az ostoba fontoskodás. Rágógumiznak a semmin! Ráadásul nyomják a kib...szott reklámokat, mire a hülyék a kerti vécéjükbe is légfrissítőt raknak. Hogy a kacsák benne tocsognak a deszkák résein feltüremkedő szarban – kit érdekel!? Érdekfeszítőbb a szomszédoddal megvitatni, hogy a fenyő vagy a trópusi gügüje illata menőbb-e.

Asszony: Balogné hozott túrót?

Miklós: A hűtőben van. A tejet nem tudtam felforralni, mert a mi

Juliskánk elfoglalta a gázt. Kotyvasztott valamit, a fazék fedele alól lila gőz csapott ki.

Asszony: Ne gúnyold! Nála lakunk.

Miklós: Fizetünk érte.

Asszony: Takarít utánunk és bevásárol, mos, vasal, ha kell...

Miklós: A faluban összehord rólunk hetet-havat.

Asszony: Őszintén mondom, nem értem, mi történt veled. Elgurult egy kereked? Cseng a folyosó, akkora garral üvöltözöl az óráidon. Aztán folytatod a tanáriban: lekurvázod Ágit, ma Komonyinét. Idehaza nem férsz Juliskától...

Miklós: Menjenek a fenébe!

Asszony (feláll): Fogom ezeket a füzeteket és befütök velük. És...kicibáloom az ágyból a Juliskát, felpofozom, fel én! Majd átmegyek a szomszédba, rájuk verem az ajtót, rá a kapzsikra, és minden gondunk meg lesz oldva. Ezt akarod?!

(Hosszú csönd)

Miklós: Gondolsz néha Matadorra?

(Az Asszony leül)

Miklós: Engem folyvást kísért, pedig próbálok másra gondolni. Például elképzelem a tengert, ahogy a partra simuló hullámokkal szemben ülök. De ez csak egy pillanat, és ő máris ott dagonyázik mellettem. Szeretném, de nem tudom elriasztani: utánam bújik az ágyba is. Felriadok álmomból, ami ki másról szólna, s már előttem az újabb kép: Matador fekszik köztünk, édesden rőfögve.

Asszony: Most magyarázkodsz, vagy hülyéskedsz?

Miklós: Ha játszanám az eszemet, drótkarikát tudnék húzni Matador orrába, s akkor azt mondanám, a gondolat tárgyasul, képpé áll össze, amit nem festek meg, mert nincs festékem, vászنام...*(Fát rak a kályhába, a polcra levesz egy könyvet)* Egy hete gyötröm magamat, idejemúlt életfilozófiákat memorizálva próbálok felejtetni, de nem megy! Matador, vagyis az általa keltett szorongás a legváratlanabb helyzetekben tör rám. Levegő után kapkodom, előnt a verejték, remegek... *(A könyvet a kályha elé dobja)* Az istenit, még hogy enyhe lefolyású neurózis!

Asszony: Megkapjuk a kör területét, ha a sugár négyzetét megszorozzuk Pi-vel. Az A egyenlő R négyzet szorozva Pi-vel...

Miklós: Nem érted?! Nem tudok megszabadulni tőle!

Asszony: A téglalap területe a két egymásra merőleges oldal szorzata... *(Csönd)* A hatodik szomszédban szénné ég egy... egy disznó, és mi történik? Az uram idegbajos lesz. *(A kályha mellé áll)* Attól persze táncra perdül, hogy

idehozott ebbe az isten háta mögötti faluba, ahová busz akkor jön, ha eltéved. Hogy elhülyülünk, beosztóbbak leszünk a fukaroknál, kiszolgáltatottabbak a putrilakóknál – mind lényegtelen dolgok. Urambocsá, miért is álmodoznánk, lázadoznánk! Saját otthonért, emberibb életért, netán egy rózsalugasért...? Miért erőltetnénk meg magunkat? Kényelmesebb foglalatosság a tévéműsorokat, az újságok közhelytraktáit, a tanártársak locsifecsijét csempülni... Istenem, hét év ment el az életemből a semmire. Hét év!

(Csönd)

Miklós (visszaül a fotelbe): Emlékszel?...

Asszony (a kályhának dőlve): Nem akarok emlékezni!

Miklós: Az idealizmusunkra?

Asszony: Te voltál, vagy a mai napig idealista. Én csak szeret...telek.

Miklós: Szerettél!?

Asszony: Ne faggass! *(Ellép a kályhától)* Ne kényszeríts arra, hogy olyat mondjak, amit a következő percben megbánnék. *(Csönd)* A vasvályút szeretném kiborítani, érted? Felszaggatni az ötcollos hidlásdeszkát, harapni és visítani! Visítani, mint Matador: „Emberek, velem igazságtalanság történt! Nem ezt tanultam, nem így képzeltem!” *(Csönd)* Miklós, én nem Miklós kettő vagyok! Az érzelmek forrásaihoz belső ösztön hajt. Anya akarok lenni! Bővizű, kiapadhatatlan forrásra van szükségem! Vagy azt akarod, hogy kapzsi, akarnok hárpiává váljak? Vagy – ami semmivel sem jobb – marokszám szedjem a bugyító tablettákat, ahogy az Ági, ahogy a Komonyiné? Ha ezt akarod, rendben: legalább lesz mivel dicsekednem – depressziós vagyok! *(Csönd)* Én is hallgattam, pedig figyelmeztetnem kellett volna téged arra, hogy nincs jogunk megszeretni Matadort. De te annyi gondoskodással vetted körül a csúfocska alomfölösleget, hogy képtelenség volt lelohasztani a lelkesedésedet, amely rávett, hogy éjszakánként háromszor is zokszó nélkül ugorj ki az ágyból, megcumiztatni visítózó Őmalacságát. Most láthatod, mi lett az eredménye! *(Visszaül az íróasztalhoz)*

Miklós: Az a te bajod, hogy nincs türelmed a jövőhöz.

Asszony (kényszeredetten nevet): Óriási!... Egyik napról a másikra élünk: Juliska pénzt kölcsönöz, a boltos hitelez, én meg pironkodom fizetéstől fizetésig az uram helyett is, mert ökelmét elfoglalják az érzévei. Szentenciákat gyárt, megfellebbezhetetlen axiómákat. Óriási!... Akármelyik tizenéves falusi gyerek értelmesebben viszonyul az élethez, mint te. Azt legalábbis tudja, hogy a vágóállatokhoz nem szabad érzelmileg kötődni: a tyúk, az tyúk, a liba – liba, a disznó – disznó. Talán azt is sejti, hogy egy asszonynak a gyerek jelenti a jövőt.

Miklós (felugrik a helyéről): Kész? Befejezted?! Nyugodtan hozzáfűzheted: arról is én tehetek, hogy odakint fagy; hogy nincs közvetlen buszjárat a városba; hogy az ország ipari termelése harmada a rendszerváltás előttinek; hogy Amerikában terroristák grasszálnak... De szabadjon előbb megkérdezni: ki nem akart, ki nem volt hajlandó ebbe a nyomorúságba gyereket szülni? *(Visszaül a fotelbe, csatornát vált)* Ezért kezeltünk gyerekként egy malacot. Nem lett volna szabad. Rádásul – tévedésben hagytalak. Hagytam, hogy az én idomári képességemnek tulajdonítsd Matador minden újabb mutatványát. Mint biológus, tudtam, és illet volna neked is megmondanom: a malacok kurvára intelligens állatok, könnyen idomíthatók. *(Csönd)* Emlékszel a házőrző Matadorra? Úgy lerohanta az idegent, hogy a kutyák sem különül. Leszegette a fejét – bika az arénában! –, a fülét hátracsapta, és uzsgyi, neki az ipsének, amíg csak le nem kergette az udvarról.

Asszony (zavartan): Bocs' nekem! Javítanom kell a dolgozatokat, készülnöm a holt napi órákra.

Miklós: Mintha örökös készülődésben élnénk. Bemagoljuk az élet általánosságait, mert meg akarunk felelni a holtnak; a tanügy, az iskola követelményeinek, a szülői elvárásoknak, na és a közkerölcsnek – gondolkodásnak, minden élethelyzetnek. Holott fontosabb kérdésekre kellene választ keresni, találni: az *ez* miért *az*, az *így* miért *amúgy* van? Nem, isten ments! Ahhoz, hogy a kör bezáruljon körülöttünk, elég a holnaphoz odabiggyesztethető egyetlen kérdőjel. Pedig te is tudod, hogy a falu, az iskola, ez a koszlott albérlet, a pénztelenség lefölozte vágyakkal, csak annyira létezik, amennyire beléje kapaszkodunk.

Asszony: Ide tartozunk. Vagyis... Nem bántásként mondom, kérdezem: ki beszélt az öntudat, az önbecsülés fontosságáról, győzködve a másikat? Vagy nem te mondtad, hogy Odaát is csak egy borsodi vagy szatmári falucskában kaphatnánk állást, hozzá holtomiglan gazsulálást a helybeli kismiskák affektáló úrhatnamsága előtt?

Miklós: Komolyan mondom, sok ez nekem! *(Az Asszony mellé áll)* Tudod, elmulasztottam és... akaratlanul...

Asszony: Mondjad, hadd tudjam – miért kínozzuk egymást!

Miklós: Akkor hajnalban...

Asszony: Igen...?

Miklós: Nem tudtam elárulni Matadort.

Asszony: Rég elárultuk. Aznap, mikor kiadtuk feles hízlalásba. Mert kinötte az albérletünket, anyagi keretünket, és minden szabad percünket magának követelte. Ez a sors – vagy nevezd, ahogy akarod.

Miklós: Összeállt bennem egy gondolat...

Asszony: Hagyj, ma estére elég volt.

Miklós: Összeállt egy gondolat, miszerint a kompromisszum, amit hosszú töprengés, huzavona után kötünk, csak az okot fűzi össze az okozattal, semmi köze a sorshoz. Az élet a pillanatban sűrűsödik sorssá. Amikor a fékre kellene lépned, félre kellene ugranod, vagy kiáltanod: állj! Ha elmulasztod, minden összekuszálódik, addigi életed relatívvá válik: végtelenbe táguló pillanattá.

Asszony: Kérlek, felejtse el, hogy mi lett volna, ha... Nyilván lenne húsunk, szalonnánk, kolbászuk. Jól járna a Juliska kutyája, mert kifordulna számból a falat. Ez történe! *(Csönd)* Istenkém, leégett néhány abora, fasszín, rozzant öl... A sógorok, a komák azonban kisegítik egymást. Lesz takarmány, hely a fedél nélkül maradt jószágoknak – tavasszal újjáépítenek mindent...

Miklós (fél-alá jár): Semmit nem értesz! *(Csönd)* Nem tudom, feszítettem-e a Matador lábára hurkolt kötelet vagy csak belekapaszkodtam... Gyomromat szorította a pohárka vodka, aztán hányinger a kés nyomán kiömlő vér láttán. És közben a nyári konyhában mesélt adomákra gondoltam, arra, hogy nincs mulatságosabb dolog egy félresikerült szúrásnál. Vigyorogva álltam az öl végénél – hülyén nézhettem ki! – s bámultam a többiek szorgoskodását, ahogy odébb vonszolják Matadort, szalmát hoznak, kézmosó vízért rohannak... Hallgattam a böllér magyarázkodását arról, miért folyik el kevés vér a nagy testű, súlyos állatokból. Aztán hirtelen, a böllér végszavára peregni kezdtek előttem a hajnali események. Hiszed-e vagy sem, a húsheggyé hizlalt Matador rögtön megismert: hozzám dugta az orrát, várta a simogatást. A vérmes disznó hírében álló állat, akinek lefogásához a gazda összehívta a fél utca férfait, maga emelte a lábát, hogy ráhelyezhessem a hurkot. Mintha sétálni indulnánk, úgy ballagott végig az emberek közt... Emlékszel? Elég volt megcirógatni a bal füle tövét, hogy percekre mozdulatlanul elheverjen. Most is ezt tette, hang nélkül. A fogók persze rögtön rávetették magukat, a böllér is tüsténkedett... Perzseléskor magasra csapva táncoltak a lángok, de én csak a süvölvény Matadort láttam magam előtt, amint a mozdulatlanságot elunva fölpattan, körbecikázik az udvaron, megkerül minden megkerülhetőt, hogy végül bekvártélyozza magát a kutyaölbe, de úgy, hogy ketten se bírjuk onnan kihúzni. *(Egy pillanatra megáll)*

Asszony: Miért nézel így? A tekinteted ölni tudna!

Miklós: Átfutott rajtam a hideg. Láthatod, reszketek. *(Csönd)* Eszedbe jut néha a színházi előadás? Ráköltöttünk rendszeren a pesti színészekre, most

mégis semmiségnek tűnik az új ruhád ára, az asztalfoglalás az étteremben, s hogy évfolyamtársad sezlonján kellett átszoronganunk az éjszakát... Ment az előadás, és szemünk előtt nem az irigyelt világból errefelé tévedt, elkényeztetett, a jótól rég megcsömörlött emberek csoportja jött-ment a színpadon; történet zajlott, egy vesztébe rohanó ember története. Közben észrevettem, hogy zsebkendőért kotorászol, s körülöttünk a többi néző is elérzékenyül. Erős késztetést éreztem odakiáltani az embereknek: „Ez csak játék!”... De az ól végén milyen hatalom gátolt meg a kiáltozásban: „Hé, emberek, ez csak játék, Matador játszik!”? *(Csönd)* Már azelőtt, hogy emelkedni kezdett és elindult az égő szalmacsomó, tudtam: családok tucatjai válhatnak földönfutóvá. De egyetlen kurta hangot kirángatni az agora égő szénájából, körülötte vizesvödörökkel és hólapátokkal rohangu az emberek, és én csak kerestem a szavakat, amiket úgyis túlharsogott volna az ordítózás, a szabadjára engedett jószágok bögése, visítása... Az árnyak meg csak nőttek, nőttek; füstszárnyai a szikrázó pernyének. A lángok ácsaptak a zúzmarás faágakon, a havas háztetőket nyaldosták... Kezek ragadtak meg, húztak-taszítottak mind hátrább és hátrább... Itt vagyok és nem értem magamat.

(Hosszú csönd. Miklós visszaül a fotelbe, kezében a távkapcsoló.)

Asszony: Ne kapcsolod át!

F ü g g ö n y

MÍTOSZTÖREDÉK

Antall Istvánnak

*Szeptember szép szeme villan,
Kisasszony szoknyája lebben,
felkel két gyöngy-labda keble
az áldott ber'ki vizekben.*

*Felforr a tó körülötte,
magára fonódik karja,
kilép belőlem a lélek,
csókolgatja, takarja.*

*Megrándul drága gerince,
bódító párát lehelve
arcomba tolakszik arca,
elolvad számban a nyelve.*

*Eszem a szemét, a vállát,
víz-harang bölcsője ringat,
majd felneveli a nádas
születendő fiainkat.*

*Lopja a szél a ruhánkat,
szeretőm ölemből retten.
Lám, teljesedik az átok:
kócsaggá válunk mi ketten...*

*Kisasszony suhan az égen,
felhőkben ragyog a lába.
Pistám, ha két szemed kedves,
sohase nézzél utána!*

12 SZÁM

Három évfolyam, tizenkétszeri megjelenés – szerény eredmény a 2002 tavaszán újraindított Együtt gyorsmérélegén.

Lehetne részletezni a statisztikát: mennyi vers, próza, recenzió, művelődés- és helytörténeti tanulmány, jegyzet, illusztráció kapott esélyt folyóiratunkban ahhoz, hogy eljusson az olvasókhoz. Talán okkal-joggal hivatkozhatnánk irodalmunk kortárs-nagyjaira határon túl és belül, kishazai ismert nevű pályatársainkra, az újonnan jelentkező, ígéretes tehetségű fiatalokra is, akik nálunk publikált írásaikkal „rangot” adtak folyóiratunknak, segítették létküzdelmében a mai, nemes tartalommal telített kulturális értékeket kevésbé becsülő időkben.

Külön köszönet és hála anyagi támogatóinknak, hiszen nélkülük ez a kis lap rögtön az újjászületés csodája után, gyökere-szakadtan életképtelenné bénult volna.

Csak remélhetem: mindannyian megbocsátják, ha eltekintek a statisztikai adatok nevesítésétől. Ezt kell tennem, mert bármennyire megbecsülendő a beteljesedett három évfolyam hozadéka, a szerkesztői „aprómunka” során gyakran felvillanni látom az ellenstatisztika rubrikáit is, amelyek üressége jelzi, mennyi nagy ívűnek vélt elképzelésünk maradt megvalósulatlan, s ami különösen szomorú: legtöbbször emberi gyarlóságok miatt.

Három évfolyam kevés a helytálló értékeléshez – utóbbi nem is a mi feladatunk –, de a „kisjubileum” jó alkalom az elért eredmények és az alapító okiratban rögzített célok összevetésére. Megtettem, s úgy vélem, nincs okunk kebeldagasztóan büszke elégedettségre; egy sor megoldatlan – nemcsak anyagi – gondot görgetünk magunk előtt számról számra, évfolyamról évfolyamra, pedig nem lenne muszáj, ha az írástudók mindegyike, akik nevüket adták a lapcsináláshoz, felelősebben viszonyulnának írócsoportunk fórumához – saját fórumukhoz.

Némi vigasz lehet számunkra, hogy a választott irány – elsősorban a nemzeti értékek közvetítésére törekedni, de nyitottak lenni a másságot megtestesítő értékek iránt is – nem szorul korrekcióra.

12 szám. Osztap Bender székei jutnak eszembe, a lázas igyekezet, fölhasítani a kárpitot, megtalálni a kincset. És néha elrettent a visszajára forduló gondolat: a hitünk szerint kincset érő, a folyóiratunkban sugalmazott üzenetek megtalálják-e a befogadásra hajlamos kortársakat? Lesz-e újabb három évfolyam, kevesebbednek-e a kényszerűen görgetett gondok?

Nem tudhatjuk. Marad a remény.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

KÖRÚTIBÉKE

*A közlekedési lámpa
sárgát
mutat.
Állok. A zöldet lesem: hátha.
Míg a járdaszélen váltogatom lábamat,
kirakatban nézem pihésedő államot,
s homlokom felett-alatt,
akár egy glória, tündöklik a Nap.
A lámpa nem piros, nem zöld. Szemem elvettem,
hisz zöldszemű lányok melletttem
a sárgát lesik,
s a napot, az eget: már nem süt, nem esik.
Állok. A lányokat bámulom, a szebbeket,
a körte-kemény melleket,
s az éjszakára várni támad száz okom,
csemegézni szoknya mélyi málnabokrokron...
Amíg képzeletem ott alant kutat,
a lámpa még mindig sárgát mutat,
és járdára rognak a fáradt vénék,
az elhasznált asszonyok már hazamennének.
Fázik a kezem,
ám egyre a lányokat lesem,
de hiába blúzuk alatt a két duzzadó halom,
ha előttünk ez a sárga, e béna borzalom.
Állnak, már nem értik a pajzán hecceket,
csak számolgatják a vézna perceket,
mosolyukat szétdúlták a fagyok.
Azt hiszik, ők még ők, s én még én vagyok.
Mióta állok? Ez még a mai nap?
Vagy csak a tegnapi visszatolat?
Ahogy egykor a sok csitri kollégista lány,
úgy a körénk dermedt sárga is talány...
Jön a tél, megy a nyár; akár egy vonat,
erős szőrök dárdái ütik át arcomat,
mély repedések hasadnak a házak falán,
már havat látok a lottyadt lányok haján...*

*Állunk a járdán, várunk szülést, halált,
várunk pirosat, zöldet... A lámpa nem vált,
sárgát
mutat.*

*Sárgát. Állunk. Csak az idő szalad.
Mennénk. Nem tilos. De nem szabad.*

(1984)

PÉLDABESZÉD KIS NÉPEKNEK

*A jázmír átüti a föld szikes páncélját,
és a napfénybe emeli az arcát.
Te pedig viszed az ásót,
felásod a családi sírhelyet két-három ásonyom mélyen,
morzsánként átböngészed,
kidobálsz a jázmír gyökérdarabjait,
majd a sír egész területét felhínted sóval,
jó vastagon,
s visszatöltöd a kiemelt földet.
Hamarosan már a köd gulyái legelnek a tájon,
később csontodat kaparó szelek jöttek,
hályogot vontak a vizek szemére.*

*Amikor enyhe szellők óvakodtak a temető elgémberedett
sírkövei közé,
virágokat ültettél a sírra.
A fák ágain már viaszos petárdák robbantak levelekké.
Téltek a hetek, s egyszer, egészen váratlanul,
megjelent a kiirtott jázmír.
Áttört a só vastag rétegén,
szétfeszítette az időközben betonná szikkadt földet,
s kitört a fényre.
Néhány nap múlva már fölébe nőtt
a melegágyban nevelt palántáknak,
a gondosan kinemesített virág-csodáknak.
A holtak szívéből hozta üzenetét a fentieknek:
élni kell!*

(1985)

Gyötrelmes, gyógyíthatatlan betegségben elhunyt **Körmendi Lajos** József Attila-díjas költő, író, szép emberi és irodalmi értékek megbecsülője és gyarapítója, a Berekfürdői Írótábor és a Berek Irodalmi Társaság megálmodója, létrehozója. Emlékének egy korábban vele készített beszélgetés részleteinek közreadásával adózunk, amelyekből plasztikusan kirajzolódnak a felelősen gondolkodó és cselekvő írástudó, az elvesztett, felejtethetetlen jó barát személyiségének vonásai.

„AZ IGAZI KÖZÖSSÉG NEM LEHÚZ, HANEM FELEMEL”

(...)

Jön III. Louis, azaz Körmendi Lajos, akit szembesítek néhány korábbi interjúbeli kijelentésével, írásával, így nincs is szükség minden esetben kérdésekre.

„Ez egy józan világ (...) és nem lila, és nem ködös. Hogy mit szóltak ahhoz, hogy én elkezdtem írni?”

– Ahogy egy józan világtól elvárható: furcsállották. Nem értették, miért nem választok egy tisztességes szakmát. Nem sok író tevékenykedett itt, illetve ha volt is, mellette tanított, hivatalnok volt, ne adj’ isten, polgármester. Az itt élő, egyeseknek talán furcsa, realista népek alighanem úri hóbortnak tartották az első próbálkozásaimat. Nem gondolták, hogy kikerekedik ebből valami. A környezetem az első három könyvem – *Barbaricum*, *Boldog emberek*, *Művész Pista huszonegye* – megjelenése után fogadott el mint író. Én ma is bizonytalan vagyok ebben a kérdésben. Majd ötven év múlva talán kiderül.

„Kitűnő bizonyítvánnyal érkeztem, de elsőben még négyes voltam, aztán egyre lejjebb adtam (...) Sarusi Miska már évek óta várja, mikor írom meg a csabai regényemet.”

– Valóban nyomasztó és lidérces esztendőik voltak számomra a békéscsabai diákévek. Több dolog kellett, hogy szeressed az ottlétet. Az egyik: feltétlen híve légy a fennálló rendszernek, mert a kollégium vezetése, nevelőtanárai annak tüntek, és ezt igyekeztek is minden alkalommal kimutatni és megerősíteni. A másik: legyen elhivatottságod a mélyépítés iránt. Bennem ez nem volt meg. Idegenül mozogtam a műszaki pályán – a családi tradíciók ellenére –, és a humán tárgyak tanulásától is elment a kedvem, annyira lehervasztott az ottlét.

„Az irodalmi szalonokat, ha vannak ilyenek, messze elkerülöm, az írói összejövetelekről is távol maradok. Talán furcsán hangzik, de én nem szívesen megyek ilyen társaságba.”

– Én a belterjes, affektálós, irodalmi pinciket komondorrá növelő szalonokra gondolok. Nem csípem, mikor dicséneket lihegve elájulnak egymástól. A közösségre viszont szükségem van. Az igazi közösség nem lehúz, hanem felemel. A hetvenes években összehoztunk egy társaságot. Azok gyűltek egybe, akik hajlamot mutattak a művészet, az irodalom művelésére. Nemcsak Karcagról, hanem az egész megyéből voltak érdeklődők. Komoly fejtörést okoztunk a politikai rendőrségnek, mert markánsan ellenzéki tömörülésnek számított ez a kezdeményezés. Kiállításainkról hírt adott a *Párizsi Magyar Műhely*, de arra is akadt példa, hogy betiltottak egy, a marxista egyetemen kiművelt hivatalos emberfőknek gyanús tárlatot.

„*Mándoky Kongur Istvánnal együtt dolgoztunk. Fölmentem a lakására, és éjszakákon át beszélgettünk...*”

– Kötetre való levelem van tőle. A sorokból kiviláglik, mikor mi foglalkoztatta, mit lehetne tenni a kunok és a magyarok érdekében. A nagykunsági mondákból, illetve mesékből írok egy könyvet, és ebben szerepelni fog a kiváló turkológusról egy elbeszélés, mert legendás alakja volt ennek a földnek. Foggal született: „*Táltos fiú lesz*” – mondták róla. De nem csak világrajzta, egész élete és a halála köré szövődő legendák miatt is helye van a könyvben. A közép-ázsiai törökök azt mesélik, halálakor megrendült a föld, mert nem mindennapi ember távozott e földi világból, és a temetésekor eleredő eső jelezte: Isten befogadta!

„*Én nem vagyok egyedül. Itt most sok tehetséges ember él.*”

– A *Mozgó Világ* bemutatkozási lehetőség volt számomra, sokszor közöltek, ebben a szellemi műhelyben jól éreztem magam. Később, 1989-től 1995-ig, a *Jászkunság* főszerkesztőjeként egy irányzatoktól független, nyitott műhelyt próbáltam kialakítani, az értéket igyekeztem támogatni, és nem csak az irodalom, hanem a régészet, a néprajz, a történelem, a helytörténet, a művészet is helyet kapott a folyóiratban. Kilenc könyvet is megjelentettünk ebben az időszakban.

„*...a folyóirat 1995-ben megszűnt az lenni, ami volt.*”

– Más díj mellett a József Attila-díjat is megkaptam 1995-ben. Tudtam, hogy a folyóirat körül sok a bizonytalanság, de úgy éreztem, ezek a díjak erősebbé tettek. Talán éppen ezért okozott mély lelki traumát az a méltatlan hercehurca, ami az év vége felé a *Jászkunság* körül zajlott. A meghirdetett pályázatra benyújtott munkámat a legjobbnak tartotta a független bírálóbizottság, de a megyei közgyűlés megváltoztatta a lap profilját, hogy mást bízhatson meg a folyóirat szerkesztésével. Mielőtt leköszöntem, évente

hat szám jelent meg, több mint ötszáz előfizetőnk volt, és alig maradt remittenda. Ez nem volt jó. Elvették tőlem a lapot, ami mostanra már meg is szűnt. Én pedig kényszervállalkozó lettem. Nagyon nehéz volt. Ahogy minden történetben, ebben is akadtak Júdások, de rájuk már nem emlékszem. A tetvek sorsa csak legyen a mély feledés!

„Én nem vagyok társtalan...”

– 1995-ben nyilvánvalóvá vált: vége a dalnak. Sokat töprengtem a folytatáson, így született meg a Barbaricum, amely eddig negyven könyvet jelentetett meg. Ebből nőtt ki néhány év után a berekfürdői írótábor, ahol a hasonló szemléletű írók találkozájára nyílik lehetőség. A részvétel ingyenes, a fizetség egy-egy írás Berekfürdőről. Négy könyv született már ebből, és a *Berek* című folyóirat is a felhalmozódó értékes anyagnak köszönheti létét

„1998. 10. 28.

(Midőn a vizsgálóasztalon feküdt, az orvos szólt, »rák«, elsötétült a világ, s gyors búcsút mondott magában a kunságiakhoz)

Úgy tűnik,

ennyi.

Jó volt köztetek.”

– Valóban megrendített az orvosi közlés, ráadásul a műtét után, s egy hat hónapig tartó kemoterápiás kezelés előtt kaptam a hírt: számomra az egyetlen jövedelemforrást jelentő megyei napilapot megvásárolta a konkurens lap kiadója, s a többiekkel együtt én is lapátra kerültem. Ott álltam egy fillér nélkül, két gyerekkel, betegen. Ha voltak mélypontok az életemben, akkor ez biztosan közéjük tartozik. Akadt azonban ebben a reménytelennek tűnő helyzetben valami szép, felemelő dolog is: többen kérés nélkül is a segítségemre siettek. Ezt nem lehet elfelejteni.

„Fejlődési rendellenességgel születtem... Néhány év alatt többet szenvedtem, mint némely ember egy egész életen át. Erről a szenvedésről szól az én hallgatásom, és lélekben való megőszülésem. Múltak az évek, nem írtam semmit. Mély depressziómból IV. Louis kezdett kirángatni.”

– Talán a fiam tragikus életkezde, no meg a számlálatlanul szórt nyelvi és egyéb ötletei késztettek arra, hogy jobban figyeljek rá. Igen jó nyelvi fantáziája volt. Úgy gondoltam, ezeket a játékos szóalkotásokat, szófacsarásokat, gyerekbölcsességeket nem szabad veszni hagyni. Lejegyeztem, de nem volt különösebb célom, csak az „aranyköpést” és a hozzá tartozó jelenetet írtam le. Mikor elég sok összegyűlt, nyilvánvalóvá vált, hogy ez könyvbe kívánczik. Bőségesebben jegyzeteltem, aztán mindent előlről kezdtem, összegyúrtam, és közben időben utolértem magunkat. 1995-ben elkészült a könyv, úgy éreztem, ezt ki kell adnom,

ennyivel tartozom a fiamnak. Előfizetőket gyűjtöttem, de már a könyvesboltoknak, irodalmi lapoknak, kritikusoknak nem jutott. Mintha nem is létezett volna ez a kiadvány. Évek múlva, 2002-ben a Magyar Naplótól jelezték, küldjek nekik egy példányt, kiadják. Az idei könyvhétre meg is jelentették. A szöveg változatlan maradt, csak az illusztráció lett más.

– *Nem fogytam ki az idézetekből, de fontosnak tartom megjegyezni: a Dátumversek fanyar és keserű hangulatával fogott meg, a Telefax a Megváltónak avagy IV. Louis Bejgliumban a derűjével nyűgözőtt le.*

– Az jó, mert ez volt a szándékom. Abból a letargikus állapotból, amelybe a születése miatt kerültem, a fiam gyógyított ki. Megtanított élni. Borzasztó vitalitás volt benne. Harsányan szerette az életet, és visszaszoktatott arra, hogy én is szeressem.

„*A család nélkülözhetetlen, de korábbi elődeim is izgatnak. Vajon kiket is folytatok én?*”

– *A Telefax* egy naplóregény, amelynek a főszereplője IV. Louis. Része egy családregénynek. Ebben a fiam áll a középpontban, amit viszont most írok, abban az édesanyám. Néhány fejezetet már megírtam, s közben gyűjtöm az anyagot. Mányban kutattam legutóbb, az anyai nagyanyám családjához tartozókat kerestem fel. Tudtak rólam, bár soha nem találkoztunk. Jólesett, mikor elém rakták szüleim esküvői fényképét. Az ember, miközben ilyesmivel tölti idejét, elgondolkodik: jellegzetesen magyar sors a mienk. Ahhoz, hogy teljeskörűen felkutassam a gyökereimet, útlevelet kell váltanom. Apám, még Trianon előtt, Torontál vármegyében született, ami ma Szerbiában van. Apai nagyanyám egy felvidéki kisvárosban élt, s ez jelenleg Szlovákiában található. A Temes megyében született anyai nagyapám után most Romániában kell kutakodnom. Ami talán közös ezekben a helyszínekben, hogy sehol sem adják szívesen magyar ember kezébe azokat a dokumentumokat, amelyek révén elődeiről remél többet megtudni.

(...)

Elkészítünk a dolgozószobában egy fényképet, úgy, hogy a háttérben látszódjék Bényi Árpád festménye is. A festmény mintha egy keserű Körmendi Lajost örökített volna meg: talán érthető, hisz műtéte előtt készült a berekfürdői művésztelepen.

Aztán (...) a könyvek elől indul a házigazda képzeletbeli kerékpártúrája Berekfürdő felé. Mindig csak arra. Számára ott van az éden.

(...) Elhagyjuk a várost, de csak azért, hogy újra visszatérjünk, megnézzük az üdvözlőtáblát, mert az ember inkább kétszer köszönjön, mint egyszer sem: ISTEN HOZTA KARCAGON!

Elindulunk délidőben a Dózsa-közbe, ahová nem olyan régen közös barátunk hozott verset, eget, azúrt. Leülünk az öreg diófa alá. A tulajdonos, Szűcs Sándor régi ismerős, minden évben vendégül látja egy estebédre a bereki írótábor lakóit. Körmendi Lajos már vagy két-három évvel ezelőtt verset írt a kocsmához és a fölé boruló nagy diófához (...) A tulajdonos sört hoz, majd érkezik a bakonyi borda (...)

A képzelet asztalára kiterítem Balogh Gyula (egyébként Körmendi Lajosnak ajánlott) versét, amelyből most csak egy versszak jut az eszembe. Búcsú helyett is megteszi: „Berek felől néma felhők. / Égett könyök szagú pára – / Odahullt egy kidőlt-bedőlt / Kun Álom az út porára!”

Lejegyezte: KOC SIS CSABA

*Szabó Bogár Imre 1944-ben született Püspökladányban. 1967-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett magyar-történelem szakos tanári diplomát. Folyóiratokban és napilapokban 1968 óta publikál. Első verskötete 1996-ban jelent meg **Mond(d)ható versek**, a második 2002-ben **A Mindenség átvérzése** címmel; ez utóbbi Tellinger István képzőművésszel közösen. Számos antológiában is szerepelt, többet ő maga szerkesztett. Jelenleg Miskolcon él, kollégiumi igazgatóhelyettesként dolgozik. Németh László-díjas.*

SZABÓ BOGÁR IMRE

BEREKI TÁJON

(Körmendi Lajosnak)

*Ez itt a berek,
belebújhatsz,
üvölthetsz, sírhatsz, óbégathatsz
(csendben persze,
s vajon mersz-e?).*

*Őseid mind itt bujkáltak,
körbelengte a mocsárszag
őket.
Ringyes-rongyos, rossz gatyában
rőzsetűznél melegedve
rég regét regőlgettek,
nagy paráznál babonáztak.
S mikor rájuk szállt az este,
leste őket farkas, medve.*

*Jöttek-mentek a tatárok,
nyelte őket vadvíz, árok,
rejtett gödör meg kelepce.
Hírük-hamvuk is belepve.*

*Őssejtjeid itt kutassad,
itt lapulnak a berekben,*

*fűben-fában,
ott, ahol az ingovány van,
és alatta:
titkod kulcsa zárva magban.*

A MINDENSÉG VÉRZIK

*A mindenség vérzik
 át a zöld kötésen,
mikor a nyárnak vége.
A mindenség vérzi
 be az égi fényben
pompázó kék szemet
 időről időre.*

*Semmit se tehetsz ellene
te, ki e néma térnek
része
vagy,
semmit se tehetsz ellene,
jön ránk az ősz,
a tél,
a fagy*

*A mindenség vérzik
át az életen
is,
mikor a valóság behorpad,
fölhasad.*

*Kicsattant héjú bogyók keringnek
körötted,
túlérett, vérvörös holdak.*

SORS

*Honnan tudhatná azt a kő,
mit rejt belül s mi lesz a sorsa,
míg formátlan tömb, mielőtt
a véső átütötte volna?*

*Ismerheti előbb a kint
vagy a beteljesült gyönyört,
melytől a súly lebegni kezd,
ha majd kerubként szárnyat ölt?*

*Bűnös, ha a zengő csapások
elkerülik, megmenekül
s mindörökre csak kő marad
emlék nélkül s jövőtlenül?*

MEGINT AZ ŐSZ

*Megint az ősz teríti szét
a földre vörhenyes diszét.
Felhőt karmolnak póre fák,
agancsos égi trófeák.*

*Behunyt szemekkel láthatod
ugrani még az őzbakot
a lövés elől, védtelen,
mint lassított felvételen.*

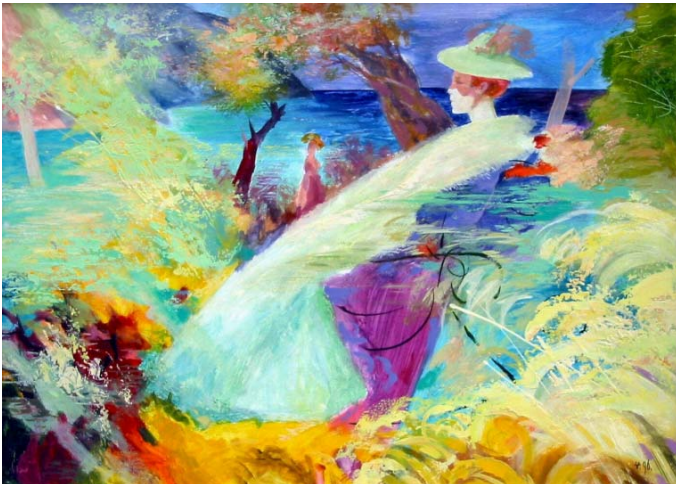
*Érzékeid betölti a
lét vérszíne és vérszaga:
minden, mit kinagyítva látsz –
láthatatlan csak a vadász.*

ANYÁM MOSOLYA

*Egy félmosoly,
az ajkak alig-rebbenése:
felhőkön átoson
egy csöpp fény, alig venni észre;
épp csak megérint,
mint madár szárnya a folyót,
s tovább gyűrűzik
bennem a mosolyod.*

HOLTODIGLAN

*Kik egymásnak szerelmet adtak,
szétválva is egyesek maradnak.
Mint makacs nap a felhős égen,
ki-kisütnek egymás szívében.
Rabul ejtve a másik álmát,
egyikük túléli halálát.
Élő részed velem is itt van
holtomiglan: holtodiglan.*

JÓ, HOGY BENÉZTÉL

– Hallod, én úgy fölrobbantanám Bush-t és a bandáját!

Hogy füled botját sem mozdítod, másról kezd beszélni.

– Azért a zsidók megérdemelnék, hogy jól hazavágják őket a palesztinok, nem?!

Mondod: nem, mert meg kéne békülniük, tudomásul venniük, hogy egy házban, egy hazában ketten laknak, két nép otthona – ha igaz, egyforma joggal, ha nem is egyforma lehetőséggel – a Szentföld.

Bólint, van benne valami. Vagy csak azért biccent, mert látja, ezzel sem tud beugrasztani?

– A MIÉP-nek teljesen igaza van.

Rávenne, mondjak valami jó kis izgatót, jelenthetőt, terrorizmus-gyanúsát? Amitől megáll a távol-lehallgató kezében a műszer, ami értelmet ad a szolgálatnak. Ügyeletének.

Ügyeletben, ezek, 2003-ban?

Megáll az ész.

Meg, kisdad városkádiban, Lajta-parti szülőföldeden, hol oly régen fordultál meg. Itt meg, a Jobbkezesben – Balkezesben – pláne rég, réges-rég!

Mikor jártál itt? Jó tíz éve, mielőtt kitört a rendszerváltozás! Régente, ha úgy adódott – fél évben egyszer, két esztendőben egyszer – betértél ide, mert magával hozott valamelyik ismerős, szaktárs, miegyéb alkalmi szesztestvér (kiktől nem győztél ép járással megszabadulni), hogy ezeket az urakat feltétlenül itt leld! Itt, s nem másfelé a városban.

Ha jobban körbenéztél, persze hogy ráakadtál a hasonszőrűekre – a kádári puha zsarnokság tizedeiben – bármelyik csapszékbén, vendéglőben, étteremben, borozóban, serezőben, városszéli csehóban, belvárosi bárban és lokálban, presszóban, satöbbiben! Nem és nem, olyan helyen nem fordultál meg arany – egy szem – szülőhelyeden, hol ne botlottál volna efféle gazemberbe.

Tették a jó fiút. A szépet nem, mert szép köztük véletlen sem akadt, rusnyábbnál pocékabb volt valamennyi, már a torz mosolyuk, az első ellentmondásra fölcattanó indulatuk, a hamar kipirosodó, mert könnyen megsértődő, a csöndes alamusziséget egy pillanat alatt ordításra váltó érzelmeik végett sem. Sajna, a szépleányt sem, legalábbis hősünk efféle cicába azokon a szabadnak remélt, de hamarosan – mindig hamar – lelepleződő estéken véletlenül sem botlott. Tették a csöndes hallgatóságot, aztán egy adott – szentnek aligha nevezhető – pillanatban melléd ültek,

minden előzményt mellőzve bátran odaszóltak, „ismeretlenül” meghívtak egy italra, átkoccintottak a másik asztaltól, hogy sebesen hozzád szegődhessenek, folytathassák a nélkülük kezdett beszélgetést, beleszólhassanak, átvehessék az irányítást.

„Puha önkény”; fiúk, ki hiszi el nektek, hogy ez az volt? Amikor a legsötétebb elnyomásnak érezted... Nem utólag okoskodsz; akkor, a minapi Balkezesben, valahai – igaz, ma is vegetáló – Jobbkezesben.

– Ha a város széle, a Lajta töltése felől jössz, jobb kézre esik, ezért akkor neked Jobbkezes; ha a városból tartasz haza, kifelé, balra nyílik a kocsmajátó, tehát Balkezes.

Ilyen egyszerű volt akkoriban a világ! A Kádár-rendszer javán, a Kádár-huszárok tündöklésének korában; még a nyolcvanas években is.

Demokrácia, ezeknek! Ezek, meg a „szabadság”.

Köszönjük szépen.

Utcán, ha összeakadsz velük, ki hogy. Az egyik – odaadó kárpitos, már amikor épp másnaposságából harmadnapos korában ráengedhetik a rekamiéra meg a kanapéra, ne adj isten a dikóra – kimondottan barátságos. Előre – messziről – rád köszön, olyan kedves, mintha mi sem történt volna, s igen jó érzést kelt benne, hogy rázogathatja a kezed. Ha engeded, még vállon is ver; egyszerűen: haver a javából! Kiben – ha nem benne – megbízhatol!

Ellenben a másik. Bevallhatod, épp ez a páros, ez a kettős volt 2003. é. napján szolgálatban a Balkezesben, hogy véletlen, gyanútlan (valahogy megfélelvezve magadról, meg hogy mi nem történt velünk) beléptél... Az előbbi (mondom, a másikat ellenőrző, másikkal párban egy helyben, a kocsmában koraestétől későéjig, máskor már a déli harangszó elhangzása előtt betelepődő, vagy harminckét éve sörben utazván) őráratozónak éppen az ellentéte! Föl nem ismernéd; korábban – tizedeken át – megbújt, úgy tett, mint aki se lát, se hall; csak épp véletlen ott tanyázik a Jobbkezesben (balról). Magad csodálkozol el a legjobban, hogy – a megújult Magyarország tizennegyedik évében, miután minden mindegy, gondolhatnád – melléd ül!

Melléd? Szinte az öledbe. S még hogy szóba elegyedik veled! Viszi a szót, adja alád, vezet, vezet.

A gödörig, hova hogy jutna el a magadfajta. Kit annyiszor csábítottak már effélék; majd épp itt, most, ezek?

Az örök haver persze hogy rég átszólt már, rendelt egy sört, mintha mi sem történt volna legutóbbi találkozásotok óta. Nem, emez – valamitől – megbátorodik.

Amaz tudván tudja, hogy semmire sem megy veled? Ahogy akkor sem sikerült – mondom, soha – a rendszer elleni ellenállásról való csevegésre rábeszélni, amikor azért, nem hogy ezért, már a szóba hozásáért is tömlöc várt rátok?! Emezek persze ugathattak.

A beugrasztásokra kirendelt fogdmegek, kiknek másik díszpéldánya – az Ördög ki tudja hanyadik évében a Lajta Étteremben – akkor és azért támadt rád, hogy bátyáddal s egy-két cimborával rá mertél gyűjtani... Igaz, vacsora után, de havannai szivarka helyett a magyar dalra.

– Csönd legyen, mert ha nem hallgattok el, hívom a rendőrséget! Ez nem kocsma, ez Étterem! – és már majdhogy nem nektek jött a maga asztalától az asztalával, asztaltársaságával egyetemben.

Kuss disznó, nincs moslék; haver, kussba légy.

– Szép kis világ vót, hallod!

Honnan tudnák gyermekeid, ha újfent ezek adják a bankot? Tanodában, közéletben, kocsmban, irodalomban?

Ez már csak ilyen világ volt; na mindegy, lépünk tovább.

– Elhallgass; nem érted?!

Ha nem fogtad be a pofázmányod.

Akadtt ilyen alak is; ilyen csöndben megbújó spicli. Akiről csak most derül ki, most, hogy állítólag fölszabadultunk. Nem is annyira, mint 1944 őszén, de – állítólag – valamennyire csak-csak!

Ez az.

Hamar kiderül: valahonnan ismer.

Ő tudja, hogy honnan ez az ismeretség, nekem gőzöm sincs felőle. Ami előny érthető, hisz egyébként mire jutna veled? Még gondolatban sem, nem hogy itt a csapszékben.

– Torgyán...

Sokra sosem becsülted, hát kiadhatod az ipse útját.

– Amikor átjártunk Erdélybe, tudod, segíteni az elnyomott magyarságot... Egyenest innen, Nyugat-Magyarországból Erdélyországba.

Ő, átjárt, segíteni.

Valamit azért tudhat felőled, hogy ezzel jön, s nem a szudétanémetekkel vagy a bahcsiszeráji szökőkúttal, amelybe nyilván ekrazitot akarsz rejtetni.

Itt már fülelni kezdesz. ha eddig nem kaptál észbe, nem fogtál gyanút, most aztán nem menekülsz.

Istenem, még mindig.

Aztán meg a komcsitlanításra szövetkező ellenállásra tér rá – mondom, mintha mi sem történt volna (legföljebb hogy ő is meghív az eléd rendelt

serrel egy pofa itatra) –, hogy lassan elbizonytalanodj. Hátha ő is veled tart, veled kínlódt az Ördög Birodalmában...

Nem könnyű.

Aztán csak mond valami bődületes ökörséget, megint erdélyezik.

– Tudod, amikor mi...

Mi? Aligha hiszem. Meg különben is.

Ami neked szent, ennek ötlet, lehetőség, mivel tán kiugrathatja a nyulat a bokorból.

Bokor, bokor, vadon alja.

Lassan megismered. Vállalkozó lett belőle, valaki pénzéből kiugrott a nincstelenek sorából, kisebbfajta gyárát a minap – persze még Viktor alatt – avatták, s nem értetted, miért kaptál tőle meghívót a fölszentelésre és az azt követő fáklyás, tűzijátékos, hastáncos fogadásra! Hol az úgynevezett polgári oldal tekintélyes helybéli képviselői vitték a szót.

Nem jutottál el az üzemavatóra – más bokros teendő nem tette lehetővé, hogy kedvedre befalatozz a kisalföldi libamájból, Lajta-közi töltött káposztából, Fertő-melleyéki marhapaprikásból, örvidéki gombás pulykamellből s hasonló várvidéki étkekből összeállított kínálattól roskadozó magyarasztalról –, de hogyne emlékeznél a váratlan (több mint érthetetlen) meghívásra.

Csak nem: itt érted meg, ott, a Balkezes nevű Jobbkezesben lapítva? Szűzmárjám.

Mit össze nem lapítottál – az első csapszékbeli föllépéstől úgy 1989/90-ig –, hogy most (2002-t követően) újra kezd?

Mitől lettél nekik érdekes a III. évezred elején? A III/III. ezred élén.

– A zsidók.

Mondod, ne.

– A románok.

Az oláhok se.

Tótok.

Kezdi nem érteni.

Figyelmét serbe rejtő kartársát jó rég ismered, vele ebben a csehóban nem egyszer találkozta. Vagy négyszer, ahányszor beléptél ide egy, másfél sört felhajtani az elmúlt mintegy három évtizedben. Mert ő mindig itt volt! Olyan esetre nem emlékszel, hogy ne köszönt volna rád. „Figyelj, haver”, ez volt – ez van ma is – abban, ahogy fél szemmel, oldalvást pillantva, véletlen sem a szemed közé nézve észrevesz, megmér, méricskél, „Figyelj, figyellek”.

E pár Balkezes-beli, meg Jobbkezesen-túli, külvilági (csapszéktelen) összefutásotok alkalmával is ezt érezhetted. Nem láttad föltétlen, de ez a

gyanú motoszkált benned, amikor példának okáért a közeli Fő-uccán egymásba botlottatok (egyiktek az út egyik, másiktok az út másik oldalán ballagva). Hogy azt is látja, hallja, érzékeli, amit pedig adott testtartásában, helyzetében szinte kizárt lehetett... Volna, ha nem az, ami.

Említhettem már neked, nem magányos fülelője volt úrfisága – ma már inkább csak: urasága (persze túl mindenféle ávéhás, még pontosabban politikai rendőr, titkos besúgó elvtársiasságon) – a bukott rendszernek, nem hogy lett volna! Csapatban szolgált, legfőként a parancsnokával, aki szintén. Főnökével, aki több hasonló – sörrel, borral, hasonlókkal a csehókban tartott – jó firmával tartotta a kapcsolatot leginkább úgy, hogy amikor naponta végigkóstolta az italneműeket a kisváros vendéglátóipari kirendeltségein, odabíccentettek neki: „Minden rendben!” Kezet ráztak („Mit iszol?”), kívül egy-két félórára leülhetett, hogy mire végire ér az Italművek Nemzeti Vállalat tizenkilenc és fél csapszékből, szállodai étteremből, borozóból, gyorskiszolgáló étteremből, cigánykocsmából s miegyebekből álló intézmény-hálózatának, legyen elég gondja az anyukának – édes nejének, ki szintén a Mozgalom Régi Tagja –, ha végre hazadülöngél.

E Főnök most sehol. Emez melléd ülő – szinte ismeretlen – kapta volna a feladatot a szaglász csapat irányítására? Mert ez a vállalkozó – álvállalkozó? tudja a rosseb – szinte már értelmiségi a hadovájával.

Az előbb még Antallt dicsérte; pláne Torgyán, aki jól kiosztja a komcsikat, Csurka a zsidókkal; Orbán mégsem fér a bögyébe.

– Viktor? Azért ez az utcai, nyílt színi uszítás mégiscsak sok, nem? Miközben maga is zsidó.

Mondod neki: más („baloldali”) szerint meg cigány. Hogy akkor most melyik lehet igaz?

Megzavartad a gondolatmenetét, kiesett a ritmusból. Újra kezdené. Leállítod, hogy töled akár óhéber is lehet Viktor, neked semmi bajod evvel a fajtával sem.

Meglepi.

Másra gondolt?

Vagy csak ez a módi?

Úgy hús magyar éve – ha jól emlékszel, a Balkezesbe, mert kifelé tartottatok a Városból – ebbe a csehóba léptél azzal az egy-komáddal, ki a mérnöki külszolgálatból néhány napra hazatért Lajta-széki fatornyos hazájába, édesanyjához. S egy fél napot véled töltött, hogy (ezredszer?) végigvegyétek, mi nem történt veletek az elemi népiskolában, a gimnáziumban, majd a felső tanodákban, a bálokban, a miegyebekben szerte e csonka hazában, Pest-Budán s csonkahazánkon túl a kerek egy világban... Lányokat, persze

hogy elsősorban a leányokat, ments Isten, a menyecskéket illetően! Meg hát kűtfűróvá lett cimborád végigjárta a fél világot ivóvíz után kutatva; volt miről regélnie.

Némileg bekapva érhattetek a Balkezeshez, mert másképpen nem léptétek volna át a sörhabos – szóval már az illatánál fogvást, nemkülönben hangos gépzenéjétől, éjten-éjjel ordító tévéjétől számotokra egyhúztomban gyanús intézmény – küszöbét. A bárpultok egyikéhez telepedvén folytattátok, ahol abbahagytátok. Ser, mese, jókedv; ifjú férfiak magabizása... népi demokráciátok csúcspontja táján (valamikor a nyolcvanas évek legelején). Hogy történjék bármi, az élet csudaszép, csudajó! Ha ezer fogdmeg kerülget, akkor is. Csak járj túl az eszükön.

Nem mintha lett volna mit rejtegetnetek, de azért valóban túl hangosra sikeredhetett társalkodásotok. Ennyi nyíltan vállalt életöröm, hangos folszabadultság hogyne lett volna gyanús e fülelőknek! Ráadásul téged ismertek csak, ivócimborádat még nem látták.

Látták, de azóta valahogy úgy megemberesedett, hogy a harmad-unokatestvére sem ismerte volna föl; a húsz évvel ezelőtti diáktárs babája sem, aki pedig azóta is őt emlegeti.

Honnan tudta volna ügyeletese – a titkos politikai rendér rohamcsapat ezen a szent napon ebbe a csapszékbe rendelt fülelője –, hogy bakot lő? Téved, amikor valami gyanús, veled hangoskodó idegen, külföldet emlegető, Amerikát szóba hozó, kubai örömlányokról regélő, semmiképpen sem lajtaszéki nyelvjárásban beszélő kémet gyanítva riasztotta a Főnököt: „Siess, odább ne álljanak!... Ezért dicséretet kapunk!” (Megint elnéznek nekik az illetékesek valami nagy-nagy disznóságot; ittas vezetést, gázolást, nemi erőszakot, zsebmetszést, akármit, amit büntetlenül másképpen hogy úsznának meg.)

A második üveg sörnél ha tartottatok, amikor már betoppant a Főnök. Szigorú bőrkabátját könnyedén viselve, kalapját mozigázva félrecsúsztatva, némileg zihálva állított be a Jobbkezesbe – a külvárosból jövet. A minapi „Szabadság!” helyett „Aggyisten”-t mormolva szivarkáját körbekínálta, hogy lássák a régi haverok, minden a legnagyobb rendben, s máris – kéretlen, azon nyomban, hogy átlépte a küszöböt – mellétek telepedett a bárpulthoz.

Kettőt ha hagyott szólanotok:

– Neked olyan idegen a kiejtésed.

Mert ilyen jó nyelvérzéke volt neki! Némi német – hogyne, osztrák, sőt, sváb, merthogy ősei eredetileg onnan telepedtek a nyugat-magyarországi

tájékra, a magyar–osztrák gyepűre – származása ellenére azonnal kiszúrta, hogy felségterületére idegen tette a lábát. Dicsérte is utóbb az ügyeletes főlester, jó, hogy kiszúrta ezt az elsőre valóban több mint föltűnő alakot, mert tényleg most szállt le a New York–Lajtaszék közvetlen légi járatról!

Ilyen humorérzéke volt; már akkor ilyet mondott. Ha persze te követted volna el, kapsz fölfüggesztve másfél év, három hónapot, ő nem! Neki ilyen jó a kedélye; na, nem mondod, azóta romlott kicsikét.

Egy szó, mint száz, hamar dűlőre vitte az eldöntendőket: az első önálló mondata gyanánt megfogalmazott kérdésére adott válaszból kiderült, hogy ityeg a fityeg, hogy ez a hangos idegen éppen hogy idevaló születésű alak, csak a dolog vitte el külszolgálatra a Földgolyó másik felére, de az is csak a szoc. haza javára!

– Rendben.

Mert valóban első szóra elhitte! S már meg is szűnt ellenetek a gyanú. A veled iszogató akárki hazánkfia gyanúba keveredése.

Úgy azon nyomban, ahogy rögvest rákérdezett:

– Melyik suliba is jártál?

Ki volt az osztályfőnök; hol laktatok; édesanyád? Persze, ismerem. Tudom. Hogyne.

A vihar elült, mielőtt kitört volna.

– Emlékszel, amikor az oroszokat kizavartuk?!... – kezdi újra 2003-ban az új Főnök.

Ő, a szovjeteket; már tegezi is őket.

Nem mi zavartuk, mentek maguktól.

– Jó, nem azért mondom. De tudod, amikor az erdélyi tüntetésen.

Hogy vág az esze, micsoda emlékezete van! Épp olyan sunyi, mint elődje, az a másfél, két évtizeddel ezelőtti Balkezes-beli – füles – bandagazda.

Amikor sikerül előlük meglépned – mert tartóztatnának, beszéljessünk még, minek sietni, maradj még, mit iszol? –, megrázod magad. 2003? 1978? 1984? Avagy mégsem?

Ja, ja, '84.

Balkezes, jobb kézről. Jobbkezes, bal felől. Már ha kimégy belőle, elindulsz abba az irányba, amelyet megszakítva léptél be ide, s visszanézel, megfordulsz? Akkor már a másik kezéd irányában leled a csapszék-bejáratot.

Bal-bal, bül-bül. Jobb – mért lenne jobb.

Mi nem történt a közbeeső időben? Mi nem: Lajtánk martján, a mélyben.

Ismeritek? – kérdezted, mielőtt búcsúzni fogtatok volna, s rágyújtottál a kuruc dalra:

*Bécs várában ri a tokos, jaj!
Bécs várában könnyen éri baj.
Bús a tokos, mert a Lajtán hetek óta
Áthallik a Kossuth-nóta!*

Csóválhatta fejét az új Főnök, ez sem javult meg.

– Hallod, ez soha.

Való, bosszantani akartad őket.

Föl nem, lehetetlen; csak valamicskét.

– Nem tudsz róla, de: régóta becsüllek – teszi válladra a főnöki kezét, mitől megindulsz kifelé.

Most már bárhogy tartóztat, erős mehetnéked támadt.

Amiért megint nem tudott beugrasztani? Ahogy az elődei, elődje vele tovább szolgáló beosztottai sem. Miközben jól tudják, tán nálad is jobban.

– Ne siess úgy, beszéljessünk még.

Már nem ugraszt (a provokatőrje) – pannon tájunkon, merthogy szerinted: provokatörgye –, már-már baráti; szinte őszinte.

Csak ne akarna átölelni a kocsmakapuban.

– Hát nem jót beszélgettünk?

E’ jó volt, nem mondd! Persze még jobb lett volna.

– Jó, hogy benéztél!

Ezt az a másik, az örök krumplivirágtalan, örök beosztott kiosztó füles ejti ki a serhabos szája savanya sarkán.

Csak azt ne mondja, hogy szeret, mert menten rosszul leszel.

A sör – a ser, a magyar ser – (azért) jólesett.

Már megint nem sikerült nekik megkeseríteniük egy estéd.

Vajh’ ma kinek s mit jelentenek? Vagy csak egyszerűen nem tudnak leszokni randa szokássá lett fülelésükről? Megbízás, jelentéskérő nélkül is?

Avagy – mégiscsak – mégis? Valamire csak jók lehetnek.

„Isten, Isten!”

– Egészségedre.

Hogy hülyére igya magát, az effélénél kizárt; nincs olyan mély részegség, melyből föl nem verné bármi szabadságra, hazára, nemzetre utaló hebehurgya szó.

Egyetlenegyszer ejtette ki új főnökünk a terror szót.

No lám, helyben vagyunk.

Bekapcs, ki; meg, meg.

10x3 SMS

A bal lator feszülten figyelte Jézust.

*

Apámra ütöttem.

*

Leborulok.

A fentebb mondottak világossá teszik számunkra, hogy mi a bűn és mi nem.

*

Amikor keresztények elég bátrak ahhoz, hogy ne az egyes törvényekben keressék megigazulásukat, akkor egyedül Krisztusra kell építeniük.

*

A kérdés a következő: Élhet-e homoszexuális pár a parókián?

Észbe kapkodni.

*

Üdvözüllés.

*

Ízgága.

Főtt jég.

*

Vérfesték.

*

Zsírkő

Frei Körper Kulturhaus.

*

Autista Autósiskola.

*

Alter Egon.

Késsel írott.

*

Esztétikai sebészet.

*

Önborotva.

Klórterem

*

Lepraset.

*

Egy állat orvos.

„Lészen írás-rívás és tollhegyek csikorgatása.”

*

„Azért így jelentém szívem titkos kénját.” [Balassi Bálint]

*

Áttételesen, mint a rák.

*Minden városban ott van
a Vörös Hadsereg útja.*

*

Október 7-e tér.

*

Éljen Edward (és a bárdolatlan velsziek).

*„Vacsora után lefeküdtem,
aztán arra ébredtem, hogy elaludtam.”*

*

Késik a biológiai órám.

*

Első tünet: a halál.

KÚT, VÖDÖR, VÁLYÚ...

– *Néhány motívum fogódzói Kovács Vilmos írásában* –

Vannak művek, melyek egyediségük felől soká világoló fények jeleivel őrzik maradandóságukat. Ilyennek tartom Kovács Vilmos *Két találkozás* című írását, melynek – egy-két megállapítástól eltekintve – „szél és idő nem árthat”. E több mint három évtizedes írás, műfaját tekintve, távlatosan egyesít és sűrít magába irodalmi esszéként megfogalmazott emlékezőt, alkalomhoz illő méltatást a kisebbségi sorsot felvillantó és vállaló kötelesség tudatával és etikájával; tájból, történelemből, múlttá kövesedő, jelenidőből előhívott fragmentumok tükörcserepeit illesztgetve úgy, hogy a sorok közül fényesedjék írói program, sors és küldetés, érintőlegesen bizonyos korszak(ok) kárpát-aljai élettere és képe.

1972 nyarának vége, kora ősze.

A felkéréseket a *Kortárs* szerkesztősége postázta. A folyóirat két megemlékezésre készült: Illyés Gyula (1902–1983) 70. születésnapját kívánta méltatni akkor a novemberi, valamint Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóját az 1973. januári számban. Kovács Vilmos a két felkérésből elvált – egyet... „Petőfi” bánta. „Valahogy messze van már, alig van rá fogódzó...” – indokolta döntését az Ady küldetésstudatával indult lelkivilágú költő, nem kis ámulatunkra. „Az illyési példa pedig olyan lámpa...” – itt afféle miniatűr, vázlatos előadás következett, sajátlagos megvilágításban. Majd, rám szegezve ujját, ezt kérdezte: „A csorba vödörről, a törött vályúról mi ugrik be?” Akkor és ott nekem bizony semmi. „És a mohos favedér, az mit mond?”

Ma is érzem a kint, mellyel hallgatásom a székbe cövekelt.

Második egyetemi évem küszöbén voltam. Az idő tájt Illyésnek a nemzeti lét hajszálgököreit elemző publicisztikája állott a figyelem középpontjában; jó néhány Illyés-köteten, könyvön „túl voltam” már, nem sokkal éppen azelőtt ismerkedhettem meg *Fekete-fehér* című verseskötetével, például. Ez a bizonyos „intermezzo” viszont akkor, ott értette meg velem, hogy több dolgon átsiklom, nem mélyedek el igazán és kellőképpen a részletekben. Különösen állt ez a motívumokra, hogy csak ezt az egy kört említsem itt. (Tegyem azért hozzá: minden motívum, egyéb, másként hat a befogadóra – ezeknek emocionális, pszichológiai, művelődési-történeti és más tényezői is vannak.)

A *Rend a romokban* (1937) című Illyés-kötet *Gyalogolva* cím alatt közreadott versfüzérének négysorosai közt ott van a *Kút. A Vödör* is. A XIX. század irodalmában is ott van, Petőfinél és Aranynál is, de funkciójukban – művi síkon! – alig több mint kellék és látvány. Illyésnél, ösztönösen érezve

a dunántúli pusztát vagy annak egy adott helyét, helységét, a látvány eltűnik: a *tartalom* kerül előtérbe, s a *jelentés*. A *Kút* metaforájában két mondatban két mozdulat ötvöződik és sűrűsödik egyetlen mozzanattá, „hűs rémületté”: egyik a gyermekkor, másik a Látogató már krisztusi kort is meghaladott világából csillantja, nem kis döbbenettel, a pusztai emberek léthelyzetének pillanatfelvételeként, szuggesztív, hőköltető benyomásait: *Megismerem az útmenti kutat, / hűs rémülettel van színig tele. / Gyerekkori első kalapomat / két korty közt ebbe ejtettem bele.*

Egyszerre mintha tágult, mélyült és telítődött volna minden.

Szürrealisztikus irányzékokkal, de hasonló metaforába tömöríti vívódását Illyés Gyula a már említett ciklus *Vödör* című négy sorosában. A vödör itt csupán a látszólagosság síkjában kellék vagy tárgy, valójában más jelentés hordozója. A művet, adott esetben magát a verset jelenti: erre utal a rá vájt „jó csorba”, a *Jel!* Nézzük csak: „*A vödör szélén az idők során / jó csorbát vájt a sok szomjas ajak. / Köztük enyém is. Vaj’ másutt maradt / jel ennyi is eltikkadt szám után?*”

Az itt feltett kérdés folyton kísérti az író; ezt megelőzően, de utóbb is majd pályája során sokszor tesz fel hasonlókat: vajon a szó, az elhangzó s az írott, hagy-e méltó és megformálója számára legalább megnyugtató, kielégítő vagy maradandó nyomot; olyat, amellyel közösségének használni tud? Vers és vödör így válik eggyé, mondanivalójuk túlsordul kereteiken...

De lapozzunk tovább néhány oldalt időben, térben, irodalomban. Maradva a motívumoknál még, ám e tisztas távolban sem feledve a megkezdett fonalak felfejtését.

Az 1960-as esztendő összehozza a Nyírség két jó tollú poétáját: Rákos Sándort (1921–2001) és Váci Mihályt (1924–1970). Ez az első találkozásuk életük során, bár húsz éve ismerik egymás munkáit, törekvéseit. Találkozásukat Váci Mihály örökölte meg *A mohos favödör* (Beszélgetés Rákos Sándorral) című emlékezésében. Ebből idézek részleteket:

„*Az emlékek ösvényein botladozva közeledtünk sorsunk országútjához (...)*

– *Emlékszel? Volt ott a Nagy-Szék-tó mellett (...) egy szomorú gémeskút. Favödre volt, ki tudja, hány éves! És mohos volt belül. Én is ittam abból. Hányszor, forró nyarakon! Zöld, tiszta, bársonyos moha fedte a favödör belsejét, és ezüstszín buborékok gyöngyözték be a mohát.*

– *Milyen vize volt! Milyen tiszta, s milyen üdítő abból a mohos, hűs, zölddé érett favödörből.*

– *Hányan ihattak abból, képzeld el! A várostól (Nyíregyházától – F. G.) tizenhét kilométerre az első kút! Hány gyalogos, vásárból hazatérő paraszt, hány koldus, vándor, hajcsár; az apám, aki ott volt kocsis a Csengerly-tanyán.*

– *Az én apám, aki arra jött haza a tanítógyűlésekről.*
– *A gyerekek, akik arra jöttek az iskolából, és aztán a közelben legeltették az állatokat.*

– *Emlékszel?!*

– *Igen. A favődör széle már teljesen elkorhad.*

– *Ahogy a vályúk széle elkopik éveken át.*

– *Beleborzadok: az emberek szája koptatta el a favődör szélét!*

– *Gondold el: csupán a szomjas, szürcsölő ajkak, a puha, szomjas, cserepes, szikes ajkak.*

– *Micsoda szomjúság! Micsoda lázak, vándorlások és rokadások térdepeltek és rogytak le ez előtt a favődör előtt, s milyen fuldokló boldogság kortyai mellett csordult le az ajkak két oldalán a kút vize. (...) Képzeld el! Hány évtized kell, hogy egy favődör széle elkopjon az ajkak szomjától.*

– *Hány nemzedék és milyen szomjúság – egy népvándorlás ivott abból a mohos favődörből.*” (Váci Mihály: *Toldi feltámadása*. Összegyűjtött prózai írások. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972, 387-389. old.)

Tudjuk: országos szomjúságról volt szó, ez öltött össznemzeti méreteket, hatva a szellem irányába is, az anyaországon belül, még inkább annak határain túl. S mintha mi sem változott volna, így van ez napjainkban is!

És végül a vályú motívuma. Ez a téma sem új irodalmunkban. Tudjuk, a népvándorlások kora óta mindig nélkülözhetetlen eszköz volt a már letelepedett, állattartással foglalkozó népeknél; néhol animisztikus fogalmak is társultak hozzá. Az új látás- és láttatásmód alkalmasint más-más képben jeleníti meg vele a hagyományokból szervesült tárgyi világot és szűri át a tudat, az emlékezés mélyrétegein. Pregnáns szerephez jut például Tömörkény István (1866–1917) egyik pamfletjében, ahol a tágabb közösség és a szűk, haszonleső közigazgatási Hivatal ütközőpontja. Nem véletlen, hogy *A közigazgatási vályú* című írás újraközlésével adózott annak idején a *Naptár 1961* című évkönyv Tömörkény születésének 95. évfordulója alkalmából (142–143. oldal). A korabeli kiadvány összeállítói: Barzsó Tibor és Kovács Vilmos(!).

A *Két találkozás* Kovács Vilmos szülőfalujának, Gát községnek határából, a Nyilak dűlőiről az öreg, törött vályú motívumával indul. A vályú itt is ütközőpont: közösségi jelkép, a szolgalmi jog hordozója és megtestesítője, mely törődést, gondozást igényel(ne). Ezzel szemben itt funkcióját a „tisztelet előljáróság” átlényegíti: a vályú sorsa vita tárgya lesz, amely megoszt, elszigetel és rombol...

Ezek, persze, „előzmények” – és csak azok. Motívumok, mint a mélység megjelenítői. De hát a továbbiak sem kevésbé összetettebbek.
Itt vagyunk hát a kiindulópontnál. Olvassuk el újra.

FODOR GÉZA

KOVÁCS VILMOS

KÉTTALÁLKOZÁS

Most mondom el, mert illő és múltó az alkalom.

Első találkozásunk és a kötés emlékét két puha szürke fedél őrzi, a felsőn nagy fekete betűkkel: *Rend a romokban*, s valahol a kettő közt az a kút, meg az a csorba vödör.

Kölyök voltam, korán eszmélő, és mert titkaim gyűltek-nőttek, egy vasárnap délelőtt, ahogy a karzaton fűjtattam az orgonát, választottam egyet a padokban ülő lányok közül, hogy legyen kinek elmondani azokat a titkokat. Azt is, amit Tőled tudtam meg, hogy mitől csorba az a vödör.

A kút valójában ott volt a Nyilakon s mellette az öreg vályú, amelyről nem szóltál. Jól tetted. Mert akkor másod éve dulta már falunkat a vályúháború, amit a csordás robbantott ki bejelentésével, hogy ő bizony abból a válóból többet nem itat, nem ér az már egy kalap micsodát sem, csorog, mint az eresz, és nincs a falunak annyi csepűje, hogy eltömhetnék rajta a repedéseket... Micsoda? Méghogy az a váló?... Hát ami igaz, a bizony csorog... Hát aztán! Húzza bele a vizet, az anyja éhenkórász teremtsit, van annak ereje, kihízott a falu kosztján... Már akién. Merthogy a ciberétől nemigen szoknak hízni... A kolompértől meg éppen hogy zödülnek... Essen ki a szeme, aki a más szájába bámul, a falu válóján meg nem látja a lyukat. Most már csak azért is legyen új váló...

Azt már nem. Amíg én előljáró vagyok, addig itt új váló nem lesz. Igaz, komám?...

Így a tisztelt előljáróság. És összecsapott a falu, a végek, a sorok, a hadak, a vályú-vitáról megkapáltak az asszonyok, learattak az emberek, elcsépeltek a legények, megfontak a lányok. És hány vályú ára folyt el a kocsmában pártütésre, igazságtevésre. És hány szó hangzott el, vérig sértő, és hányan mentek át az út másik oldalára egymás láttán. De vasárnap, ahogy beharangoztak, leültek egymás mellé a faragott padokba, ki-ki a

maga helyére, az asszonyok a zsoltároskönyvbe néztek, az emberek meg a kékre festett mennyezetre és a poros rézcsillagokra, szikkadt arcuk megenyhült, foghíjas szájukból panaszosan szakadt ki az esendők könyörgeése: „*Perelj, Uram, perlőimmal...*”

Jó hogy nem bántottad őket az öreg vályú miatt, jó hogy Te már akkor tudtad: más pere is van ennek a népnek, vétké meg csak annyi, amennyit nevében elkövetnek.

És nőttek a romok, nőtt a vödörn a csorba, és fogyott a rend, fogytak a sorok a faragott padokban, és öt ága nőtt az ősi sípnak. Fújta, aki fújta, fújta, ahogy fújta, lelke rajta. Aztán az elpusztíthatatlan természet rendbe hozta a Kárpátok elromlott akusztikáját, és versed már nem csak fogódzó volt, a történelem keresztfái, amelyekre drámáidat feszítetted, nem csak tilalomfák kicsinyek és nagyok okulására, és nagy pered sem csak egy nép igazságkeresése, hanem a magyar szó európai hitele és rangja is mindazok elé, akik tudják az írást.

Nemrég pedig újra találkoztunk, ki tudja hányadszor már, de ezúttal rendhagyó módon. Ezt még ki kell beszélnem.

Tudod, annak a lánynak más kötötte be a fejét. Néha látom, ilyenkor előre köszön, arca komolyságát sötét kendő vigyázza, meg az öreg idő és négy gyerek. A legnagyobbikat a beregszászi középiskolában, egy író-olvasó találkozáson mutatták be nekem azzal, hogy falumbeli, szereti a verset és szépen szaval. Néztem a nagy hajú, nyurga legényt, kerestem szemében anyja mókás-nótás kedvét, és mert a vers volt a tét, messziről kezdtük a beszélgetést. Amikor aztán kiállt a tanári pódiumra, szembe a sokarcú teremmel, már tudtam róla, hogy anyja Hajaskolompérnak csúfolja, de verses bolondériáját nem bánja, és apja is csak legyint rá, hogy matematikából is kitűnő, s hogy a magyar történelemről alig tud többet, mint amennyit nagyanyja olvasókönyve megőrzött. Ezért szorogtam kicsit, hogy mit választ, mert a választást rábíztam. De amikor elhangzott az első szó, az első sor, végigfutott rajtam az ismerős áram, mint hajdan, kölyökkoromban, ha a cséplőgép mágneséhez tettem az ujjam, hogy ütésétől erősebb legyek.

„*Nem a kövek és nem a fémek. / Nem amik állják az időt! / Hanem a gyékény, a nád, a kéreg.*”

Uram-ember! Te, aki az Egész igazát vigyázod, és vallod, hogy nem csak a jövőt kell tudni építeni, hanem a múltat is, nézd ezt a legénykét. Egyik kezében a *Fekete-fehér*, a másikban nagyanyja olvasókönyve. A hajdan tizenhét házas faluból, ahonnan most bejár iskolába, hármat hagyott meg a tatár, és hét embert mentett meg a nádas. És száz évvel ezelőtt még háromszázan sem voltak, ma pedig már háromezren vannak. Igaz, igaz. De

mégis: Vég volt, mindig vég volt ez a halott és élő gyepük szaggatta föld, s jeltelen, jeles sírok és ékes romok szegélyezik a Híres Utat, amelyen egykor ide ért egy nép, ki tudta, mi végre, ki tudja, honnan?

*„Nem sziklakockákból rakott erőd, / mit egybe csak a súly maltera köt.
/ Nem a gőg / kapui. Hanem a pelyva, a patics, a pihe, / a vessző, a viasz,
a toll ereje / hozott ide – ”*

Ki tudja, honnan, ki tudja, mi végre? Ablakomból látni a várat, ahol megpihent a had. És itt visz az út, a Királyok Útja, felkapaszkodik a hegyekbe, fordul Ladomériának. Poth uram, a gögös bán kocog rajta seregével, mert üzent Kijevből Izjaszlav: Nagyságos király uram, fivérem, csak még egyszer küldj segítséget a gonosz Volodimer ellen.

*„Nem a szögletek, nem az élek, / nem a fegyverek, a szűrők s lövők, /
nem a királyok s hadvezérek, / hanem az ebnél hamarabb / megokosult
vályogiszap, / a szörme, az irha / lett vezető – ”*

Mi végre? Amott bontott zászlót a Nagyságos fejedelem, s térdre ereszkedett előtte bocskoros ruszin és bocskoros magyar, és elmentek meghalni „a borjú- és birkanyalta mezőkért”, „a kézimunkázó vetésekért”. És ugyaninnen fordította vissza Világos után pestisverte, győztes kozákseregének felét a fővezér, mert eszébe jutott, hogy elfelejtette elfoglalni Munkács várát.

*„Nem a kövek és nem a fémek. / Míg a fű újra fönt mindent beföd, /
tisztítja máris lent a mélyet / szorgos népeivel a föld. / Munkálnak a türelmes
férgek...”*

A büszke lengyel intett, és a had nekirontott a beregszászi nagytemplom falainak. Újra intett, és valaki felírta egy megmaradt faldarabra: Fogat fogért, barátom... Ott, ahol a jezsuita nyila leterítette Radán Balázst, e föld első költőjét. Ott, ahol Esze Tamás kurucainak akasztófát állítottak. Ahol Erzsébet kolostorának romjaira beton borul, és rajta új idők új hőseinek sírjai közt kőkehelyben öröktűz ég.

*„Nem a zablák, nem a csengések, / hanem a kosáron a fül; / nem az
ostromok, a bekerítések; / hanem a korall-sor a nyak körül, / meg a tűzhely
körüli székek / ...nem a vezényszó: Rohamra! Imához! / Hanem a
megfordított vánkös.”*

Így legyen. Tégy csodát, tudós varázslat: költészet, vigyázd meg ezt a legénykét, edzd meg és teljesítsd ki verses igazát, és adj költőt ennek a népnek, és őrizd meg azt, akije van.

Ungvár, 1972.

KÉRDÉS

*Villódzó emlékeimben
hópelyhek szállnak édesen,
pici lábam porban tapos,
s anyám szól: „Kincsem, itt vagyok.”
Szél hordja drága sóhaját,
száll hangja a homályon át,
szeretve száll, szeretve hív:
„Kicsim, gyere! Ne félj! Ne sírj!”*

*S mentem ujjongó-lelkesen,
máskor hallgatag-csendesen.*

*Most, már gondokkal vállamon
hívó szavát nem hallhatom...*

Mi lesz, ha végleg elhagyom –

ELVESZETT

*Félelem, fájdalom:
romokban minden.
Vágyakat kergettem,
s már semmim sincsen.*

*Futottam – hiába.
Nem kell az álca!
Szétszakadva már a
szeretet láncá,*

*valahol elveszett
a véres palást,
nem vállalnak gyávák
töviskoronát –*

NEM

*Becsukott szem őrzi a belső tájat,
ahol téged felmagasodni látlak,
hát fáj a zenitről zuhogó semmi
– nem tudok itt lenni.*

*Rohanni űz vágy, oszolva bár köddé.
Nem tudok „senkit” játszani örökké,
elhitetve hinni, hogy nem fáj semmi
– nem lehet itt lenni.*

*Kisikló vonatom jajduló fénye
fröccsen éjszakák ében függönyére:
ennyi az álom, többé nem fáj semmi
– nem tudtam itt lenni.*

*Olvasószerkesztőnk, **Barzsó Tibor** több mint harminc évig a Moszkvai Rádió magyar adásainak munkatársaként, illetve a Progressz Kiadóvállalat magyar szerkesztőségének vezetőjeként dolgozott az orosz fővárosban. Az általa szellemi favágásnak nevezett szerkesztőségi munkához kapcsolódó élményeiből sajátos hangulatú emlékmozzaikokban nyújt ízelítőt.*

MOSZKVAI ÉLMÉNYEK

1. LEVELEK ÉS LEVELEZŐK

Az orosz főváros egyik kis magyar szigete, a Moszkvai Rádió immár 70 éve működő magyar szerkesztősége mindmáig sugározza adásait Magyarországra, mint ahogy a Magyar Rádió is jelentkezik – többek közt – orosz nyelvű műsorokkal az éterben. Tudomásom szerint a rendszerváltozás óta mindkét „célországban” megfogyatkozott e műsorok hallgatóinak száma, de annak előtte – a hallgatók leveleiből ítélve – még sokan hallgatták Magyarországon a Moszkvai Rádiót, főképp az idősebb korosztály, a kommunista és antifasiszta mozgalom veteránjai, akik már a második világháború idején is hűséges hallgatói voltak a moszkvai Kossuth-rádiónak (akkor, 1941–1945 közt így nevezték, s olyan kiválóságok is szerepeltek adásaiban, mint az emigrációban élő Balázs Béla és Gábor Andor).

Szerkesztőségünk számos levelet kapott a hallgatóktól. Az idősebbeket múltjuk felidézése, levelezőink másik népes csoportját, az úttörőket, kisdíjakokat pedig a válaszborítékokban található apró ajándékok (bélyegsorozatok, zsebnaptárak, jelvények stb.) csábították levélírássra. A legszorgalmasabb levelezőket és a meghirdetett pályázatok nyerteseit még moszkvai látogatásra is meghívta a rádió. Levelezési rovatunk vezetője a 60-70-es években, amikor a rádiónál dolgoztam, egyik földim, a Kisgejőrcről Moszkvába származott Zseliczky Béla volt, aki a szerkesztőségben rendszerint fel is olvasta az érdekesebb leveleket. (Béla azóta nagy ember lett: professzor, a történelemtudományok doktora, és jó kilátásai vannak arra, hogy ismét levelezővé váljék, mármint az Orosz Tudományos Akadémia levelező tagjává.)

Néha megmosolyogtató, mulatságos leveleket is kaptunk. Az egyik ilyet egy aggodalmaskodó veterán írt. Az egyébként jó szándékkal papírra vetett, hosszú lére eresztett episztola tartalma röviden ez volt: *„Az utóbbi időben gyakran hallani repülőszerencsétlenségekről. Azt javasolnám a szovjet konstruktőröknek, hogy építsenek be a repülőgépek törzsébe és szárnyaiba fékező ejtőernyőket, amelyek vész esetén gombnyomásra kinyílnának, és így sok ember életét mentenék meg. Kérem, hogy leveletem fordítsák le oroszra*

és továbbítsák Tupoljev akadémikusnak.” A levélhez rajzot is mellékel, amely egy zuhanó repülőgépet ábrázolt a fölötté feszülő ejtőernyőkkel. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az úrhajókat is hatalmas ernyő fêkezi leszálláskor.)

Egy másik emlékezetes levelet gyermekmûsoraink lelkes hallgatója, egy jelvénygyûjtô úttörô írt. Miután beszámolt gyûjteményérôl és tanulmányi eredményeirôl, így zárta sorait: *„Kérem a szerkesztô bácsit, tessenék nekem küldeni egy szovjet jelvényt, az sem baj, ha Lenin van rajta.”* (A Lenint ábrázoló jelvények akkor már nemigen voltak népszerűek Magyarországon.)

2. KÁDERPOLITIKA

Amikor Szergej Lapint, a Szovjetunió egykori bécsi és pekingi nagykövétét 1970-ben kinevezték a Szovjet Televízió és Rádió elnökévé, Tömpe István, a Magyar Rádió és Televízió akkori elnöke Japánból hazatérôben megszakította útját Moszkvában, hogy megismerkedhessen újdonsült kollégájával. A Moszkvai Rádió külügyi osztálya engem bízott meg a tolmácsi és kísérô szerepkör ellátásával, vagyis azzal, hogy „pisiltessem” is a magas rangú vendéget. (Az idézôjelbe tett „mûszó” a tolmács-zsargonban azt jelenti, hogy nem csak a megbeszéléseken fordítunk, hanem mindenhová, szükség esetén a mosdóba is elkalauzoljuk a delikvenst, ha nem tudná egyedül megtalálni.) A nem hivatalos, váratlan látogatás két napja alatt az egykori kárpitos segéd, aki annak idején harcolt a spanyol polgárháborúban is, és Franciaországban internálták, városnézô sétáink alkalmával sokat és szívesen emlegette munkásmozgalmi múltját, kedélyes beszélgetôpartnernek bizonyult. Tulajdonképpen ô szórakoztatott engem.

Egy alkalommal, meglehetősen elmélázva így szólt: *„Nem irigylem Lapin elvtársat, mert nem könnyű egy új, ismeretlen munkaterületen vezetőként helytállni. Tudja, Tibor, miután engem kineveztek a Magyar Rádió elnökévé, egy hónap is beletelt, míg valaki azzal kopogtatott be hozzám, hogy kikérje a tanácsomat. Sokáig tartott, míg otthonosan kezdtem érezni magamat új munkakörömben.”*

Természetes, hogy kíváncsian visszakérdeztem: *„Miért, azelőtt hol dolgozott Tömpe elvtárs?”*

„Hát a földművelési miniszter első helyettese voltam” – válaszolta elégedetten mosolyogva a Magyar Rádió és Televízió elnöke.

*

A rádió idegen nyelvű szerkesztősegeinek munkatársait rendszeresen kiküldték a célországokba egyhónapos szakmai gyakorlatra, főként nyelvtanulás céljából. Amikor rám került a sor – természetesen a Magyar Rádióhoz küldtek –, elutazásom előtt személyzeti osztályunk főnöke hosszadalmas és (minden tekintetben) kimerítő lelkifröccsöt tartott: jól viselkedjek Budapesten, ne hozzak szégyent a Moszkvai Rádióra, szeszes italt ne fogyasszak, kerüljem a nőkapcsolatokat, nagyon vigyázzak az útlevelemre, mert ha azt elveszítem, nem mehetek többé külföldre; és ami a legfontosabb: ígérem meg, hogy kiküldetésem ideje alatt csakis magyarul fogok beszélni! (Az orosz anyanyelvű kiküldöttek ugyanis inkább az orosz társaságot keresték külföldön a tájékozódás és a kikapcsolódás végett.) Mi sem természetesebb, hogy megígértem.

Főszerkesztőnk, Ivan Laponogov is magához hívatott. Ő arra kért, kövessem figyelemmel, milyen időkülönbséggel hangzik el egy-egy friss külpolitikai hír a moszkvai és a budapesti rádióban, s hogy ha találkozom a Magyar Rádió elnökével (aki a moszkvai vendégeket rendszerint fogadta egy kávéra), tolmácsoljam neki a következőket: mivel magyar adásaink bemondói oroszos akcentussal beszélnek, vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy magyarországi bemondókat küldjenek ki hosszabb idejű moszkvai szolgálatra.

Az üzenetet átadtam, mire a Magyar Rádió elnöke emlékezetem szerint így válaszolt: „*Mondja meg Laponogov elvtársnak, mi természetesnek tartjuk, hogy az Amerika Hangja vagy a BBC angolos, a Deutsche Welle németes, a Moszkvai Rádió oroszos akcentussal beszél magyarul, a Magyar Rádió pedig magyar akcentussal oroszul. Nem ez a lényeg, hanem az, hogy az adások érdekesebbek, tartalmasabbak legyenek.*”

3. NÉVNAP

Budapesti kiküldetésem alkalmával első utam természetesen a rádióba vezetett, ahol a formaságok elintézése után felkerestem régi barátaimat, kollégáimat, köztük Csák Elemért, az egykori moszkvai tudósítót, aki már moszkvai diákévei alatt is szerkesztőségünk aktív külső munkatársa lett.

Mit ad isten, egy alkalommal Elemér a dolgozószobájában összesereglett társasággal épp a névnapját ünnepelte, amikor betoppantam. Rögtön a kezembe nyomtak egy csordultig töltött poharat, moszkvai tósztot követelve, aminek tőlem telhetően eleget is tettem, aztán folytatódott a nem túl zajos, de hangulatos purparlé. Egyszer csak kopognak az ajtón, mire én – moszkvai

beidegződéssel (mármint hogy munkahelyen tilos a pia) – gyors mozdulattal elrejtettem a poharamat. A társaságból kitört a röhögés: szegény megfélemlített szovjet ember, egy pohár bort is fél meginni a barátja egészségére! Később is gyakran emlegették előttem az esetet, de nagy együttérzéssel.

Nem állítom, hogy a Magyar Rádiónál szabadon folyt a dínomdánom munkaidőben; egy-egy névnapot azonban szerényen mégiscsak meg lehetett ünnepelni.

4. INGRID ÉS ILONKA

Már említett új elnökünk, Lapin elvtárs rendeletileg megtiltotta, hogy a rádió női munkatársai nadrágot, mármint pantallót viseljenek. A bejáratnál posztoló rendészeket is utasította, hogy munkatársnőink csak szoknyában léphetnek be az épületbe.

Ez a rendelet gondot okozott szerkesztőségünknek, mert a bemondói problémákat esetenként, főképp hétvégéken, úgy próbáltuk megoldani, hogy a magyar nagykövetség beosztottjait vagy a diplomata-feleségeket kértük fel az adások beolvasására. Szívesen vállalták, változatosságot és környezetismeretet jelentett számukra, és munkatársi igazolványt is kaptak.

Egy szombat délután a magyar nagykövetségi sajtóattasé Ingrid nevű felesége – mellesleg kiválóan felkészült filológus, maga is újságíró – helyettesítette a bemondónkat, s nadrágkosztümben érkezett a rádióhoz. Felmutatta a belépőjét, a rendész azonban a rendeletre hivatkozva visszatestékelte. Ingrid a portáról felszólt a szerkesztőségbe, a segítségemet kérve. Azonnal odasiettem, de hiába magyaráztam a rendésznek, hogy akadémikus-kodása miatt elmarad az adásunk; hajthatatlan maradt. Végül is a központi ügyeletes utasítására beengedte a bemondónkat. Ekkor következett Ingrid nagyjelenete: feldúltan a rendész elé állt és a szavakat szinte fröcskölve ráförmedt (természetesen magyarul, mert oroszul nem tudott): *„Ha miniszoknyában jövök, amelyikből kilátszik a fél p...ám, akkor ugye beengedett volna, de a nadrágkosztüm, az nem elfogadható ebben a szentélyben!”*

Másik bemondó-helyettesünk – szintén „magas helyről” –, akit Ilonkának hívtak, túlon túl lelkiismeretesen látta el feladatát. Egyszer az általam magyarra fordított központi hírblokk felolvasása után még bejött a stúdióból a szerkesztőségbe, hogy maliciózan közölje: *„Tiborka, nagyon jó volt a szöveg, csak a Pnompenyt, azt Pompejire javítottam, mert magyarul azt így mondják.”* Nem volt ellenvetésem, hiszen az adás már úgyis lement...

5. KOMMENTÁR

Az idegen nyelvű adások főszerkesztőségében tartott egyik eligazításon, műsor-megbeszélésen a lengyel szekció vezetője olvasott fel egy, a központi külpolitikai szerkesztőség által kiadott, minden adásnyelvre lefordítandó kommentárt, amely az akkori elvárásoknak megfelelően hangzatos Brezsnjev-idézzel kezdődött és szintén főtítkári intelmekkel végződött. A kolléga azt kérte, a jelenlevők szóljanak hozzá, véleményezzék a „művet”. Többen megállapították: nem éppen a legjobb, de nem is olyan rossz dolgozat, szerintük elfogadható. *„Igen ám – magyarázta a lengyel kolléga –, csakhogy ezt a kommentárt én a végéről kezdve olvastam fel, s az első bekezdéssel fejeztem be!”*

Ilyenek voltak a hetvenes években kiadott, kötelező kommentárok, amelyeket 38 nyelvre kellett lefordítani és beolvasni a külföldi adásokban.

6. FORDÍTÓI GONDOK

Egy írószövetségi műfordítói szemináriumon, amelyen részt vettem, sok szó esett a műfordítás buktatóiról, próbatételeiről. Az egyik orosz kolléga arról értekezett, hogy ukránból sem könnyű oroszra fordítani. Többek közt példaként hozta fel, hogy az ukrán nyelv megkülönbözteti a szeretet és a szerelem fogalmát (*ljubov* és *kohannya*), az oroszban pedig csak egy szó van a két fogalomra (*ljubov*), amely megfelelő jelzővel ellátva mindenfajta szeretetet kifejezhet: apait, anyait, testvérit, hitvesit stb. A szerelem fogalmát viszont már nem tudja egyetlen szóval kifejezni. Az egyik szélsőséges megoldás: a férfi és nő közötti szeretet (*ljubov mezsdu muzscsinoj i zsenscsinnoj*). Tehát nem egyszerű feladat oroszra fordítani például ezt a mondatot: „A szerelem elmúlik, a szeretet megmarad”, vagy: „A szerelemből szeretet születik”.

Itt aztán én is kérkedhettem a felszólalásomban azzal, hogy – a nagy orosz világnyelvtől eltérően! – a mi nyelvünkben is két külön lexikális egység fedí a szeretet és a szerelem fogalmát.

7. TEGEZŐDÉS PERTUPOHÁR NÉLKÜL

1980 júliusában Havasi Ferenc MSZMP-titkár és Konsztantyin Katusev szovjet miniszterelnök-helyettes tolmácsa voltam egy megbeszélésen. A tárgyalópartnerek tegező viszonyban voltak, így aztán, kezét fogva egymással, Havasi Ferenc megkérdezte partnerétől: *„Hogy vagy, kedves barátom?”* Nem tehettem mást, tegező módon fordítottam: *„Kak ti pozsivajes...?”*

Katusev meglepődve nézett rám: nyilván nem tetszett neki, hogy letegeztem.

Engem azonban kötött a szabály: a tolmácsnak lehetőleg szó szerint kell lefordítania, ami elhangzik! Ráadásul úgy gondoltam – szerintem logikusan –, hogyha az „ön”-t használnám, a megszólított azt hihetné, hogy tárgyalópartnere, akivel régóta pertu viszonyban van, most magázza őt.

Az egész tárgyalás tegeződve folyt, s én is következetesen „tegeztem” a magas rangú személyiségeket. A hivatalos megbeszélés végeztével természetesen tisztelettudóan áttértem az önözésre, de ők engem továbbra is tegeztek.

8. LÓZUNG

Régen, még a nagy barátkozás idején Pest megyei küldöttség érkezett Moszkva megyébe. A vendéglátók engem kértek fel tolmácsnak.

Sokfelé jártunk a küldöttséggel, még Csillagvárosban, az űrhajósok kiképzőközpontjában is, ahol emlékezetes élményekkel gazdagodtak a delegáció tagjai.

Később, bizalmasan elárulták nekem, hogy a legmaradandóbb benyomást az egyik kolhozlátogatás tette rájuk. Akkoriban ugyanis Szovjetunió-szerte minden üzemben, kolhozban, intézményben kötelező volt az úgynevezett szemléltető agitáció. És amikor a meglátogatott kolhoz szívélyes, jól felkészült vezetői bemutatták a küldöttségnek a gazdaság kiválóan felszerelt tehénistállóját, a látogatók figyelmét megragadta egy hatalmas, kétnyelvű lózung a békésen kérődző marhák fölött: *„Éljen a megbonthatatlan szovjet–magyar barátság!”*

9. AZ „ÁRPÁD” VENDEGLŐ

Egyik vasárnapi ügyeletem alkalmával megcsördült a telefon szerkesztőségünkben. A Puskin Szépművészeti Múzeum igazgatóhelyettese közli, hogy magyarországi nyugdíjas turistacsoport járt náluk, és ketten lemaradtak, elsodródta a többiektől. Ott ülnek az ő dolgozószobájában, de nem érti a szavukat. Arra kért, tudakoljam meg tőlük, melyik szállodában laknak, s akkor odaviteti őket a múzeum kocsiján.

Átadta a kagylót egyiküknek, aki rekedtes, öreges hangon így válaszolt a kérdésemre: *„Sajnos, nem emlékszem a szállodánk nevére, de azt tudom, hogy ma az Árpád vendéglőben fogunk ebédelni. Oda szeretnénk eljutni.”* Mire én: *„Bátyám, nem Árpád vendéglő az, hanem Árbát, a főváros egyik legismertebb étterme, majd oda viszik magukat.”* *„Az nem biztos, hogy jó*

lesz – erősködött a kétségbeesett turista –, mert nekünk az Árpád vendéglőt mondták!”

Nehezen nyugodott bele, hogy Moszkvában – sajnos – nincsen Árpád vendéglő.

10. NEM MINDEN TISZTA, AMI FÉNYLIK

Az Arbat étteremben hétköznapiakon minden délben ízletes és aránylag olcsó menüt szolgáltak fel: leves, főétel, kompót. Volt is látogatója bőven az amúgy nagy hírű vendéglőnek, ahová esténként szinte lehetetlen volt bejutni. Gyakran jártunk ide ebédelni.

Egy ízben az étterem egyik felét lezárták az ebédre éhes vendégek elől: összetolták az asztalokat – esti banketthez készültek.

Szokásos ebédem elköltése közben élvezettel figyeltem, milyen akkurátusan rakosgatják szép sorba – kicsi, nagy és még nagyobb – az estélyhez készülő pincérek a hófehér damasztabrosszal borított asztalokra a csillogó kristálypoharakat, meg a tányérokat, evőeszközöket. Mielőtt a terítékre tették volna, minden darabot alaposan megtörölgettek, a fény felé tartva vizsgálgatták – nehogy a kedves vendég kivetnivalót találjon rajtuk.

Az egyik kést valószínűleg makacs folt csúfíthatta, mert a tüsténkedő pincér hiába törölgette, nem boldogult vele. De nem sokat teketóriázott: megköpködté a pengét, majd fényesre dörgölte a karján lógó asztalkendővel és a helyére tette.

Azóta evés előtt mindig gondosan áttörölgetem a vendéglői eszcájt.

BARZSÓ TIBOR

RUSZIN NÉPBALLADÁK*

1. PÁRJAVESZTETT GERLICE

Nyírfaliget hűs rejtekén
lomb is alig rebben,
vadgerlepár ül egy ágon,
de boldogok ketten!

Csókolják, ölelik egymást,
nem is titkolóznak,
egy szárnyukra lehevernek,
mással takaróznak.

Egyik szárnyuk lepedőjük,
másik takarójuk,
csőr a csőrbe belesimul,
nem csattog a csókjuk.

Agár csahol, csalárd vadász
lopakszik előre.
A szép tojót vette célba,
s a hímét lelőtte.

Megölték a szép galambot,
párját törbe csalták,
illatozó lombok alatt
kalitkában tartják.

Etetgetnék, itatgatnák
mindenféle jóval,

de a száját ki sem nyitja.
Faggatják hát szóval:

– Mért nem kell a tiszta búza,
gyöngyön gyűjtött harmat?
Mért nem hallom víg dalodat,
csak a bús siralmat?

– Minek egyem, minek igyam?
Ki sem nyitom számat.
megölted a galambomat,
elepeszt a bánat.

– Nagy az én palotám kertje:
hétszáz galamb benne!
Csak megleled azt az egyet,
ki kedvedre lenne?

– Nézegettem, de hasonlót
nem tudok már lelni.
Azt az egyet, azt a régít
nem lehet feledni!

Feje búbja kékes-szürke,
piros volt az arca,
szeme alatt tolla göndör,
keskeny csőre barna.

* V. P. Lintur gyűjtéséből

2. A KOZÁK MEGMENTI A VÍZBEN FULDOKLÓ LÁNYT

*Járált a leányka
fejét búnak adva,
míg a magas vízpart
leszakadt alatta.*

*Három kozáklegény
ott itatott éppen,
s azt látják, hogy úszik
valami a vízben.*

*Az egyik azt mondja:
– Mily gyönyörű márna!
A másik felkiált:
– Megfullad a lányka!*

*A harmadik ugrik:
– Ki kell gyorsan hozni,
fiatal életét
kár még feláldozni!*

*– Ments meg, kozák, ments meg,
ne hagyd, hogy elveszek,*

*meghálálom, meglásd,
dús gazdaggá teszek!*

*Megkapod apámnak
pompás paripáját,
hajadon magamnak
kincses ládikáját.*

*– Nem kell az ezüstöd,
nem kell az aranyad,
de ha szeretsz, adjad
hajadon magadat.*

*– Anyám, édesanyám,
jaj, mit cselekedtem!
Nem mondta, hogy nős már,
s szeretője lettem.*

*Felesége várja
s kisgyermeké – három.
Elbujdosunk ketten
ezen a világon.*

Fordította: VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

EREDETISÉGÜNK KIÚTKERESÉSE

1.

Nem téved, aki Csoóri Sándor egész esszéírói munkásságára is igaznak hiszi a fenti címet. Most mégsem lehet cél, hogy az *Elveszett utak* gondolatiságát a hatalmas anyaggal összekössük, mert a könyv ennél fontosabb hangsúlyokat kínál. Elég, ha megemlítem, hogy a Csoóri-esszék 1961-től épülő világát összefoglaló 1994-es nagy vállalkozás, a *Tenger és diólevél* – Szokolczay Lajos szerkesztése – további gazdagodása ez a könyv. Természetesen úgy értendő ez, hogy az 1997-es *Szálla alá poklokra*, valamint a 2001-es *Forgácsok a földön* címűekkel együtt tágítja tovább a szerző felépített gondolatvilágát. Tehát bő négy évtizednyi anyag mozdul meg e kötet által, az egész összetartozik, ám az *Elveszett utak* időszerű gazdagsága mégis inkább egy önálló vizsgálódás irányába visz.

A negyedfélszáz oldal gondolati bősége miatt az összevetés terjedelmi gondot is jelentene. Csoóri Sándor nemzeti felelősségtudata Adyéhoz fogható – mondja Görömbei András. A monográfus további szavait idézve ennek a felelősségtudatnak csak néhány alapvető összetevőjét sorolom fel, azokat, amelyek e 2003-as kötetben újabb összefüggésekben mutatkoznak. „A zsoldáros paraszti gyermekkor a maga nyomorúságával és bensőségeségével; a világháború tüzeiben tizenhétszer gazdát cserélt, földig lerombolt szülőfalu a sok-sok halottal; a határon túlra rekedt magyarság pusztulása a magára hagyatottságban; a magyar nemzeti tudat és önismeret szétzilálása egy idegen kultúra érdekeinek szolgálatában; a magyarság történelmi tudatának és jelenkori helyzetismeretének döbbenetes fogyatékosságai a ’fennköltlen züllő’ országban; nemzeti kultúránk megtartó értékeinek útfélre kerülése a könnyű divatok hódítása idején; a rendszerváltás felemássága.” Ebből a gazdagságból is érezhető, hogy még az *Elveszett utak* összetettsége sem mutatható be maradéktalanul a szokásos keretek között. A terjedelemmel összefüggő teljes részletezés amúgy sem tudja biztosítani, hogy ezáltal közelebb juthatunk önmagunkhoz. És ezzel már a kötet alapvető gondolatiságát feszegetjük.

Eljutni önmagunkhoz; tudatosítani önmagunkkal, kik vagyunk; hogy mi dolgunk magyarként itt a Kárpát-medencében; hogy milyen emberként ismer fel minket ez a kor és Európa; mért szereti korunk azt, akinek nincsen történelmi tudata; miért „üdvös” az, ha nem vonzódunk semmiféle szellemi világhoz, csak az anyagihoz; honnan a legújabb kori meghasonlásunk; hogy miért sorvad immár ötszáz éve nemzeti önbecsülésünk; mikor tévesztettünk utat – olyan kérdések ezek, amelyek ott munkálnak az esszékönyv minden sorában. Ám ez is csak töredék. Társadalmi, politikai, filozófiai, irodalmi, alkotói, esztétikai, történelmi, hitbéli, morális, népesedési, természetvédelmi: „létszennyeződési” kérdéseket ugyanúgy feszeget a könyv, akár a televíziózás, a kép- és híryanagyfogyasztás emberi kiteljesedésünket visszavető jellegzetességeit, vagy másokat.

Ebből, mármint az emberi teljességigényből fakad mindegyik felsorolt és említetlenül hagyott kérdés, de valamennyi gondolatfutam, távlatos és merész társítás is ezzel magyarázható. Az írásokban megnyilatkozó beszélő és a mindenki által ismert Csoóri Sándor nevű személy igen szoros összetartozásában is mintha ez munkálna. E jól megszokott összetartozás, sőt azonosság szerint szól az összes írás, legyen az hagyományos ismérvekkel formált esszé (*Autóval át a városon*), levél (*Csucsá hanyatlása*), ünnepi megnyitó beszéd (*Évfordulók ünnepe Pápán*), „pohárköszöntő” (*Pohárköszöntő az Illyés-év kezdetén*), könyvismertetés (*Varga László könyvét lapozgatva*), vagy épp a Nap-kezte című televíziós műsor lehangoló természetéről, átlátszó trükkjeiről szóló töprengés (*Napkelte?*). A kiterjesztett személyesség révén, vagyis ebben a közvetlenségben merül fel közös-ségi gond, nemzeti létkérdés, ezeréves államiság, minden. Ez különös átminősü-lését eredményezi a kényes, kihegyezett kérdéseknek. Korunkban, most, a rend-szerváltozás utáni tizennegyedik esztendőben, amikor „az ürgelukból is politika mászik elő”, fontos értéke a könyvnek ez a természetesség.

Az *Elveszett utak* tabut, elhallgatást, taktikázást elutasító gondolkodói magatar-tása, és ebből fakadóan a felismert és ki is mondott igazságok sokszor a gyer-meki nyíltság tisztaságával hatnak. A szerző úgy beszél például a miniszterelnök kémelhárító-tiszti múltjáról, egész pontosan arról, hogy „Medgyessy egy napig tagadja múltját, tapintatosan szólva hazudik, a következő nap viszont büszke arra, amit tegnap hősiesen tagadott” (*Pipacsok és restauráció*), mintha nem is a politikához tartozó tényt emlegetne. És valóban, Csoóri szemhatára korántsem a négyévente váltakozó kormányokig ér. Történelmi látásmódjában ez a tény is adalékká válik, hiszen ő súlyos morális válságunk mélyebb eredetét fürkészi. Nyilvánvaló, hogy itt a jellem, a nagy jellem kérdése az, ami fontos, mert „a nemzet sorsa nemcsak az erő, az ügyeskedés (...), a számtanilag is igazolható főlény hatalmából áll, hanem egy-egy nagy jellem sugárzásából is” (*Futamok*).

De ugyanez a nyíltság érezhető, amikor például a magyar értelmiség szellemi szakadásáról, legújabb kori skizmákról beszél. Vagy amikor megnevez két pártot, a Magyar Szocialista Pártot és a Szabad Demokraták Szövetségét, hogy szerinte csak ezekre adhatják le voksukat azok, akik az 1956-os forradalomtól a nyolcvanas évek végéig ügynökként figyelték meg őt, és ezt nem tudják megbocsátani neki. Pontosabban azt nem tudják megbocsátani, hogy „bünt követtek el ellene”. Igaz, teszi hozzá a szerző, lehet, hogy e pártok közül „nyíltan egyikük se örül ennek a ténynek, de titokban örülniük kell, mert hatalmi esélyeiket növeli” (*Szárszó ma újra kérdez*). Ám ebben sem politikaformáló tényt lát elsősorban; Csoóri itt is mást figyel. A nemzet „mélylélektanát” érzékeli, és ez szoros összefüggésben áll eredetiségünkkel, valamint a szabadság legújabb dimenzióival.

2.

Mit ért Csoóri Sándor eredetiségen? Ez a kérdés az esszékönyv lényegét érinti. A szerző már a kötet tizennegyedik oldalán kijelenti, hogy „az embert az eredetiségre való törekvése tette naggyá és szörnyeteggé”, viszont csak a

kétszázötvenharmadik oldalon található a magyarázat. Itt már filozófusokra hivatkozva mondja, hogy az eredet az, ami „a későbbi idők folyamán is minden mást megelőz”. Vagyis az eredet az, „ami jelleget ad neki”, és az, hogy „bármilyen történik velünk az életben, a történelemben nem pusztán a megelőző okok és körülmények alapján történik, hanem az eredet alapján is” (*Szent István ünnepe Délvidéken*). És ugyanez a gondolat tér vissza a *Megleltem igazibb hazámat* című részben, ahol ezt olvashatjuk: „Az eredetiség: rendező elv, belül a lélekben és az ösztönökben.”, valamint a könyv vége felé, mikor a Joó Istvánnal folytatott beszélgetésben irodalmunk helyzetéről szól. Itt azt mondja, hogy „az eredet nem csupán egyszer, a születés első pillanatában mutatkozik meg, aztán kihuny, hanem jelen van mindig”. Ám a legszebb mélységét mégiscsak *Az eredetiség természete* című írásában adja. Itt a két Szervátiusz, apa és fia – Jenő és Tibor – művészete kapcsán megállapítja, hogy „egy fiú sok mindent örökölhet az apjától: hajlamot, érdeklődést, ilyen-olyan képességet, de eredetiséget soha. Mivelhogy az eredetiség nem a szakma, hanem a lét fejleménye.”

Igen, a lét fejleménye; ez az a pont, ahová így vagy úgy, de folyton visszatér a gondolat. Izgalmas olvasói odafigyelést igényel ez a visszajárás, hiszen folyvást emlékeznünk kell, hol és mivel kapcsolatban esett már szó erről. Így válik felismerhetővé három igen fontos történelmi időegység, amelyeket elkülönítve is egybelát a szerző. Az első az a hatalmas idő, amely az államalapítástól kezdve a legutóbbi éveket is magába foglalja, és felezőpontja Mohács. Ötszázhuszonhat év sikertörténet, valamint az ezt követő három részre szakadás, a küszködésünk, és az *egész-ségünk* visszaszerzésére irányuló kísérleteink. A második időegység a legborzasztóbb századunk: a huszadik, s ebben az első Mohácsnál is pusztítóbb Mohács, amit Trianonnak mondunk. A harmadik pedig az elmúlt tizегynéhány év, amelyben demokráciánk fejlődése mára olyan légkört kezd teremteni, hogy az országnak már-már „félennie kell a demokrácia kiszámíthatatlan hatalmától”.

A magyarság eredetiségét Csoóri számos helyen emlegeti, de legalaposabban a *Szent István ünnepe Délvidéken* című írásában fejti ki. Ebben István királyt „eredetiségünk legmeghatározóbb alakjának” mondja. Hogy megértsük, miért, a honfoglalás körüli időket elemzi. Magát a honfoglalást is rendkívüli tettnek látja, de ennél sokkal fontosabbnak a kalandok abbahagyását. Szerinte ez volt az a pillanat, amikor a sikeres honfoglalás kiteljesedett. Olyan tett volt ez, amelyet egy másik könyvben – a *Forgácsok a földön* címűben – a „katartikus tudat művének” nevez. Drámai belső erőnek, a belátás erejének. E kis kitekintés azért szükséges, mert így még inkább érthetővé válik, miért mondhatja zseniálisnak a szerző István tettét: „a hagyományos sorrend megváltoztatását”, azt a tettet, hogy István „nem a test erejét sorolta első helyre, hanem a hitét és a lélekét”. A „szemet szemért, fogat fogért” öszövétségi törvénye elé a király Krisztus tanítását helyezi: „Aki megdob téged kövel, dobod vissza kenyérrel!” Vajkból így válhat István, és ez valóban „a lélek és az idegek forradalmát” jelenti. Ezért kell Koppányt legyőzni: ő ekkora változásra képtelen. Csak így jöhet létre az a képződmény – az állam és a nemzet –, amely fizikai valóságát a szellem és a lélek katartikus

ereje révén alkotta meg. Ez a honfoglalás kiteljesedése, ez az eredetiségünk, ennek máig érezni hatását.

És ezzel magyarázza Csoóri Sándor azt a tényt, hogy nincs még egy olyan ország „a történelemben, amely ugyanannyi szentet adott a középkori Európának, mint ahány Nobel-díjast a huszadik századi emberiségnek.” Ez is a Szent Istváni állam megalapozásának köszönhető, amely lám, még akkor is képes hatni, amikor már több mint nyolcvan éve szétdarabolva fekszik az ország, Európa pedig úgy tesz, mintha nem tartozna rá e büntettnék beillő magyarság-büntetés, mintha sosem kellene már szembenéznie e gonddal.

Az eredetiség a lét fejleménye, így Európa eredetisége, legalábbis a keresztény korszaka hiánytalanul csak a magyaréval együtt érthető meg. Ám ehhez ugyanúgy szükséges a szembenézés, a katarzis, a lélek és a szellem forradalma, ahogyan szüksége volt erre Istvánnak. Épp ideje lenne felülbírálni azt a beidegződést, hogy „a magyarok nyilaitól ments meg, Uram minket!” Épp ideje lenne, hogy belássa a keresztény Európa, hogy a magyarság e földrész és kultúra védőbástyája volt a középkori időkben, és ehhez hasonló módon viselkedett a huszadik századi kommunizmus erőivel szemben (1956). Azt is látnia kellene végre, kiknek a nyilaitól védte meg őt a magyarság, „akarva is meg akaratlanul is”. Ez már a *Karácsonyi napló* című írással egybekötve értelmezhető így. Egyébként a szerző épp ezen a helyen tárja elénk az egyik legdöbbenetesebb képet. A magyar és egy másik európai nép, az angol összevetése révén megrázó élményről ír. Karácsonyi úrvacsorázó magyarokról számol be, de milyenekről: meggyötört, hajszolt, „horpadásos”, „üreges mellű” magyarokról, akikkel együtt töltötte a szertartást az író. Alig néhány órával később pedig egy tévéközvetítéskor ugyancsak ünneplő, de angol emberekkel szembesül. Kisimult, barázdálatlan arcokat, felhőtlen homlokokat lát, melyeket Erzsébet királynő beiktatásának ötvenedik évfordulóján vettek fel a kamerák és közvetítettek szerte a világnak.

Az *Elvesztett utakban* az is tisztázódik, hogy az eredetiség nemcsak általános értelemben, a történelemben, a nemzet életében, kultúrájában van jelen. A Szántó Tiborról írt kisesszé, a Farkas Ferencről szóló írás, vagy a Sinkovits Imre halálhíre kapcsán megszületett „beszámoló” mind-mind olyan gondolat- és érzésfutam valójában, amely a tehetség eredetiségét érinti, ahogyan azt már a két Szervátiuszról szóló esszé kapcsán említettem. De ide vonható a Cs. Szabó László emberi magatartásának és hatalmas tudásának adózó rész is (*Ahogy egy kétfejű borjú*), akárcsak a *Varga László könyvét lapozgatva* című írás. Természetesen tucatnyi egyéb fontos elemmel is gazdagok ezek az esszék, azok többféle gondolati alakzatba rendezhetők el, a kötet egésze viszont ide rendeli leginkább őket. És ezzel, vagyis a nevesített alkotók, életművek összevonása révén, valamint az alanyiság valóságalkotó (filozófiai s művészetszemléleti) gondján keresztül eljutunk eredetiségünknek az államot követő másik legfontosabb „megtestesüléséhez”. Igen, az irodalomhoz; annak is a sorsértelmező sajátosságához, valamint a mindenkori kiútkereséséhez.

3.

A magyar irodalomnak is van eredetisége? De még mennyire! Megszületésének felismerhetően pontos helye, ideje van, és ezt röviden így mondjuk: Mohács. Itt ért véget a magyar állam és nemzet sikertörténete, s ez a tragikus állapot hívta életre a magyar irodalmat. A három részre szakadt ország, a kettős királyság „Magyarországot az agóniák országává tette” – mondja Csoóri Sándor (*Autóval át a városon*), és erre felel az általa idézett Németh László megfogalmazása, miszerint a magyar irodalom agonizáló irodalom (*Az irodalom lármafája*). De tisztázza, hogy Németh ezen nem a haláltusát érti, hanem „az állandó megpróbáltatásoktól újra és újra fölizzó létküzdelmet”. Tehát a magyar irodalom ott kezdődik, ahol a magyar pusztulás, és ez a kezdet, ez a pusztulás elleni létküzdelem azóta ott munkál benne. Sőt – jól tudjuk! – mint eredet, minden mást is megelőz.

Egy másik helyen (*Az első kör*) azt mondja, hogy Illyés ismert paradoxona – „jó hazafias költészetet rossz hazájú népek szoktak nyújtani” – ott bujkál az egész magyar irodalom mögött. Már a kezdeteknél megmutatkozik, Bornemissza Péter e soraiban: „Engömet kergetnek az kevély nímötök, / Engem környülvetek az pogány törökök”. Tehát itt, a *Síralmas énnéköm* című versben található az az ős-állapot, az az ős-szituáció, amely évszázadokon keresztül végigkíséri irodalmunkat, és legjelesebb képviselőinek életművét formálja. Ebből az eredetből fejlődik ki az „otthontalanság élménye”, és „ahol nincs otthon, ott haza sincs, ágy sincs, asztal sincs, állandóság se” – olvasható az esszéketek egyik legeredetibb írásában, a *Költők, asztal nélkül* címűben. Ebben a tekintetben költészetünknek öt alakja rajzolódik ki: Balassi, Csokonai, Petőfi, Ady, József Attila. Természetesen a szemhatár itt is látja az egészet, csak ebben a gondolatmenetben az eredetiséghez és az otthontalansághoz legszorosabban kapcsolódó teljesítményeket veszi számba.

Látható, hogy Balassi az első, aki „már nemcsak verset ír, hanem költ is”, ám ez az eredetiség csak úgy érthető meg teljes egészében, ha Janus Pannoniusra és Zrínyi Miklósrá ugyancsak figyelünk. Janus Pannoniusra azért, mert nála figyelhető meg a legjobban, hogyan nyomja el tehetségét a másoktól kölcsönzött forma, életérzés. Lehet, hogy a reneszánsz „nemzetközi” vívmányai gátolták az egyén sajátosságának kiteljesedését? Mert tisztán érezni, hogy Balassit épp a személyes ügyként kezelt otthontalanság és hazátlanság azonnal saját formához, bensőséghez juttatta. Különösen Zrínyi (kicsit későbbi) példája illeszkedik szépen ehhez a hazafiúi és költői nagyságot új minőségbe juttató szemlélethez. Zrínyi volt az a nagy jellem, aki felismerte, hogyha nincs „igazi nemzet, valakinek mégis be kell töltenie ezt az ürt” (*Futamok*). Filozófiáját egy kérdésben és egy feleletben foglalja össze Csoóri: „Az életünkben lehetetlennek látszik néhány dolog? Ha igen, álljunk neki, hogy megcsináljuk.”

Máig érvényes meglátás, ma is időszerű filozófia. Szerzőnknek a valóságról vallott nézetével ugyanúgy érintkezik, mint lírai költészet-szemléletével. Mert a valóság – olvasható a *Futamokban* – „sose csak tényszerű, adatszerű jelenség,

hanem szellemi is”. Minél több saját gondolatot, érzést, megrendülést adunk hozzá, annál gazdagabbá válik. Tehát egy viszony megtestesülése a mi valóságunk. Az alanyiség mind mélyebb feltárása, kiteljesedése valóságot, otthonvilágot teremt, mégpedig „a tárgyilagosság erejével” teszi ezt. Itt válik érthetővé, hogy mi az, ami az egykor leigázott magyarság morális tartását képes volt őrizni századokon keresztül: hát az ilyen irodalmi műalkotás és az irodalmi élet tekintélye. Így jöhetett létre az az „intézmény”, melyet Csoóri Sándor irodalmi Árpád-házunknak nevez (*Az első kör*), melynek spirituális törvényei szerint időről időre mindig lesz egy sorsértelmezője: lesz egy Balassija, lesz egy Csokonaija, egy Petőfije, Adyja, József Attilája...

A nagy jellem és a személyiség történelmet s objektív világot befolyásoló, sőt létrehozó természetéhez köthető a kötet cím-választás is. Mert ha a külsőnek mondott világban mindig véget érnek, elvesznek az utak, útjaink, akkor nem marad más hátra, „mint hogy a belső utakon induljon tovább” az ember (*Futamok*). Az „Elveszett utak” cím Vasy Géza értelmezése szerint „nyilvánvaló rájátszás” Szekfü Gyula művére, a *Valahol utat tévesztettünk*re (*Új Könyvpiac*, 2003/12). Ehhez csatlakozva érdemes hangsúlyozni, hogy az *Elveszett utak* nem az elveszett utakra támaszkodik elsősorban, tehát nem sajnálkozás letűnt értékek után. Az esszékötet a bennünk rejlő belső utak felkutatásának elengedhetlenségét sürgeti. Ez az időszerűség.

Minderre a legjobb példa Illyés Gyula irodalom-, magyarság- és lélekszemlélete. Irodalmi Árpád-házunk Babitsot követő nagy alakjánál e három gond egyetlen feladatban ismerhető fel. Abban, amit Zrínyi vett magára. Abban, amely szimbolikusan Kossuth és Széchenyi örökletes indíttatású, de egymástól homlok-egyenest eltérő magatartásában érzékelhető (*Hatalmas nagy korszakban életem*). A Hitlerhez sodródó Magyarországot Bartók erkölcsi megfontolásból hagyja el, Kodály pedig ugyancsak erkölcsi megfontolásból nem tudja elhagyni. Két összebékíthetetlen igazság? Igen. Hát lássunk neki, hogy összebékítsük, hogy ezzel új távlatot nyissunk a sorsnak. Ez Illyés eredetisége. De Illyés emberi ars poeticájának is része, amely Ady két sorával szintén jellemezhető: „Sose tudott az igazsághoz / Igazunk minket eljuttatni”. Itt a kiütkeresés és megfogalmazása. Ha van és-állapot, és-szituáció, akkor ez eredetiségünk kiütkeresésének és megfogalmazása. Ennek jegyében élt és alkotott Illyés, és ennek jegyében szentel az esszéíró különálló fejezetet (*Pohárköszöntő az Illyés-év kezdetén*) nagy szellemi elődjének, akivel „az a ’messiási racionalitás’ jelent meg, amely az Ady két sora közt feszülő roppant űrt szándékozott mindenáron megszüntetni: hogy a fölsimert igazságok juttassanak el végre minket az igazunkhoz!” (*Az első kör*).

*

Lehetetlen, hogy az esszékötet valamennyi összetartozó elemét, gondolatát egybelessük? „Ha igen, álljunk neki, hogy megcsináljuk.” Mert akkor legalább azt is jelezni lehet, hogy az *Elveszett utak* énregényként ugyanúgy olvasható, ahogy annak szerzője, Csoóri Sándor teszi azt Illyés naplójegyzeteknek mondott

művével, a *Magyarokkal*. És erre nem csupán a Faragó Laurával és a Joó Istvánnal folytatott beszélgetése (*Megleltem igazibb hazámat; Az irodalom lármafája*) ébreszt rá, vagy az, hogy Görömbei András fejlődésregényként is olvashatónak látja a szerző esszéit. És még ennél is fontosabb talán annak kimondása, hogy ez a kötet a valóság- és katarzishíányról szól. Arról a korról, amely irodalmunkat megfosztotta az őt megillető szereptől, arról a korról, melyben nem születnek nagy filozófiák, nincsenek nagy eszmék, csak „benyögések”. Egy kacarászó, mulatozó, röhögcsélő nemzettel kell szembesülnünk, amely elmulasztotta, hogy katarzis útján megtisztuljon s így, megigazulva fejezze be végre azt, amiért legutóbb ezerkilencszázötvenhatban hallatta a hangját.

Az egész könyvet áthatja a személyesség. Számos apró magánéleti esemény tanúi vagyunk, de a közelség semmit nem választ el semmitől. Bensőséges magánügy és nemzeti felelősségérzés egy és ugyanaz. Így látjuk azt a személyt, aki 1956. november 3-án Déry Tiborral besiet az országházba; amint 1982. július 10-én rohan Illyés lakására, hogy megtudja, mi történt előző nap a Mitterrand elnökkel folytatott beszélgetésen. De így látjuk, amint bele-belenéz a „besúgóí jelentésekbe”, aztán, amint unokáit faggatja, hogy tudják-e, mi a betyárbútor; s látjuk 2000. december 19-én, hogy elcsúszik a fagyos földön. Látjuk, amint töpreng a Heti Hetes-féle műsorok természetén; a Nap-keltén a könyv túlsó oldalain. És hirtelen megvillan valami: a kötet legelején megismert két erdélyi kopó. A könyv végére szimbólummá emelkednek, amint ott ülnek a garáztető magaslati pontján s nézelődnek: „televízióznak”. „Nyomozőösztönük lanyhul, tévözőösztönük napról napra erősödik”. Nem keresnek utakat. (*Csoóri Sándor: Elveszett utak. Nap Kiadó, Budapest, 2003.*)

PENCKÓFER JÁNOS

POSZTMODERN „PÉLDABESZÉDEK”

A kárpátaljai magyar líra legújabb nemzedékének karakteres egyéniségei már nem szülőföldjükön, de bizonyos szállakkal kapcsolódva is indulásuk helyszínéhez folytatják pályafutásukat. Lengyel Tamás – Bagu László, Cséka György, Pócs István nemzedéktársaként – Budapesten szerkeszti a *Véletlen Balett* című folyóiratot, de a legutóbbi reprezentatív kárpátaljai magyar költészeti antológiában (*Verecke – Kárpátaljai magyar költők a XX. századból*, szerk. Gortvay Erzsébet, utószó: Nagy Zoltán Mihály, Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó, 2003) is szerepel még (a többiekkel együtt). A generációs, stílus- vagy szellemi ízlésirányzati szempontok és kérdések sokaságát érzékeltetik ezek és az ilyesféle mozzanatok, a határontúltság és az egységes magyar irodalmiság számtalan bonyolult problémáját. Ez a fiatal írói csoportosulás mindenestre bizonyos „vérátömlesztő” hatást gyakorolt és gyakorolhatott volna még Kárpátalján is, szemléleti újdonságokat hoztak, az összmagyar irodalmi „kánon” friss tendenciáihoz kapcsolódtak, s a kisebbségi helyzetben a megítélésük ellentmondásos is volt. Ez azonban természetes minden fellépő nemzedék esetében, aminthogy a szakítás-újítás és a hagyomány összefüggéseinek a fokozatosan elmélyülő reflexiója is a kísérletezők részéről. (Vö. minderről Balla D. Károly /*A hontalanság metaforái*, Bp., 2000/, Eperjesi Penckófer János /*Tettben a jellem, A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*, Bp., 2003/, Kovács Imre Attila /*Érti-e Babits Rortyt?*, Székesfehérvár, 2003/ újabb tanulmányköteteit.)

Lengyel Tamás első verseskötete (*S. K. arabeus*, 1998) a feltűnő tehetség megnyilatkozásaként lephette meg azokat, akik kevésbé ismerték az ezt megelőző publikációit – főleg kárpátaljai kiadványokban (például *Razzia – Pályakezdő fiatalok antológiája*, szerk. Pócs István, Ungvár–Budapest, Galéria Kiadó, 1993) –, de jelezte a költő vonzódását is a groteszk tónusok, a bizarr, anti-lírai, esetenként morbid fíntorok újszerű minőségeihez. (A talán leginkább az akkori erdélyi fiatalok, a *Serény Múmia*-, az *Előretolt helyőrség*-nemzedék „transzközép” hangütésével rokon versek között a *Programvers* például „mesterséges kép- és betűzavart”, „félálomlírát” ígér, „roncsolt szöveget” „beágyazott értelemmel”.) Most megjelent második könyve (*Tamás evangéliuma*, 2004) jelentős előrelépésként értékelhető – s eszünkbe juttatja a második kötet szerepének gyakori irodalomtörténeti felértékelődését a költői pálya kibontakozásának folyamatában, ha például Utassy József, Farkas Árpád és Nagy Gáspár, vagy Tandori Dezső és Zalán Tibor emlékezetes második kötetére gondolunk.

A Szent Tamás apostolnak tulajdonított és vele kapcsolatos apokrif iratokra („Tamás-aktákra”) utaló intertextuális játékot az önarcképrajzolás finom öniróniájával összekapcsoló kötet cím (és kötetnyitó-címadó vers) egyúttal a „hitetlen” Tamás-i szkepticizmus ismeretelméleti vonatkozásait is felidézi. Mert a „hitetlenség” („*s mert szabadulnom nem sikerül / már csak otthonra vágyom legbelül / mondják ott éltél te is egykor / bemegyek hát hiszem ha látom / körül*”).

szinte üres a ház – / halott gyerekek játszanak / fönn az isteni szájpadláson”) semmiképpen sem a hitnélküliség állapotát jelzi, hanem elsősorban az elfogulatlan ténylátáshoz való ragaszkodás racionalizmusát (szemben azzal a magatartásformával, amely azokat jellemzi, akik a vakhit bűvöletében azt sem hiszik el, amit látnak). Lengyel Tamás költői programjában az éber figyelem, az élethelyzeteket a leíró, a szimbólumteremtő, az asszociatív képzetekkel megközelítő szövegszerőségek reflektált felbontásának, nyelvi alkímiájának az analitikus-dekonstrukciós intellektualitása a meghatározó. Mint kortársai többségére, a szubjektumképzetek nyelvi feltételezettségének, a különféle szövegregiszterekben szétszóródó személyiség inkoherenciájának – mint posztmodern tény- vagy létállapotnak – a tudata órá is jellemző. De hanghordozása valamiben máris egyéni és sajátos tud lenni. A nyelvjáték, a szókapcsolás ötletei, a töredékesített mondatelemek blödlíjei és gejei nem elsőrendűen a frivol irónia, az alulstilizáló groteszk humor, a jelentéskioldás könnyűségének a modalitásában érvényesülnek, hanem egyfajta lüktető, a fragmentált beszédmód minden rétegét átjáró meditatív és önvizsgáló hüvös szenvedély hatja át és súlyosbítja őket. A könyv borítójára helyezett ajánlásában Kalász Márton ezt „komor játékoságnak” és „meghökentő bölcsességnak” nevezi. S valóban, a keleti, kínai és hindu filozófia átszűrődő szövegelemei, gesztusai (jóga, guru, tantra, maja stb.), a „példabeszédeknek” keresztelt ciklusok kesernyős, fányar, mély szenzibilitása, a mitikus, transzcendens vonatkozások beszüremkedése – mind ezt a gondolati-hangulati telítettséget tanúsítja. Még akkor is, amikor a kötet talán két legizgalmasabb részében (a „rövid” és „hosszú példabeszédekben”) éppenséggel bizonyos nyelvi klisék, köznapi vagy mesterkélt, vallomásos vagy elmélkedő, öntanúsító vagy világértelmező kifejezéssémák fragmentalizált és így jelentésredukáló vagy -relativizáló sorozatában, azaz a szétdarabolt, „disszeminálódó” (félbeharapott, egymásba csúszó) szó- és mondataalakzatok „üres helyeiben”, réseiben, ki nem mondott, csak odaérthető (vagy oda-félreérthető) összefüggéseiben, ellipsziseiben – egyszóval lényegében a hiányban! – lepleződik le ez a lelki létéríntettség, ez a dekonstrukciójában is sűrű kedélye valamifajta önélveboncolásnak. Persze úgy, hogy a jelentésteli fogalmak és a jelentéskipörgető költő- vagy módosítószók nyelvroncsoló, mondatfélbehagyó, „degrammatizáló” transzformációjában a szavak konvencionális asszociativitásának (konnotativitásának) ereje sem csökken.

„nincs halál. populista frázissal nem. amennyiben az adzsáta vádát / bizonyítható hogy nincs halál. miként aki szülőjét testvérét gyermekét társát / nehezen. / attól hogy ez a valami egész ez a vég magukban örök / melyet most újra segítségül egy szakadék szélén vándor élvezettel. / megeszi a félelmet. rendkívüli nyugalom és szabadságérzet tölti el. // a hozzánk tartozók halálából más tanulságot szűrhetünk / világunkban sem mert az elmúlás nagy illuzionista / a megrázkódtatás ellenére vagy éppen ez által tehát kapunk. / ha ez sikerül a halál nem kudarca hanem betetőzése lehet” (hosszú halál). Érzelmesség nélküli tépelődés nyomai, ellenőrizhető és ellenőrizhetetlen tudati szövegfoszlányok szegmentumai fonódnak egymásba, de a depoetizáló szabadversnek nem a féktelen és monoton áradásában, hanem

egy-egy szintagmatikus részlet egy-egy sorba tördelt lüktető-hullámozó mértékletességében, visszafogottságában, kvázi-rendigényében. (Ezért is meglepően kevés vagy nem jellemző a szókapcsolatok, töredékmondatok áthajlítása az egyes sorokon keresztül.) Nyomatékkal, morajló, szinte pszeudoritmikus kimértséggel sorjáznak („kántálódnak?”) a meggondolkodtatóan rejteľyľfűrkésző szenvtelen paradoxonok: „*ezek után rendeltem egy számítógépet / amit nyitott szemmel is tudok írásra használni. / megkaptam. / most látom csak hogy / nincs mit megírnom*”; „*hiány vagyok. figyelmedet / hívom fel rám. / ha elmegyek / majd jókat beszélgethetünk*”; „*próbálná elkerüľni a lehetetlent / de lehetetlen*”. A nyelvi-önismereti reflexió akkor is hatásosan tovább rétegződik, amikor különféle természeti képek, metaforák, toposzok, mitologikus képzetek (varjú, hajó, tenger, folyó, imitált mese-, gyermekvers-szituációk, Noé, Ararát, Léthe stb.) fordulnak ki önmagukból a képpé alakított szavak közvetlen és átvitt értelme közötti feszültségben: „*a hajóoldalak mondatok csapódnak / olyan szóképek mintha hullám / betűcsepp szemerkél az arcon / nem hullám még nem víz – betűk*”; „*dombtetőn kőbetűk – kívárom / feltehetően várrom / még várok mégse vár*”; „*azokban a házakban / a szavak most / törött üvegtől sebzett talpak*”. A „profi inter(var)júalany” Istentől a világvégét tudakolja, „*sokan rebesgetik / hogy az idő és a tér összefűg. / az én hátsóm pedig / betölti a teret – / ez tudományos tény. / tehát az idő az én / hátsómmal is összefűg*”; a „bűvész” pedig: „*– hopp egy vers. / kiáltja miközben / egyet rándít a tollon / és lássanak csodát / az előbb még legfeljebb / picit piszkos papíron / ott egy szabályos / terjedelmű / az oldal tetejétől / az aljáig tartó / leginkább vershez / hasonlatos szöveg*”. De a verset kerékbe is törhetik, karóba húzhatják, felnégyelhetik, vízbe fojthatják, máglyán elégethetik – az „ilyenek és olyanok” (alighanem groteszk utalás ez a kizárólagosságra törő irodalmi csoportdirektívákra), holott a szándék csak „hitelesen szólni”, s „*a megfelelő hangvétel is fontos, / nem lesz kioktató vagy tréfásan-idióta / csak informatív*” (vox). A költő pedig a megértett és a megértendő disszonanciák, a posztfreudi (lacani) „személyiségükör” és a ház-bezárttság–önmegfigyelés–önmegszólítás, csend–szavak–rend fogalmak (József Attilá-s?) koordinátái között jut el egy szinte elégikus önarckép-festés érzelemfosztottan is lélekrezdítő lírai megállapításaihoz: „*látod ez itt a házam. / álmat formáztam hideg kőből / most fájdalom múzeuma. / kívülről szép. / gyönyörködöm / de sosem megyek be oda / pedig enyém. / néha megállok ajtóim előtt. // odabentről az üveghangok / zongorám színtelen hűrjain. / én játszom / arrébb megyek ne halljam / sorvégeken a szünetet. / később mert rend lesz / újra felmegyek / a lépcsőn lefekszem / a betonra fejem / küszöbre hajtom / arcom a ház falához nyomom. // téglái fagyos gyermeksikolyok / minden ablaka tükrő / látom ez itt a házam / ti már nem láttok / de ő még látja / az ott én vagyok / bezárva*” (múzeum). (Lengyel Tamás: *Tamás evangéliuma*. Kortárs Kiadó, Budapest, 2004., 108 o.)

PÉLDÁZAT A HITRŐL ÉS AZ EMBERI HELYTÁLLÁSRÓL

Bár nem hittük el, az egyetemen még úgy tanultuk, hogy a helyi ukrán (sic!) lakosságot elnyomó feudális magyar rendszer a helyi lakosság mérhetetlen nyomorát csak látszatintézkedésekkel próbálta kezelni. Ide sorolták az Egán Ede nevéhez fűződő hegyvidéki akciót is.

Konratovics Irén (Iréneusz) a *Zorja-Hajnal* c. negyedéves tudományos folyóirat első számában összefoglalva a romantikus legendákat és azok cáfolatait, kegyetlen őszinteséggel állapítja meg, hogy „nekünk nincs politikai történelmünk, nincsenek hőseink, hiába igyekeztek ilyeneket kreálni történetíróink. A *mi igazi történelmünk szociális-gazdasági múltunkban, a rutén paraszt szociális-gazdasági életében rejlik.*” Tegyük hozzá: a ruszin történelem másik igen fontos és az évszázadok során folyamatosan felmutatható forrása az *egyház történet*. A ruszin egyházé, amely a keleti rítus híveként is ezt a ruszin közösséget fogta össze, az unió után pedig a görög katolikus egyház ebben a régióban egyet jelentett a ruszinsággal. Nem véletlen tehát, hogy amikor a hegyvidéki gazdálkodás sohasem tapasztalt mély válságba jutott, az egyház ez elsők közt próbált segíteni.

Ehhez a – nyugodtan mondhatjuk – gazdasági-szociális tragédiához azonban hosszú út vezetett, amelynek egyre mélyebb dantei köreit a történész köteles látni és láttatni.

Hodinka Antal, a ruszin történelem legjobb ismerője már a XX. század elején felismerte ezt. A *munkácsi görög-katolikus püspökség története* című monográfiája nemcsak egyháztörténeti mű, de a régió történetének mindmáig legfontosabb forrása. Jól látta a ruszinság szociális-gazdasági életének és az ún. „nagy” történelemnek az összefüggéseit. A ruszinokról 1923-ban kiadott kismonográfiájában bemutatja a máramarosi parasztgazdaságok helyzetét, azt a viszonylagos jómódot, amely egy természetes gazdaságban földesúr és jobbágy közös érdekévé maradt meg évszázadokon keresztül.

Ez a földesúr-jobbágy viszony a régió természeti sajátosságainak alapvető törvényeire épült. A szűk patakvölgyekben megtelepült falvak eltartó képessége csak a havasok és az erdőségek használata mellett felelhetett meg az egyre szaporodó lakosság életigényeinek és a földesúr elvárásainak.

A telepesfalvak szolgáltatásai amúgy is gyakran kiválthatóak voltak. Az ungvári tisztartó hatáskörébe tartozott „*a kő, mész, víz, fővény, fa, téglá és egyéb tereh hordásra*” kijelölt községek szolgáltatásainak összehangolása. Itt egy, az érintett falvakban gyakorolt „iparról” van szó, a földesúri hasznok tehát elsősorban természeti, természetes jellegűek voltak. Ezeken túl az érintett ruszin községek semmilyen adóteherrel nem szolgáltak. „Akinek ruszinja van, annak mindene van” – szölte a korabeli mondás. Érthető tehát, hogy a nagybirtok ura saját érdekeit is védte, amikor igyekezett megőrizni a ruszinság kiváltságait. Az 1408. évi III. törvénycikkely, valamint az 1495. évi XLV. törvénycikkely (amelyet a

későbbiekben mint Mátyás és Ulászló dekrétumait említettek) felszabadította a ruszinokat a királyi adók fizetése alól. Amint azonban az ország központi vezetése idegen kezekbe került, ezek az előjogok is veszélybe kerültek. Ezt a két évszázadig tartó harcot a rendkívül törekeny szerkezetű ruszin parasztgazdaságok birtoklásáért végül is a történelmi események szerencsétlen alakulása folytán a császári (királyi) kamara nyerte. Ez a gyarmatosító logika nem látja, nem érzékeli az itteni életlehetőségeket, csupán a közvetlen haszon „lerablását” célozza. Nem csoda tehát, hogy a császár és a fejedelem között kirobbant, két évtizedes előzményre (hegyaljai felkelések) visszatekintő és majd egy évtizedig tartó harcban a ruszinság a magyar szabadság pártjára állt. Íme a *gens fidelissima* érzelmi elkötelezettségének szociális indokoltsága, gazdaságtörténeti háttere! Ami természetesen semmit sem von le e közösségi magatartás és hűség hiteléből.

Mire a császári kamara (illetve az általuk idevezényelt „új földesurak”) élet és halál korlátlan uraivá váltak e régióban is, a korábban általuk felvázolt idealizált helyzet már eleve megváltozott. A népesség számának természetes és a beköltözések által intenzívvé vált gyarapodása egyre inkább háttérbe szorította a tájegység természetes gazdasági létformáját, a legeltető állattenyésztést, a nyomorúságos szántóföldek népességtartó ereje ugyanakkor igen gyenge volt.

Az Erdélyért folytatott hadjáratok, lengyel, tatár betörések is hozzájárultak a régió lakóinak elnyomorodásához. A kuruc-labanc harcok során elsőként Munkács környéke pusztult szinte teljesen el. Nem csoda hát, hogy az ostromseregtől meggyötört ruszinok megváltójukként, felszabadítójukként várták és fogadták Rákóczit. A Rákóczi „birodalom” 161 falujának parasztjai jelentkeztek először a felkelő seregbe, de hamarosan csatlakoztak hozzájuk a szomszédos megyék ruszinjai és a tiszaháti magyar „talpasok” is.

A Nagy Fejedelem volt a ruszinság patriarchális értelemben vett utolsó ura, gondoskodó gazdája. A hazájukért és népükért harcoló magyar fejedelmek, várurak helyét csak a rendszeres, busás jövedelem megszerzésére törekvő idegen főurak vették át. A munkácsi uradalmat a kamarával folytatott alkudozások után a III. Károlynak a háború idején nagy összegű kölcsönt biztosító mainzi választófejedelmek egyik oldalági leszármazottja kapta meg. A Schönbornok számára olyannyira idegen volt ez a régió, hogy egy kisebb német fejedelemség nagyságával vetélkedő birtokukra szinte sohasem látogattak el. Ügyeik vezetését képzett intézőkre bízták s csak a rendszeresen Bécsbe felküldendő (hatalmas) összeget határozták meg.

Itt, valamint az ungi, máramarosi kamarai uradalmakban szűkre szabták a helybeli lakosság életlehetőségeit. Mivel eredetileg a telepesek a tulajdonjog fenntartásával kapták földjeiket, a harcok során megüresedett gazdaságokat uradalmi tulajdonba vették, és ugyancsak a dominium vagy a kincstár tulajdonai lettek a hatalmas erdőségek, hegyvidéki rétek és legelők, amelyeket a ruszinok addig korlátozás nélkül, vagy csak jelképes bér fejében használhattak. A terheket tovább növelték az egyre szaporodó adófajták s azok a költségek, amelyeket önkényesen vetettek ki rájuk.

A jobbágyság életfeltételei a XVIII. század második felére elviselhetetlenné váltak. Ennek a helyzetnek a rendezését volt hivatott rendezni a Mária Terézia nevéhez fűződő *úrbéri reform*. Ez a világ azonban távol van a központban zajló társadalmi-gazdasági események fő sodrától.

A Mária Terézia-féle úrbérrendelet megjelenési évében kötött szerződés a robot megváltását illetően közelített az „államilag rögzített normarendhez”, s a kilenced és egyéb ajándékok e térségben soha nem divatozó szokása már-már kedvezőnek tűnethetné fel a Vicsa-völgy úrbéres lakóinak helyzetét. A valóság azonban mégsem ilyen egyszerű. Ha a szántás-vetésre majdnem alkalmatlan térségben megdézsmálták volna a föld termését, aligha akasztották volna az ekét a lakosok a köves talajba. Az e téren megcsappant uradalmi jövedelmet többszörösen megnyerték az állattartás megadóztatásával. Az uradalmak kifogyhatatlanok voltak az új terhek kitalálásában. Ilyen volt a zsák-adás kötelezettsége, az uradalmi szekér- és bérestartás, a „szárazkorcsma” megváltás vagy pl. a „bíró adója” is.

Voltak azonban olyan kötelezettségek is, amelyek regionális adottságokkal, természetföldrajzi különbségekkel függtek össze. Ilyen volt a mogyoróadás, a makkbér, a kötélpénz, a komlóadás kötelezettsége. A szabad halászat jogát is pénzzért váltották meg. Volt, ahol fütéspénzt vagy éppen hajópénzt is szedtek az uradalmi tisztviselők. A felsorolt krajcárokat, forintokat előteremteni nem volt könnyű. Termékük, gyümölcsük, kerti veteményük nem volt, amiből pénzelhettek volna. Munkaalkalom sem volt a közelben, és szekerzési lehetőségük is minimális. Különösen nehézé vált a helyzet, amikor a pénzgazdálkodás hallatlanul kedvezőtlen regionális feltételei között pénzben kellett leróni az állammal szembeni tartozást, a hadiadót.

Ahogy a Szentmiklósi és Munkácsi uradalomban tért hódított a haszonelvűség, úgy szorultak ki fokozatosan az erdőkből, a havasok legelőiről, a hegyi kaszálóról a falvak lakói. Életterük a szűken mért úrbériségre, a 14-24 köblös szántóra, a 9-16 köblös kaszálórétre, a községi legelőre zsugorodott. Elvesztették az 1-2 forintért bérelhető malmok üzemeltetésének jogát, a szabad fahordás lehetőségét, a 3 forintért megváltható halászatot, s mindazon egyéb haszonvételeket, amelyeket az addig szinte korlátlanul használt erdők és rétek nyújtottak. Egyre osztódó, egyre apróbb telkeik mellett ott volt a latifundium, a kincstári kamara, amelyek egy-egy megyényi terület korlátlan urai voltak. Összearult körülöttük a világ, s ahogyan megjelentek az erdőkben, kocsnában a haszonelvű bérlők, ahogyan ráébredtek a gazdatisztek, hogy miként lehet fokozni az erdei haszonvételekből bevételeiket, rászakadt a ruszinokra a gyors ütemű elszegényedés, amelynek következményei majd a dualizmus korában döbbenek meg politikusokat, közírókat, szociográfusokat, mert akkorra a Vicsa-völgy falvainak a szegénysége, elesettsége „bevilágít” már a pesti parlamentbe is. Az idegen földesúr és a kamarai mohóság a közvetlen haszon érdekében egy olyan útra kényszerítette a ruszin parasztokat, amelynek végén csak a kilátástalan nyomor, éhezés és a kivándorlás várt rájuk.

Ebben az egyre romló körülményeket hozó tragikus évszázadban csupán a kocsmák, az uzsorások és drágán mért hitelezésükkel a ruszin parasztsalád jövőjét is megvásárló boltosok száma növekedett. Az olyan kezdeményezések, mint például az 1877-ben alakult (elsősorban Bereg megyére korlátozódó tevékenységű) *Felsőtiszavidéki háziipart terjesztő egyesület*, – a helyi sajtó aktív közreműködése ellenére – alapvető változásokat nem hozott, nem hozhatott a gazdaságban. Nem véletlen, hogy a nagy amerikai kivándorlási hullámok nagyon sok ruszin földművest is elsodortak. Élelmes üzletemberek azonban még ebből is haszonra tettek szert. A kivándorlási csoportokat szervező ügynökök csak komoly összeg lefizetése ellenében voltak hajlandók elérhetővé tenni az amerikai álmot. Ez nemegyszer több család egzisztenciáját tette véglegesen tönkre, hiszen a kivándorláshoz szükséges anyagiakat csak a rokonság áldozata árán tudták előteremteni.

Ebbe a legkülönbözőbb érdekszövetségek által uralt, zárt és diabolikus világba tört be az ún. „hegyvidéki akció” és elkötelezett szervezője, vezetője, Egán Ede. Ez a rendkívül tudatos és gazdaságszociológiailag jól átgondolt, a magyar kormány és a görög katolikus egyház vezetése által szervezett gazdasági-társadalmi akcióterv mai kifejezéssel „társadalmi szükségyszerűség” volt. Firczak Gyula munkácsi püspök 1897 tavaszán Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék országgyűlési képviselőinek részvételével tanácskozást szervezett, amelynek nyomán egy emlékirat készült, amelyet átadtak az illetékes főhatóságoknak. Ezek szerint a kultusztárcától ingyenes gazdasági népoktatást, óvodák és gyermekotthonok felállítását kérték. A kereskedelmi miniszternek a házi- és szövőipar meghonosításában (mint láttuk, erre már történtek kezdeményezések korábban is!), utak építésében, a folyók szabályozásában és egyes közszükségleti cikkek vámjának elengedésében vártak intézkedéseket. A belügyminisztertől a galíciai bevándorlás korlátozását kérték, a földművelési tárcától a legelőrendezés (ez még 1848-as adósság!) és a mezőgazdasági földterület szakszerű feljavítása terén remélték támogatást. Végül: a pénzügyminisztériumtól az adók méltányos elbírálását és a felmerülő hiteligények biztosítását kérték.

A kormány, amely már az emlékirat elkészítése előtt is támogatta a görög katolikusok kérését, erre alapozva indította meg az úgynevezett „hegyvidéki akciót”, s mintegy kísérleti terepül Bereg megye szolvai járását jelölte ki. (A hegyvidéki akcióról a legnagyobb adatanyagot tartalmazó tanulmányt napjainkban Botlik József tette közé *Egestas Subcarpathica* című kötetében. Nagyszabású munkája alapvetően leíró jellegű és alapot adhat a további kutatásokhoz, a gazdaságszociális, térdinamikai és népességföldrajzi kutatásokhoz.) A nagy feladattal megbízott Egán Ede korábban megszervezte az addig igen sok veszélyforrást jelentő országos tejellátást, köztük az addig a „milimárikra” szorítkozó budapesti lakosság biztonságos ellátását, egyben sokat tett a háttérpar fejlesztésének érdekében is.

Egán Edét már származása és tanulmányai is predesztinálták erre a feladatra. Apja szakképzett mezőgazdászként hagyta el a reformok idején a hódítók és a

természet csapásai által végső nyomorba döntött Írországot. Magyarországon egy különös sorsú balkáni nábob, Sina báró mezőgazdasági birtokait vezette, majd a magyar agrártudomány elméleti és gyakorlati központjába, Fesztetichék uradalmába került. Fiai a legjobb iskolákat végezték. Jelesül Egán Ede a bécsi közgazdasági elitképzőt, majd a hallei egyetemet. Tanulmányait követően hosszabb ideig ismerkedett a legjobb hegyvidéki gazdaságokkal, így Svájc világhírű tejtermelő gazdaságaival. Hazatérte után igyekezett meghonosítani Magyarországon e gazdaságok tapasztalatait s igen korszerű, szervezett formában teremtett rendet a tejpiacon (ami talán ma sem ártana kis hazánkban). Nem véletlen tehát, hogy a kormány szinten elhatározott, a mai Kárpátalján kívül a Tátra s a Székelyföld hasonló feladatait is felvállaló program vezetőjévé az ekkor már nem csak komoly képzettségű, de köztisztelőnek is örvendő Egán Edét nevezték ki. Ez a választás azonban nemcsak a szakembernek szólt. Egán már közel egy évtizeddel korábban politológusi szempontokat is felvető tanulmánykötetet tett közzé a Kárpátok gazdasági szerepéről, feladatairól és lehetőségeiről. Most tehát lehetőséget kapott, hogy elméleti elképzeléseit a gyakorlatban valósítsa meg.

Ahol a legnagyobb a szükség, ott a legközelebb a segítség. A munka tehát az Északkeleti Kárpátokban indult meg. A felkészült és elkötelezett közgazdász igen nagy ambícióval látott munkához, s egy évvel az emlékirat benyújtása után, 1898 tavaszán megkezdődött az érdemi munka. A munka lendületét, elért eredményeit az éves jelentések és beszámolók, esetenként levélváltások jelzik. Különösen a két éves munka beszámolója kapott nyilvánosságot. Ez jelezte ugyanis a nagyszabású terv megvalósíthatóságát, várható sikerét. Csak fő vonalakban: kiváló minőségű szarvasmarha tenyészanyagot hozatott be és osztott szét a rászoruló gazdák közt, megszervezte a gazdasági szakképzést, hitelszövetkezeteket szervezett, az első eredmények eléréséig a nyomor enyhítésére közmunkát biztosított a szűkebb lakóterületen, de az alföld nagy állami gazdaságaiban is.

A hegyvidéki akció az addig a ruszin népen élősködő kereskedők, kocsmárosok, uzsorások létérdekeit sértette, akik kezdetől fogva agresszíven fogadták az intézkedéseket. Fenygették a hegyvidéki akcióban alkalmazott munkásokat, több alkalommal is felgyújtották a falujában hitelszövetkezetet vezető felsőbisztrai pap házát, feleségét megkéselték, végül 1901. szeptember 20-án az Ungvárra utazó Egán Edét Láz község közelében meggyilkolták. Emlékét kegyelettel őrizte a nép emlékezete, a halálának helyét jelölő emlékkereszt azonban a közelmúltban – úgymond az országút szélesítése miatt – veszélybe került.

Sokan és első látásra talán joggal mindezt az úgynevezett „kazárok”, a betelepülő galíciái zsidók számlájára írják. A szabadkőműves Paris Frigyes, aki hosszabb csikszeredai királyi ügyészi szolgálat után, már mint nyugdíjas került Szolyvára, igen elszánt aknamunkát folytatott Egán Ede és a hegyvidéki akció ellen. Szerinte a terv csak *„felizgatta a zsidókat, felzavarta a ruthéneket, s elidegenítette magától a hatósági közegeket és az intelligenciát. ...olyan állami*

segélyakciót, mely a polgárok egy részén úgy akar segíteni, hogy a polgárok másik részét jövedelmi forrásuktól megfosztja, helyeselni nem tudok” – írta nyomtatásban is megjelent beszámolójában. A vádaskodásokra adott válaszában Darányi miniszter minden tekintetben Egán Edének adott igazat. Nem mehetünk el azonban a mellett, amit Páris beszámolója (feljelentése) sejtetni enged. Ez pedig az antiszemitizmus vádja. Egán Ede azonban nem volt antiszemita. A galíciai határ menti falvakban, ahol a millennium évében igen nagy volt az inség, többek közt 81 szegény sorsú zsidó családnak juttatott ingyenesen takarmányt teheneik átteleltetésére. De kaptak tenyészállományt és földbérletet is, ha agrártermeléssel óhajtottak foglalkozni. Egán Edének az uzsorásokkal volt baja, akik a dolgok természeténél fogva alapvetően uzsorások voltak és csak másodszorban zsidók. Legtöbbjük maga is rákényszerült e korántsem népszerű tevékenység felvállalására. Ma, amikor nem csak átjárhatóbb, de átláthatóbb is lett Európa, világosabb a dolgok kegyetlen logikája. A nagy nemzetközi pénzügyi konzorciumok hitelt adtak valamelyik budapesti banknak, az továbbadta az érintett megyék központi bankjainak, azok a járási központoknak, azok a már a feketegazdaságban ügyködő elosztóknak, akik hitelt adtak a kocsmárosoknak, boltosoknak, felvásárlóknak – immár 400 százalékos kamatra. A kárpáti falvakban élő zsidóság jelentős része azonban nem lépett be ebbe a patkánycsapdába. Maguk is a kis, alulexponált létezésű falvak lakóinak életét élték, hagyományaikba és hitükbe menekülve. Egy ilyen közösség kegyetlenül realista, mégis a szürrealizmusba ívelő sorsát mutatja be Ivan Olbracht *Átok völgye* című remekművé írása.

Hogy az uzsora nem szemita-antiszemita ellentét volt, azt az ún. kazárok ellen fellépő magyar zsidó gazdasági, politikai elit néhány neve is jelzi: Chorin Ferenc, Vázsonyi Vilmos vagy éppen a filozsemita Ady Endre, aki versben állt Egán Ede mellé. Az Egán ellen évi átlagban írott 150 támadó cikk is jelzi: akit ennyien támadnak, az csak nagy ember lehet(ett).

Bár Egán halála nagy veszteséget jelentet az akció kiteljesedése szempontjából, az továbbra is folytatódott Kazy József földművelődésügyi miniszteri osztálytanácsos vezetésével, aki Egán Ede munkájának folytatása mellett komoly eredményeket ért el a hitel- és fogyasztási szövetkezetek terén s megkezdte az áruraktárak kiépítését. Az ő vezetésével ért el komoly sikereket az akció Máramarosban is. A történelem alakulása azonban nem engedte, hogy kiépüljön a „ruszin Svájc”.

Az első világháború, amelynek során a Ruszinföld hadszíntérré vált, majd a terület Csehszlovákiához csatolása mindezeket a kezdeményezéseket leállította. Az 1929-33-as gazdasági válság értelem szerűen az átlagnál is jobban sújtotta ezt a gazdasági szerkezetében elmaradott területet. A hivatalos statisztikák 110 000 munkanélkülről tudnak. A különböző ágazatokban dolgozók bére a korábbi 40 %-ára csökkent.

A világ lényegében 1932-ben szerzett tudomást Kárpátalja tragikus gazdasági állapotáról (ekkor járt itt Ludwig Renn, George Hamilton, s ekkor írta Fábry Zoltán *Az éhség legendáját*), a magyar és ruszin ellenzék azonban már korábban

jelezte a bajokat és sürgette a segítséget. A ruszin autonóm párt megbízásából 1929 tavaszán Bródy Iván titkár járt a Verhovinán, aki megrázó cikkben hívta fel a világ és az amerikai ruszinság figyelmét azokra az állapotokra, amelyek segítség nélkül a hegyvidék lakóinak fizikai pusztulását eredményezhetik. Egyetlen ember nyert a verhovinai éhségen: Scsereckij, a helyi agrárpárt vezetője, aki az agrártámogatásokból másfél milliós hozományt adott a lányának (*Kárpáti Híradó*, 1929. ápr. 16.).

A csehszlovák politikai és gazdasági irányítás tisztában volt a tényekkel. Az 1930-as népszámlálás elemzése rámutatott, hogy Kárpátalja Európa legelmaradottabb térsége, helyzete a XVIII. századi szinten rekedt meg.

Az 1938-as és 1939-es politikai változások után a magyar kormány és az autonóm Ruszinföld vezetői kísérletet tettek a századelőn megszakadt hegyvidéki akció folytatására, a háborús körülmények közt azonban átütő eredményt nem érhettek el.

A totalitárius szovjethatalom gazdaságpolitikája még jobban szétzilálta a hagyományos gazdasági közösségeket. Az ötvenes évek végén, a hatvanas években bedeszklázott ajtajú-ablakú falusi házak tízezrei jelezték, hogy a megélhetés reményében a ruszinság a szűzföldre távozott. Az ezt követő évtizedekben hatalmas sajtópropaganda népszerűsítette a Szibériába, az Amur-vidékre való áttelepedést. A Kárpátok kincsei pedig, elsősorban az erdők, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül indultak utolsó útjukra a belső országrészek felé. A Ruszinföld a hatalom számára nem létezett és nem is volt szükséges. A szocializmus öröksége: egy kifosztott országrész, egy megtagadott kis nemzet elszegényedett hazája.

A túlélésre, külföldi munkavállalásra, feketegazdaságra építő kárpátaljai közösség új szerveződése jelzik, hogy egy esetleges gazdasági stabilizálódás már nem fogja őket olyan váratlanul és kiszolgáltatottan érni, mint a szovjet tervgazdaság összeomlása. Érződik ugyanakkor a nemzeti önszerveződés, és egy sajátos gazdasági autonómia igénye is mind a magyar, mind a ruszin lakosság körében. A választ azonban csak a jövő adhatja meg. Reménykedjünk.

VALÓSÁG ÉS FIKCIÓ AZ IRODALOMBAN

A művészetek közt mindig vezető szerepe volt az irodalomnak. Sikerének titka: a nagyközönségre leginkább az irodalmi művek hatnak, hiszen ezek a legelérhetőbbek számára.

Vannak, akiket a valóság érint meg, másokra a fikcionális, kitalált momentumok gyakorolnak mély benyomást. Tehát valóság és fikció az irodalmi művek fontos összetevői, az irodalomtörténetek között pedig állandó vitatéma a kérdés: valóság és fikció hogyan hat az olvasókra.

Déry Tibor *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról* című regénye és az abban ábrázolt világ időben még nincs túlságosan távol napjainktól, történelmileg jól ismerjük – néha át is érezzük – a 70-es évek amerikai világát, de annyira közel sincs már, hogy a rálátás hiánya miatt elfogultan szóljunk róla. Ez a mű tehát alkalmas arra, hogy célirányos elemzésével megpróbáljunk választ keresni néhány kérdésre: hogyan keveredik a fikció és a valóság a műalkotás során? A címben jelölt műfaj hogyan fér össze a képzelettel? A cselekmény, a helyszín, az idő és a különböző körülmények mennyire valósak, illetve milyen mértékben élethűek, ha fikción alapulnak? A szereplők külsejükben, gesztusaikban, cselekedeteikben és belső tulajdonságaikban megfelelnek-e a harminc évvel előtti amerikai polgároknak? Valóság és fikció kizárják egymást, vagy szerves egységet alkotnak egyazon műalkotásban?

A fikció minden irodalmi mű szerves része. Nézzük, mit értünk alatta. Bakos Ferenc *Idegen szavak és kifejezések szótárában* három értelmezést találunk: „1. kitalálás, elmeszülemény, koholmány; 2. képzelődés, agyrém; 3. a tudományban: a valóságban nem létező tény, helyzet stb. feltevése, amely azonban a valóság pontosabb megismeréséhez vezethet.”¹ E meghatározások közül az irodalomra leginkább a harmadik érvényes. Az *Irodalmi kislexikon* bővebben tárgyalja a fikció fogalmát. Tágítja a meghatározás lehetőségét, a kitalálás lényegét irodalmi szemszögből igyekszik megfogalmazni: „Esztétikai értelemben utal minden olyan műalkotásra, amelynek jelenségei a képzelet teremtményei. Főleg az epikus műalkotás lényegi elemének tekintik.”²

A valóságot sokkal nehezebb az irodalomban ábrázolni, mint a kitaláltat. A legtöbb regény tárgya a külső valóság, a hősek lelkivilágát – az érzelmek és gondolatok összességét – megjeleníteni hivatott belső monológok a külső világ jelenségeibe, eseményeibe ágyazódnak bele. Más szóval: adott a személyes élményből történő kiindulás, de a lényeg valójában a külvilágra irányuló összpontosítás. Az eredmény: itt (is) torzul a valóság.

A másik kortárs irodalomelmélet-író, Ungvári Tamás szerint idea és valóság, imitáció és tárgy között a különbség árulja el az ábrázolás elveinek módját, ezért

¹ Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983., 260. old.

² Barta Klára–Farkas Andrea–Kis Zsuzsanna: *Irodalmi kislexikon*. Békéscsaba, 1990, 102. old.

minden művészi alkotás igényt tart valamiféle önállóságra. Ő úgy gondolja, a regényben csak annyi ábrázolható, amennyi egy adott szereplő szemszögéből látható és átélhető.³

A művészi szabadsággal kapcsolatban kifejti véleményét Németh Andor is. Szerinte a művész ábrázolhat merőben kitalált hősöket és helyzeteket, fantasztikus verziót is festhet egy korszakról. Mindezt Déry Tibor *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról* című regénye kapcsán írja, s úgy véli, ez egy parabolisztikus mű, amely a beat-irodalomhoz tartozik, pontosabban: az ilyen jellegű művekhez közelít.⁴

Hasonló elképzelései vannak Szalai Annának, aki a Déry-művekben található fikció problémáját érintve kifejti: amennyiben a fikció kitalált jelenségei a valóságról adnak igaz képet, az megfelel a művészi igazság követelményének.⁵

Az irodalmi műveket tekinthetjük tükörnek is. Ilyenkor a velük szemben támasztott elvárásunk a természetelvűség, tehát az igény, hogy a műalkotás elemei ugyanolyan elvek szerint kapcsolódjanak össze, mint a valóságban.

Az ábrázolás és a kifejezés szerepe rendkívül fontos. Itt a jelek funkciója kettős, mivel a valóság egyik darabja a jel, amelynek illúzióját próbálja kelteni, ugyanakkor kifejezni az alkotó saját világlátását, egyéniségét. Tiszta ábrázolás nincs, a művész vagy konstatál, vagy elmélyíti a dolgokat. Utóbbi esetben nem teljes az ábrázolás, hiszen a lényegyet próbálja megjeleníteni, stilizál. Éppen ez a művészet lényege.

Van ábrázoló tükrözés, amire a természetelvűség és a mérsékelt stilizáltság jellemző. Itt az elemek úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy ezek a műtől függetlenül is érvényesek, mint a realizmusban.

A kifejező tükrözés sem a valóságosság megtagadása, hanem inkább a valóság szerkezetének erős módosulása, amikor nem a művész belső világának visszatükröződése a cél. A regények valóságábrázolásánál a művész egy adott kifejezőeszközt túlfeszít, túlfokoz.

Mivel a művészet világát alapvetően a fiktivitás jellemzi, az irodalmi művek jelentős része is fikción alapul, látszatvalóságot jelenít meg, amelyben a követelmények gyengébbek, mint amennyire szigorúak a megítélések az „igazi valóságban”.

A fikció hatása erősebb, ha valós környezetbe helyezünk fiktív elemet. Jó példa erre Kármán József *Fanni hagyományai* című műve, amelynek hősnője kitalált személy, de mivel az alkotó korhűen ábrázolja a korabeli Magyarország viszonyait, így az egész regény élethű; annyira valódinak mutatja be Fanni életét, hogy a kérdés – tényleg Kármán írta ezt a regényt, vagy egy már létező, élő személy által írt, naplóban megtalálható történetet adott közre? – ma is vita tárgyát képezi.

³ Ungvári Tamás: A regény és az idő. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, 263-265. old.

⁴ Németh Andor: A szélén behajtvá. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973, 101. old.

⁵ Szalai Anna: Magány és közösség Déry Tibor regényeiben. Kosmosz Kiadó, Budapest, 1978, 147. old.

A magyar irodalom talán egyik legnépszerűbb és legolvasottabb alkotója, Gárdonyi Géza műveiben is jelen van a fikció, holott ő arról volt híres, hogy mélyen beásta magát az ábrázolni kívánt időbe, közegbe, hogy mindent a valóságnak megfelelően tudjon bemutatni. Gárdonyinál a fikció nemhogy megkérdőjelezné a történet hitelességét, inkább valószínűbbé, elképzelhetőbbé teszi azt. *A láthatatlan ember* című regényének hőse, Zéta kitalált személy, az író mégis – vagy éppen ezért – az ő élettörténetén keresztül láttatja a hun birodalom tündöklését és bukását; amelyről vannak ismereteink a történelmi tények révén, mégis úgy érezzük, a fiktív szereplő, Zéta az, aki a valóságot a maga teljes hitelességében megmutatja. Nyilvánvaló: Gárdonyi eszközként használja fel a fikciót a valóság megismertetéséhez.

Visszatérve Déry *Képzelt riport egy amerikai pop-fesztiválról* című regényéhez, próbáljunk meg most már választ keresni arra kérdésre, milyen módon jelenik meg és hogyan viszonyul egymáshoz a valóság és a fikció ebben a műben.

A regény megírásának lehetséges motivációiról több kritikus fejtette ki véleményét, amelyek közül Pomogáts Béla megállapítása tűnik leginkább helyénvalónak; ő úgy véli, hogy a szerzőt az emberi közösségek bomlására, az emberi személyiség pusztulására utaló fenyegetés ösztönözte regényének megírására.⁶

Ebben a műben a történet – egyszerűsége okán – akár valóságos is lehetne, de nem az. József, New Yorkban élő disszidens a szerelmét, Esztert keresi, aki elhagyta őt. Így jut el a montanai pop-fesztiválra, ahol a keresés epizódjaiból bontakozik ki a történet, a fesztivál bizarr, ijesztő valósága. József a hatalmas tömegben bolyongva keresi Esztert, akit folyton elveszít szem elől, s végül rosszul adagolt kábítószer áldozataként, holtan találja meg.

A regény cselekménye javarészt a fesztivál közegében játszódik, de a szerző célja nem az, hogy a popzenét ítélje meg vagy utasítsa el; a fesztivál valódi tömegmozgalma csupán lehetőségként szolgál ahhoz, hogy a korabeli anarchista mozgalmak végső következményeit bemutassa.

A fiatalok óriási tömegét megmozgató montanai fesztivál egyébként megtörtént zenei esemény volt. A szervezők nyolcvanezres tömegre számítottak csupán, e helyett 300 ezer fiatal gyűlt össze; az orvosi-higiéniai ellátás, étkeztetés a valóságban is hiányos volt, nemcsak a regényben. A fesztivál Déry által leírt valósága elrettentő erejű: a fiatal, fanatikus zenerajongóknak Mick Jagger zenéje és a különböző módon elért kábulat mellett semmi más nem számít.

Miközben az író elmondja ezeket a tényeket, több olyan fiktív elemet épít be a cselekménybe, amelyek révén elősegíti a popfesztiválon törtétek megismerését és megértését. Ezek a helyénvaló fikciók elmélyítik az olvasóban az erkölcstelenség, az emberi közömbösség érzetét, ami az emberiség vesztét okozhatja.

A regény eseménysorát példázatos kép előzi meg: József a végtelennek tűnő amerikai országutak egyikén robog úti célja, Montana felé. Itt az országút

⁶ Pomogáts Béla: *Regénytükör*. Kozmosz Kiadó, Budapest, 1977, 303-304. old.

szimbolikusan értendő, hiszen ugyanazt jelenti, mint régebbi korokban, mondákban a labirintus: utat, amely a végtelen felé fut, lehet rajta lassan menni és/vagy száguldani – de nem vezet sehová. E mellett az országút fikcionálisan jeleníti meg József emigráns mivoltát, ezzel együtt az ideiglenesség érzésének és a vándorlás kényszerének metaforája.

Déry regénybeli legnagyobb „fogása” az a kép, amelynek során az autózó József fölött hirtelen felhők sötétítik el az eget. Ez a jelenség lehetne abszolút valóság, ám kiderül, hogy madárrajokról van szó, fikcióról tehát, hiszen efféle jelenséggel a Biblia lapjain olvashatunk, ahol az eget elsötétítő madárrajok tömege általában apokaliptikus jelentést hordoz, az „utolsó ítéletet”, a világméretű pusztulást sugallja. A regénybeli madárvízió természetesen úgy azt a tragikumot vetíti előre, amely a későbbiekben a fesztivál eseményeiből bontakozik ki, hátborzongatóan félelmetes jeleneteivel. Nem lehet kétségünk afelől, hogy Déry a regénybe épített valóságos és fiktív elemek révén mutatja be a popfesztivál résztvevői és közönsége (az emberiség) erkölcstelenségét, züllöttségét, amelyek a pusztulás fenyegető közelségét jelzik. Ennek ellenére az író hisz az emberben, az emberiségben, reménykedik a jövőben. Dérynél az ember szinonimája a remény: „*Képelete a reménybe ágyazott lét. Az ember: a remélő.*” A kaotikus világ kiábrándító víziói, a kaosz metaforikus ábrázolása után a regény szerzője végül is a reménységre szavaz.

A mű szereplői egyszerre valóságos és fiktív alakok. Magyarázat: az író jól ismerte azt a fiatalságot, amelynek tömege összegyűlt a montanai fesztiválra. Jellemzése a következő: fanatikus zenerajongók, kábítószer-élvezők, katatóniás bölcselekedők, kalandorok, az erőszak megszállottjai. A korabeli beat-fiatalság legjellemzőbb elemei. Jellemüket a köztük bolyongó, panaszaikat és filozófiáikat meghallgató József révén ismerhetjük meg, aki a regény leghitelesebb szereplőjének tűnik. De ki is ő? Emigráns, aki hazájától távol, számára idegen emberi környezetben, gyökértelenül, tehát boldogtalanul kénytelen élni. Érzés- és gondolatvilágát a múlt, az otthoni világ emlékei szövik át. Ugyanez jellemző Eszterre is, aki szintén ötvenhatban emigrált; ő is gyötrelmekkel szembesül, de főleg azért, mert elhagyott hazájához ellentmondásos érzelmekkel viszonyul: egyrészt nosztalgikusan, ösztönös ragaszkodással, ugyanakkor szorongással is a nyilasuralom és a zsidóüldözések általa kisgyermekként átélt borzalmi okán, amelyek a fesztivál erőszakos eseményei hatására, kábítószerrel falzaktatott képzeletében újra és újra felrémlenek emlékei közt. József és Eszter alakját az író csak a belső tulajdonságaikkal ábrázolja, nyilván szándékosan, hiszen ezzel is a fesztivál szereplőinek lelki kaoszát akarja bemutatni. Eszter emlékei révén – képzettársítással – a fesztivál gyilkos hulgánszervezetét, a *Pokol Angyalait* a nyilasokkal azonosítja. E szervezet tagjai valós alakok, akiket a rendőrség bízott meg a fesztivál rendjének felügyeletével, ám tevékenységük indokolatlan erőszakba ment át, sőt gyilkossággá fajult: kábítószer hatása alatt megöltek egy néger zenerajongót, mert annak fehér bőrű barátnője volt.

Déry nagy figyelmet fordít a regény epizód szereplőinek megformálására is, akiket negatív emberi tulajdonságok jellemeznek: kábítószer-élvezet, nemi anarchia, gyilkosságig fajuló erőszakos magatartás, dühöngő örület. Közéjük tartozik a filozofikusan gondolkodó René, az Eszterbe halálosan szerelmes, leszbikus Beverly és a huligánszervezet néhány tagja.

Az egyéniségek bemutatásakor a rengeteg fikcionális kép a popfesztivál (mint korábban utaltam rá: az emberiség) erkölcstelenségének megismerését szolgálja. A hasonlatok, illetve metaforák többsége biblikus és biológiai jellegű. Az utóbbi kapcsán jó példa a madarak és emberek párhuzamos értelmezése, amikor is az író fiktív képekkel jeleníti meg véleményét, mely szerint a gyengébb madarakat kikezdi az erősebb madarak, azaz a gyengébb emberek elhullnak, s ebből az erősek hasznot húznak. De említhetjük a regény elejéről azt a nőt, aki felkínálja magát Józsefnek: csókra nyújtja az ajkát, amelyben marihuánás cigaretta füstölög. Mennyi mindent „elárul”, azaz megjelenít ez a kép: az erkölcstelenséget, a korlátlan szexualitást, a mértéktelenül felelőtlen kábítószer-élvezetet. A regényben mindezt kigyóként szimbolizálva látjuk.

Fontos megemlíteni a regény másik hiteles alakját, Mick Jaggert, a ma is élő popsztárt. Ha nem is szándékosan, de a zenéjével ő hat a tömegre, irányítja a fiatalságot, tehát közvetve hozzájárult a montanai erőszakos cselekményekhez. Mindemellét ő is ellentmondásos figura: két zeneszám közt a tébolyodott tömeget próbálta lecsillapítani, a szeretetről beszélt, ám dalainak szövege az erőszakot hirdette.

A fentiekből jól látható, hogy a szereplők többsége kitalált alak, akiket az alkotó a való élet mindennapjaiból ismert személyiségijegyek alapján formált meg, s ugyanúgy jellemzi őket, mintha valóságosan létező karakterek lennének. A valóság megjelenítésekor Déry a történettel kapcsolatos tényekre, momentumokra épít: a realitás József autózásától Eszter haláláig érzékelhető a regényben. Részben ez az oka annak, hogy hiteles kép tárul elénk a fesztiválról. Az összecsiszódult fiatalok mindannyian keresnek valamit és mindannyian menekülnek. Mit keresnek, mi elől menekülnek? Az író Beverlyvel mondhatja ki a választ: a boldogságot keresik, a társadalom viszonyosságaitól és az unalomtól menekülnek. Reménytelenül: egyik kábulatból a másikba esve a boldogság helyett csak a bódultság mámorát „élvezhetik”.

A valóságot a mű első részében egyszerű, hagyományosnak mondható leírás révén ábrázolja az alkotó, a modern regény technikai újításait csak ezt követően, fokozatosan használja. A művészi ábrázolásnak ez a különbözősége a drámaiság minél plasztikusabb megjelenítését szolgálja. Az ellentétekkel jobbra fiktív megjelenítésben találkozunk; ilyen a kaotikus világot metaforikusan ábrázoló országot, a pusztulásra utaló madárrajok vonulása, a paráznságot szimbolizáló, kígyóként ábrázolt prostituált, vagy éppen a Pokol Angyalainak a nyilasokkal való azonosítása. Ezek a legszembevetőbb fiktív momentumok. Következésképp ez a regény egyszerre metaforikus és tárgyilagos, mint egy katalógus. Hasonlatai

költőiek, vannak benne a végsőig kiélezett drámai jelenetek (például József és Eszter találkozója), de találunk jegyzőkönyv-formában megnyilvánuló epizódot is; költészetté lényegülő szimbólumai a bibliai motívumokra épülő részekben jelennek meg. Ezeken kívül esszéjellegű értekezések váltják egymást: hol a tudomány és technika fejlődéséről, hol a természetről, hol a társadalom és politika problémáiról, érintve a szociológiai kérdéseket.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a regényben az emlékezetnek és a képzeletnek éppúgy szerepe van, mint a valóságábrázolásnak. E változatok és megközelítések mögött azonban ugyanaz a szándék munkál: a teljesség és a küzdelem igénye; azé a teljessége, amely szorongások és kétségek közt is a jövőt ostromolja, s nem csüggeszteni, hanem erősíteni akar.

Déry „képzelt riportot” írt a modern pokol kárhozottjairól, s ezzel meghatározta írásának műfaját is. A pop-fesztivál eseményeit a riport eszköztárával jeleníti meg, ábrázolásmódja rendkívül igényes mind a hitelességet tekintve, mind művészileg. Hitelességében azért, mert a műben valósághű leírását találjuk a megtörtént eseményeknek, művészileg pedig azért, mert bár a cím „képzelt riportként” határozza meg a műfajt, olvasás közben valóságként éljük meg a regénybe foglalt történetet.

Bár valóság és fikció kapcsolatát ebben a regényben rendezett, egységes rendszerként értelmezhetjük, nem feledkezhetünk meg azok ellentéteiről, már csak azért sem, mert hasonló ellentétek jellemzik általában a XX. századi irodalmat.

Mivel a *Képzelt riport...*-ban Déry eszméletének, ember- és történetfilozófiájának belső drámája lüktet, ez a mű összefoglaló jellegű, szerzőjének eszmei körképét megrajzolva saját világnézeti konfliktusairól tájékoztat. Valóság és fikció egymásnak feszülése ugyanazon cél érdekében: ez a különbözőség jól illusztrálja a művész által kifejezni kívánt emberi-társadalmi kaosz minden vonatkozását, ezzel párhuzamosan idő és a tér viszonyát. Ungvári Tamás és más kritikusok véleménye szerint ez utóbbi a XX. század második felében minden írónál felfedezhető, mert idő és tér harmóniáját mindinkább háttérbe szorítja a valós és kitalált világ ellentéte, ugyanakkor a művekben megfigyelhető a távolság csökkenése valóság és fikció közt.

A riport műfaja, amely a hitelesség alapján elemezhető, tehát valóságra és valóságból építkezik, jól megfér a fantáziával, sőt nyer azzal, hiszen egymást kiegészítve képesek hiteles képet rajzolni a múlt század 70-es éveinek amerikai fiatalságáról. Déry regényében az idő és tér egyeztetése kevésbé hiteles, mivel az író szándéka az, hogy valóság és fikció egymás mellé helyezésével adjon lehetőséget a történet megismeréséhez és megértéséhez.

Végso soron megállapítható, hogy az írókat mindig is foglalkoztatta a valóság és fikció jellege, kapcsolata, s hogy utóbbit mindig az előbbi pontosabb megismer(tet)ése végett használták. Következésképp: valóság és fikció egy rendezett műben nem kizárja, hanem kiegészíti egymást.

LEVÉLASZERKESZTŐNEK

Kedves Öcsém!

Megbeszélésünkhöz híven hozzá is láttam, hogy a Dobszay-versről megírjak néhány sort, bár ezt a kérdést annyira összetettnek látom, hogy ezt pár sorba tömöríteni csak született költő tudná. Így el kellett tekintenem ettől, és inkább a vers tárgyát is érintő, súlyos sorskérdéseinkkel kapcsolatos észrevételeimet, véleményemet írtam le, ezt is ugyancsak lerövidítve, de ügyelve arra, nehogy szimplicista legyek.

A kettős állampolgárságot és az ezzel kapcsolatos szavazás eredményességét illetően a kezdetektől kétségeim, szorongásaim voltak, ismerve a két világháború közötti társadalmi viszonyokat, a „hárommillió koldus országá”-nak helyzetét (lásd a népi írók e tárgyban megjelent írásai, Veres Péter Gyepsora, Illyés Gyula Puszták népe című műve mellett a sok-sok tényfeltárást). Ezt a nincstelen réteget, a „történelem mezítlábasait” az erre megérett társadalmi-politikai helyzet a szovjet megszállás után földhöz juttatta. Mint tudjuk, e boldog földtulajdonosi állapot igen rövid ideig tartott, mert betelerelték őket a térszekbe, ahol is az előbbiekhöz képest jobb anyagi viszonyok között élhettek. Eközben a rendszer azt a kevéske magyar öntudatot nem szűnt meg kimosni az agyakból. Az eredmény: viszonylagos anyagi felemelkedés és a nemzeti öntudat teljes elvesztése.

Ezt a réteget célozta meg mint szavazóbázist az MSZP és az SZDSZ, rájátszottak arra, mert tudták, hogy ez a réteg a legújabb történelmi helyzetben a globalizáció folytán újból lehetetlen helyzetbe került, több százezres (milliós) tömegének létbizonytalanság, földönfutás a sorsa. Ilyen állapotban levőktől nem várható el, hogy nemzetpolitikával foglalkozzanak. (Régről eredeztethetjük ezeket az állapotokat. Egy részét talán még Werbőczy Tripartitumától.) Ezeket tudni, látni, és erre rájátszani, megtéveszteni, félrevezetni, riogatni – enyhén szólva – nagy becstelenség, de továbbélésüket csak így biztosíthatják.

Mindezeket tudva, látva, érthető volt a kétkedésem, szorongásom. Ezekről csak akkor kezdtem megszabadulni, mikor tapasztalhattam, hogy a magyar társadalom minden számottevő pártja, az említettek kivételével, és az egyházak, kényszerpályán ugyan, de mind az igen mellett voltak. Így nem maradhat el a jó eredmény – gondoltam. Végül is az eredmény majdhogynem aggályaimat, kétségeimet igazolta.

Magyar öntudatot adni, szolidaritásra ösztönözni – ezt az igazi felelősöknek címezem – egy rövid kampány alatt nem lehetséges. Azt is

nagyon jól tudjuk, hogy Patrubányi kezdeményezésével a fontossági sorrend felcserélése történt. Hogy mégis nem haszon nélküli ez a kezdeményezés, az nem a tudatos tervezés eredménye. A szétszórt magyarság képviselőitől érkező sok-sok reagálás, versekbe öntött megnyilvánulás bizonyítja, hogy ez a nagy kérdés nemcsak ügydöntő, de sorskérdés is. Olyannyira felrázta alvó nemzetünket, hogy az ügyet nem tekinthetjük lezártnak. Ennek folytatása, letisztulása, eredménye kell hogy legyen.

Úgy érzem, Dobszaynak és azoknak, akik e témában megnyilatkoztak, érthető és jogos a felháborodásuk, de a „te céda, te ostoba”, az „irigység népe, te céda, te buta” helyett a hangsúlyt teljes mértékben át kellene tenni az „áruló latrok, új gazdagok”-ra, mint népünk újabb kori megrontóira, hisz szerencsétlen helyzetünkől a kilábolás csak így lehetséges. Szentmihályi Szabó Péter verses reagálásának utolsó sora kell hogy irányadó legyen: „Kergessük őket együtt el, örökre, végre!”

Végezetül: az igaz hazafiaknak, felelősöknek csak használhat, ha figyelmükbe ajánlom Németh László véleményét a shylocki csoportról. A hazafiságot, felelősséget kisajátítani akarókkal pedig nincs mit kezdeni, mert ugyan „ki kívánhatja, hogy akinek igaza nincs, lojális legyen”.

Tehát mindenképp előttem ajánlom Shakespeare Velencei kalmárját (Shakespeare összes drámái, IV. köt., 1-101. old.), Németh László szárszói beszédét és ugyancsak Németh László Sorskérdések című könyvének 1934-ben megjelent írását (94-101. old.), mert a Németh-életműkiadásból (Sorskérdések–Második szárszói beszéd, 725-738. old.) kiherélték a lényegét, tehát csonka, hiányzik belőle: „Nagyon rossz füle van annak a készköszőrülésre, aki nem hallja, hogy a Shylocknak éppen a szív kell.” (Szárszó. Bp., 1943, Magyar Élet kiadása, 41-54. old.)

A fent elmondottak nem mentegetései a történeteknek. Ezek igen szomorú tények, amelyeknek orvoslása a jövő nagy feladata. Talán itt történt a fontossági sorrend felcserélése, s azért is olyan elszomorító mindaz, ami történt.

A küldött könyvet köszönettel nyugtázom.

Tisztelettel: Sari József Mihály

druszád.

Boldog új esztendőt.

2004. 12. 26.

(A nemmel szavazók táborához!)

*Ne féljeteK, nem megyünk haza!
Minket régen nem hív a haza,
Mely álmaink bölcsője, sírja volt.
Ne féljeteK, nem megyünk haza.*

*Ne féljeteK, nem megyünk haza!
Irigység népe, te céda, te buta,
A mi kincsünk nem lopott kacat,
A lelkünkben hordjuk: Hit és Akarat.
Ne féljeteK, nem megyünk haza.*

*Ne féljeteK, nem megyünk haza!
Hazugság népe, te gyáva, ostoba.
Ahol mi élünk, az mind Magyar sziget,
Koromsötétben virrasztó tüzek.
Ne féljeteK, nem megyünk haza.*

*Ne féljeteK, nem megyünk haza!
Vagyunk és maradunk, mint kiver t kutya.
Sorsunk már régen nem sorsotok,
Áruló latrok, új gazdagok!
Ne féljeteK, nem megyünk haza.*

*Ne féljeteK, nem megyünk haza!
Hol testvér a testvérnek farkasa.
Ki hajnalig háromszor me tagad,
Légy boldogtalan, légy gazdagabb!
Ne féljeteK, nem megyünk haza.*

Dortmund, 2004. 12. 08.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2004. október–november–december

ELISMERÉSEK

❖ **Vári Fábián László** költőt *Tökés-díjjal* tüntették ki. A díjátadó ünnepségre a költő munkásságát nagyra becsülő közönség előtt került sor a beregszászi református templomban.

❖ Idén 15. alkalommal ítélték oda a *Déry Tibor-díjat*. A díjazottak közt van **Berniczky Éva** ungvári író.

❖ **Kovács Miklós**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke a magyarság érdekében hivatástudattal végzett munkásságának elismeréseként megkapta a Csíkszeredai Julianus Alapítvány *Julianus-díját*.

❖ A **II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola** kiérdemelte a budapesti székhelyű Bethlen Gábor Alapítvány *Bethlen-díját*.

❖ **Hidi Endre** nagydobronyi keramikus művésznek 60. születésnapja alkalmából átnyújtották a megyei állami közigazgatás és a művelődési főosztály *díszoklevelét*.

ESEMÉNYNAPTÁR

Október

❖ A beregszászi járási kórház kertjében felavatták **Dr. Linner Bertalan** sebész főorvos mellszobrát.

❖ Az ungvári Druzsba Szállóban megtartották az ukrán parlament kisebbségi kérdésekkel és nemzetiségi kapcsolatokkal foglalkozó bizottsága kihelyezett elnökségi ülését, amelynek munkájában részt vett **Gajdos István** parlamenti képviselő is. A tanácskozáson megvitatták az 1944-45-ben elhurcolt magyar és német nemzetiségű férfiak rehabilitálásának és a ruszinság nemzetiségként való elismerésének kérdését.

❖ A munkácsi Csillag szálló dísztermében öt ország orvosai és egészségügyi dolgozói képviselőinek részvételével megtartották a Magyar Egészségügyi Társaság továbbképző konferenciáját.

❖ Az Ungvári Nemzeti Egyetem kollektívája titkos szavazással **Vasiz Ruszin** sebészprofesszort választotta az intézmény rektorává.

❖ Ungváron megrendezték a VIII. Nemzetközi Bábfesztivált, amelyen az egri Harlekin Bábszínház társulata **Andersen A kis hableány** című meséjét vitte színpadra emlékezetes sikerrel.

❖ **Nyilas Tünde Mária** énekesnő *A szeretet szegény éneke* címmel emlékezett meg **Szent Ferencről** a nagyszőlősi római katolikus templomban.

❖ Ungváron a Bercesényi úti sírkertben felavatták az I. és II. világháborúban elesett magyar katonák temetőjét. 114 honvéd sírjára helyeztek el új keresztek. A temetőrendezés a MÉKK aktivistáinak odafigyelését dicséri, akik a Magyar Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeuma, valamint az ungvári magyar főkonzulátus támogatásával végezték el a felújítási munkát. Az avatórendezvényen jelen volt és beszédet mondott **Szabó Vilmos**, a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatalának politikai államtitkára, **Tóth János** ukrán nagykövet, **dr. Holló József** vezérőrnagy, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézetének és Múzeumának főigazgatója, **Gajdos István** parlamenti képviselő és **Alen Panov**, Ungvár alpolgármestere.

❖ A csapi református templomban megtartották az Ungi Református Egyházmegye szavalóversenyét.

❖ Megyénkben számos településen tisztelegtek az aradi vértanúk emléke előtt. Az ungvári megemlékezés fő szervezője a MÉKK volt. **Dupka György, Gortvay Erzsébet** és **Horváth Sándor** mondott beszédet. Beregszászban **Szabó Béla**, a HTMH elnökhelyettese és **Szuromi Antal** konzul koszorúzta meg báró **Perényi Zsigmond**, az 1849. évi trónfosztó országgyűlés főrendi háza elnökének emléktábláját. A KMKSZ nagyszőlősi megemlékezésén többek közt **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke, **Milován Jolán**, a szövetség közép-szintű szervezetének elnöke és **Krasznai Gyula**, a Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatás elnökhelyettese mondott beszédet.

❖ Hat ország fiatalsága több mint 100 képviselőjének részvételével zajlott le Ungváron az 5. Sztribnij Dzvín Nemzetközi Művészeti Fesztivál.

❖ A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága szervezésében iparművészeti kiállítás nyílt Beregszászban **Balázs István, Berecz Margit, Jaroszlav Boreckij, Erfán Ferenc, Hidi Endre, ifj. Hidi Endre, Hidi Tünde, Handera György, Hrabár Natália, Jankovicz Natália, Matl Péter, Szocska László és Veres Ágota** munkáiból.

❖ Lumsoriban megnyitották a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága által szervezett Hollósy Simon Nemzetközi Alkotótábort.

❖ A viski falunap keretében elhelyezték az 1945-ben lerombolt turulmadaras emlékmű alapkövét. Az alapkövetételnél többek közt **Matl Péter** szobrászművész mondott beszédet, **Ivaskovics József** és **Varga Katalin** kárpátaljai költők megzenésített verseit adták elő. A megemlékezés a KMKSZ szervezésében a református templomnál folytatódott, ahol **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke, **ifj. Sari József**, a KMKSZ

Felső-Tisza-vidéki szervezetének elnöke és **Czébely Lajos** tanár mondott beszédet, majd felavatták a sztálinizmus áldozatainak domborművét, **Balázs István** viski fafaragó művész alkotását.

❖ Beregújfaluban felavatták a település új, 225 férőhelyes iskoláját. Az ünnepségen részt vett **Ivan Rohacs**, a megyei állami közigazgatás elnökhelyettese, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Bihari András**, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatás elnöke és **Erdélyi Károly**, a járási tanács elnöke. A vendégeket **Horváth Márta** igazgatónő köszöntötte. **Gajdos István** ez alkalomból színes tv-készüléklet ajándékozott a tanintézménynek.

❖ Az eszenyi Ritmus néptáncegyüttes megalakulásának 15. évfordulója alkalmából a településen néptáncfesztivált rendeztek. **Szabó Tibor**, a jubiláló együttes vezetője ünnepi beszédében kiemelte, hogy fennállásuk óta 270 műsort adtak, ebből hetvenkettőt külföldön. 1997-ben megkapták a *Kiváló Népi Együttes*, 2002-ben az *Ukrajna Legjobb Magyar Műkedvelő Együttese* címet, 2004-ben pedig a *Kárpátaljai Magyar Nívódíjat*. A fesztiválon többek közt fellépett a Rózsa népdalkör, a magyarországi Litér község Szárazág néptáncegyüttese, valamint a szürtei **Vajda Viktória** és a litéri **Baksa Kata** népdalénekes.

❖ A *Kárpáti Igaz Szó* Élő újság rendezvénysorozatának helyszíne ezúttal Eszeny község volt.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kőlcsey Ferenc Szakkollégiumának filmklubjában néprajzi, kulturális-antropológiai konferenciát tartottak *Kultúrakutatás Kárpátalján* címmel.

❖ Egyetemi rangot kapott az Ungvári Állami Közgazdasági, Jogi és Informatikai Főiskola.

❖ **Magyar Bálint** oktatási miniszter Budapesten, hivatalában fogadta a II. Rákóczi

Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola vezetőit. A megbeszélés témája az intézmény helyzete és fejlesztési terve volt.

❖ Az 1956-os forradalom 48. évfordulóján megyeszerte megemlékezéseket tartottak. Ungváron a MÉKK a megyei könyvtár magyar és idegen nyelvű osztályával közösen méltatta a forradalom hőseit. Beszédet mondott **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész, **Horváthné Somogyi Ilona** osztályvezető és **Pasztellák István**, az 56-os gálócsi csoport egykori vezetője. A Kijevi Szlavisztikai Egyetem ungvári tagozatának magyar–angol szakos hallgatói ünnepi műsorral tisztelték a forradalmár hősök emléke előtt. A Beregszászi Művészeti Iskolában **Kishegyi Mária** magyar szakos tanár elevenítette fel az 56-os eseményeket, utána a római katolikus egyház ifjúsági kórusa adott műsort **Krajnikné Hegyi Irén** vezetésével. A KMKSZ szervezésében a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola új épületének nagytermében megtartott emlékeztető **Horkay Sámuel**, a városi KMKSZ-szervezet elnöke nyitotta meg, ünnepi beszédet mondott **Kövér László**, a FIDESZ–MPSZ választmányának elnöke, országgyűlési képviselő.

❖ *Szolgálat és tanítványság* mottóval, 256 résztvevővel rendeztek körzeti szavalóversenyeket a református vallású gyerekek számára Beregszászban, Dercentben és Haranglábbon. A győztesek dicsérő okleveleket vettek át **Bocskor Imola** lelkipásztortól.

❖ A Técsői Zenit Művelődési Házban szervezte meg a KMKSZ a hagyományos Aranyósz Nemzetközi Kórustalálkozót, amelyen vidékünk képviselőiben 10 dalárda és együttes vett részt.

❖ Kijevben, az Ukrajna Kultúrpalotában lezajlott az ukrainai nemzetiségek II. közgyűlése, amelyen vidékünket 200 fős küldöttség képviselte.

❖ **Csubirka Magdolna** docens, a biológiai tudományok kandidátusa szerkesztésében magyar–ukrán és ukrán–magyar biológiai szótár jelent meg az Intermix Kiadó gondozásában, a Credo Alapítvány támogatásával.

❖ Hetedszer szervezték meg Técsőn a II. Rákóczi Ferencről elnevezett versmondó versenyt, amely a Nagyságos Fejedelem hazaszeretetének, valamint népeket egyesítő eszméjének széles körű megismertetését tűzte ki céljává. A zsűri döntése szerint első helyen **Pápai Zsolt**, a Beregszászi Bethlen Gábor Gimnázium diákja, a másodikokon **László Ildikó**, a harmadikon **Izsák Éva** végzett, mindketten a Técsői Református Líceum diákjai.

❖ Három napon át Kárpátalja vendégei voltak a Határon Túli Magyarok Hivatalának munkatársai. **Szabó László** főosztályvezető megfogalmazása szerint a 15 fős csoport célja az volt, hogy emberközélebről megismerjék mindazokat, akiknek sorsával a hivatal foglalkozik. A küldöttség felkereste Beregszász és környéke, a Felső-Tisza-vidék történelmi nevezetességeit, a munkácsi várat és a Vereckei-hágót. Útjukon elkísérték őket és helytörténeti ismereteiket megosztották a vendégekkel: **Kincs Gábor**, **Ambrus Pál** és **Szöllősy Tibor**.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola Szakkollégiumában *Fiatál kárpátaljai magyar kutatók a természeti kutatásban* címmel tudományos diákkonferenciát tartottak.

November

❖ Befejeződött a *Szülőföldön magyarul* oktatási-nevelési támogatások kifizetése. Vidékünkön kevés híján 15 ezer szülő részesült ebben a támogatásban. **Kocsis Mariann**, a KAMOT Jótékonyági Alapítvány elnöke bejelentette, 2005 januárjában lehetőség nyílik a 2004/2005. tanévre szóló támogatások megpályázására.

❖ *Szucsaszna Uhorscsina v konteksi* *szuszpilnih transformacij* címmel figyelemre méltóan érdekes kiadvány látott napvilágot Kijevben. Szerzője **Dmitro Tkacs**, Ukrajna volt magyarországi nagykövete, aki a mai Magyarország életéről ad képet a társadalmi változások tükrében. A monográfiához **Göncz Árpád**, a Magyar Köztársaság volt államfője írt ajánlást.

❖ Az ungvári járási Gálocson istentisztelettel és a MÉKK szervezésében **Gecse Endre** emlékművének megkoszorúzásával tisztelegtek a mártír sorsú református lelkész emléke előtt.

❖ A Bányai Középiskola felvette a település szülötté, **Simon Menyhért** (1897–1952) költő és hírlapíró nevét.

❖ *Szabolcsi–Ungi szüreti mulatságok* néven borkóstolót és táncházat szerveztek az Ungvári Nemzetiségi Központban. A rendezvény fő szervezője a MÉKK volt. **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Horváth Sándor** és **Tárczy Andor** költők, **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész, **Barzsó Tibor**, az *Együtt* olvasószerkesztője, **Ivaskovics József** zeneszerző és **Varga Katalin**, a Credo verséneklő együttes tagja, ungvári és beregszászi tanárok egy csoportja, valamint a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szabolcs táncegyüttes tagjai irodalmi kávéház keretében kötetlen beszélgetésen vettek részt. A 47 éve működő, 70 fős magyarországi táncegyüttest annak egyik vezetője, **Szentpétery Erzsébet** mutatta be. A rendezvény a megyei bábszínházban folytatódott, ahol a szabolcsiak műsora után többek közt a Turjanszka Dolina táncegyüttes és a MÉKK Nárcisz együttese adott ízelítőt repertoárjából. A vendégegyüttes tagjai este a Bródy András Művelődési Központban táncházzal egybekötött borkóstolón és szüreti bálon vettek részt, másnap pedig Eszenyben a helyi Ritmus táncegyüttesrel adtak közös műsort.

❖ Budapesten az ELTE állam- és jogtudományi karán megtartották a VI. Országos Egyetemi-Főiskolai Kossuth Szónokversenyt, amelyen vidékünket az Ungvári Nemzeti Egyetem két magyar szakos hallgatója, **Sín Edina** és **Bartha Viktória** képviselte. A versennyel egy időben retorikai konferenciára is sor került.

❖ Ungváron megrendezték a kárpátaljai református egyházközségek kórusainak találkozóját. A vendéglátó ungvári egyházközség énekkara modern hangvételű énekekkel nyitotta meg a rendezvényt, amelyen többek közt sikerrel mutatkozott be a Nagydobronyi Református Líceum, a bátyúi fiatalok kórusa, a Beregardói Nőszövetség kis énekkara, a Nagyberegi Református Líceum, a szürtei ifjúsági énekkar, a Beregszászi Dalárda, a Beregszászi Kamaraegyüttes, a nagydobronyi asszonykórus, a Tivadarfalvai Református Líceum hitkórusa, a dédai, munkácsi, szalóka és mezővári egyházközség kórusa.

❖ *Nyelv és oktatás a XXI. században: az iskola mint a nyelvhasználat színtere* címmel tudományos konferenciát rendeztek a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskolán Beregszászban.

❖ A Lembergi Magyar Kulturális Szövetség és az UMDSZ szervezésében emlékjel-állításra és koszorúzásra került sor a sztarijszombori egykori fogolytábor helyén és a katonai temetőben. Jelen volt **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Pirigyi Béla**, a BMKSZ elnöke és **Szabó Ottó** ungvári főkonzul. Az egybegyűlteket **Szarvas Gábor**, az LMKSZ elnöke, köszöntötte. **Szulincsák Sándor** római katolikus plébános és **Pocsai Vince** református tiszteletes ökumenikus istentiszteletet tartott a szombori fogolytábor áldozatainak emlékére.

❖ Munkácson kiállítás nyílt **Kopriva Antal** fiatal festőművész munkáiból.

❖ A KMKSZ kezdeményezésére a Magyar Országgyűlés együttérzését fejezte ki a 60 évvel ezelőtt elhurcolt kárpátaljai magyar és német férfiakkal és családtagjaikkal.

❖❖ A Nemzetközi Diáknapi jegyében hangversennyel egybekötött értelmiségi fórumot rendeztek az ungvári filharmónia kistermében.

❖ Egyházi ének és modern zene kategóriában rendeztek dalversenyt a Nagydobronyi Középiskolában.

❖ Az 1944-es elhurcolások 60. évfordulóján kegyeletteljes megemlékezést tartottak a Szolyvai Emlékparkban, amelynek falára felkerültek 127 település márványtáblái, amelyeken több mint 5 ezer áldozat nevét örökítették meg. A gyászos megemlékezésen **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Szabó Vilmos** politikai államtitkár, **Bálint-Pataki József**, a HTMH elnöke, **Tóth Mihály**, Ukrajna budapesti nagykövetségének tanácsosa, **Gajdos István** parlamenti képviselő, **Fodó Sándor**, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke, **Kizmann Zoltán**, az Újjászületés elnevezésű kárpátaljai német szövetség elnöke mondott beszédet. A túlélők nevében **Horváth László** szólt a több ezres tömeghez.

❖ Új számítógépekkel gyarapodott az Ungvári Drugeth Gimnázium műszaki bázisa. Az ünnepélyes átadáson jelen volt **Szabó Vilmos** politikai államtitkár, **Bálint-Pataki József**, a HTMH elnöke, **Szabó Ottó** ungvári főkonzul, **Gajdos István** parlamenti képviselő és mások. A vendégeket **Kovács Péter** igazgató és **Dupka György**, a MÉKK elnöke köszöntötte. **Kövy Márta** magyar-tanár és **Ivaskovics József** zenészerző közreműködésével a gimnázium diákjai zenés irodalmi műsort adtak.

❖ A Salamoni Általános Iskola adott otthont az ungvári járásban hagyományossá vált Kazinczy Szépkiejtési Versenynek. Az 5-9. osztályosok kategóriájában **Tóth Gergely**

(Koncházai Középiskola, felkészítő tanára **Szaniszló Edit**), a felsőbb osztályos versenyzők kategóriájában **Csordás László** (Eszényi Középiskola, felkészítő tanára **Gönczi Márta**) bizonyult a legjobbnak.

❖ A Nemzetközi Diáknapi alkalmából tartották meg gólyaavató báljukat az Ungvári Közművelődési Szakközépiskola első évfolyamos diákjai. Előadásukban többek közt felcsendült Schubert zongoramuzsikája, ízelítőt adott énektudásából **Ádám Oktávia** és **Doktor Edina**.

❖ *60 évvel ezelőtt hurcolták el a kárpátaljai magyar férfiakat* címmel tudományos konferenciát tartottak a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola és a KMKSZ szervezésében.

❖ A Nyíregyházi Luther Márton Kollégium énekkara és tanárainak egy csoportja az Ungvári Drugeth Gimnáziumba látogatott. **Kovács Péter** és **Martinovszky István**, a két tanintézet igazgatója megállapodott a rendszeres kapcsolattartásról.

❖ Könyvbemutatót tartottak a Benei Faluházban. **Szuhán András** polgármester köszöntője után a vendégeket, **Dupka Györgyöt**, **Zubánics Lászlót** és **Nagy Zoltán Mihályt** a helyi iskola pedagógusa, **Nagy Anikó** mutatta be. Ezt követően **Dupka György** beszélt *Keressétek fel a sírom...* című, szolyvai vonatkozású emlékkönyvéről, utána **Nagy Zoltán Mihály** mutatta be **Horváth László** helyi lakos, lágeres túlélő *Élet a halál árnyékában* és édesapja, **Horváth Simon** *Sötét ég alatt* című könyvét, amelyek egy kötetben jelentek meg az Intermix Kiadó gondozásában. Az iskolások egy csoportja elszavalta **Horváth Simon** néhány versét, a Credo együttes két tagja, **Ivaskovics József** és **Varga Katalin** előadásában megzenésített versek hangoztak el. Lágeres visszaemlékezéseit tartalmazó könyvének megjelenése kapcsán **Horváth László** osztotta meg gondolatait a jelenlévőkkel.

❖ Az 1944-es elhurcolások 60. évfordulóján emlékményt szervezett a KMKSZ. A menet a munkácsi Rákóczi kastélyból indult el a Szolyvai Emlékparkba, ahol ökumenikus istentiszteletet tartottak az elhurcoltak emlékére.

❖ A KMKSZ szervezésében ünnepélyes keretek közt felavatták **Ónody Géza** pedagógus emléktábláját Tiszaásványban.

❖ Ungváron a 10. sz. Dayka Gábor Középiskola, a MÉKK és a Kárpátaljai Magyar Oktatásért Szülők és Nevelők Tanácsa szervezésében mesemondó versenyt rendeztek 26 résztvevővel. A vetélkedő színvonalas megszervezéséért dicséret illeti **Oláh Katalin** igazgatóhelyettest, a verseny ötletgazdáját, aki emléklapot nyújtott át minden résztvevőnek.

December

❖ A KAMOT és a MÉKK szervezésében, 31 résztvevővel először rendeztek balladamondó versenyt az ungvári magyar tannyelvű Drugeth Gimnáziumban. A 6-7. osztályosok kategóriában **Deák Adrienn**, a Kaszonyi Középiskola, a 8-9. osztályosok közt **Fehér László**, a Beregszászi 6. sz. Középiskola tanulója végzett az első helyen.

❖ A helyi református egyházközség, a Simon Menyhért Irodalmi Társaság, a MÉKK és az Intermix Kiadó szervezésében *Egyetlen bűnük magyarságuk volt* címmel helytörténeti konferenciát tartottak Bátyuban. **Szántó Lajos** tiszteletes ígéhirdetése után a hatvan évvel ezelőtti elhurcolásokra **Beregszászi Ferenc** polgármester, **Dupka György**, **Bagu Balázs**, a túlélők nevében **Horváth László** és mások, az áldozatok hozzátartozói közül **Tuba Magdolna** és **Baraté Klára** emlékezett. **Nagy Zoltán Mihály** bemutatta a jelenlévőknek **Bagu Balázs** *Életutak*, valamint **Horváth László** *Élet a halál árnyékában* és **Horváth Simon** *Sötét ég alatt* című könyvét, amelyek az Intermix Kiadó gondozásában jelentek meg.

Nyeste Albert kitért az 1968. évi csehszlovákiai forradalomnak a szovjet hadsereg általi eltiprására, **dr. Csírpák Emil** az 50–60-as évek szovjet valóságát elevenítette fel. **Szabó Bettina** és **Szabó Ágnes** 9. osztályos tanulók lágerverseket adtak elő.

❖ Megtartotta tisztújító közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, amelynek elnökévé ismét **dr. Orosz Ildikó**t választották meg.

❖ A KMKSZ szervezésében megtartották a kárpátaljai betlehemesek hagyományos találkozóját a Beregszászi Művelődési és Szabadidőközpontban.

❖ **Balassi Bálint** emlékének ajánlották csoportos kiállításukat a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának tagjai Ungváron. A megnyitón **Gál Natália**, **Kacsur András** és **Ferenczi Attila**, a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház művészei, **Tóth Zsuzsanna** és **Bakos Gábor**, a beregszászi főiskolások kórusának szólistái megszólaltatták **Balassi** istenes verseit, könyörgéseit. A tárlat anyagát **Magyar László**, **Réti János**, **Kolozsvári László**, **Berecz Margit**, **Benkő György**, **Hidi Endre**, **Szocska László**, **Borecky Jaroszlav**, **Handera György**, **Kulin Ágnes**, **Papp Marianna** és **Veres Ágota**, valamint a közelmúltban elhunyt **Szemán Ferenc** és **Veres Péter** munkái alkották.

❖ Beregszászon a főiskola és a KMKSZ szervezésében Bocskai-emlékkonferenciát tartottak.

❖ Munkácson megtartotta közgyűlését a Kárpátaljai Cserkészszövetség.

❖ A beregszászi főiskola hallgatói önkormányzata irodalmi szalont hozott létre az irodalomkedvelő diákok részére.

❖ *Tízéves a kárpátaljai felsőoktatás* címmel tudományos konferenciát rendeztek Beregszászon a főiskola szakkollégiumában.

❖ Kortárs kárpátaljai magyar költők műveiből rendezett szavalóversenyt az Ungvári Drugeth Gimnáziumban a MÉKK és a KAMOT. Az 5-8. osztályosok kategóriában **Kertész Emese**, a csapi 2. sz. Középiskola, a 9-11. osztályosok közt **Seleszta Marianna**, az Ungvári 10. sz. Dayka Gábor Középiskola tanulója végzett az első helyen.

❖ Az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskolában megemlékeztek a tanintézet névadójáról.

❖ Salgótarjánban került sor a II. Trivium konferenciára és szemináriumra, amelyen magyarországi és szlovákiai szervezetek mellett vidékünkéről a MÉKK ifjúsági szervezete, a KMIDZ-Gordiusz, a Kárpátaljai Fejlesztési Társaság (a partnerség ukrainai koordinátora) és a KMKSZ ifjúsági szervezete is képviseltette magát.

❖ A Beregszászi Művészeti Iskolában adventi találkozó keretében adott ünnepi műsort **Beregszászi Olga** magyarországi művésznő.

❖ Átadták rendeltetésének a Kárpátaljai II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola főépülete (a volt törvénytárs palota) harmadik szintjét. Az ünnepségen jelen volt és beszédet mondott **Szabó László**, a HTMH főosztály-vezetője.

❖ *Szent Karácsony eljött* címmel a Credo Alapítvány gondozásában megjelent az **Ivaskovics József** vezette, Kisgejőcön működő *Gyöngykaláris* énekegyüttes karácsonyi énekeket tartalmazó CD-je.

❖ Nyolcadik alkalommal, 26 tanuló részvételével rendezték meg a *Hit, remény, szeretet* elnevezésű szavalóversenyt a Beregszászi Bethlen Gábor Gimnáziumban.

❖ Az egykori Drugeth Gimnázium öregdiákjainak és a nemrég újraalapított tanintézmény mostani diákjainak találkozójára került sor Ungváron. Az öregdiákok között jelen volt és beszédet mondott **Balla László** író is. A rendezvényen a mostani gimnazisták előadásában az Ivaskovics József zeneszerző által betanított énekek hangzottak el.

❖ Ungváron megnyílt **Hidi Endre** keramikus alkotásainak tárlata. A 60 éves művész többek közt köszöntötte **Iván Balázs**, a megyei tanács művelődési főosztályvezető-helyettese.

❖ **Dupka György**, a központi információs iroda vezetőjének év végi tájékoztatója szerint 2002. január 1. és 2004. december 27. közt a magyarigazolványt igénylők száma Kárpátalján 120 337, ami a magyar lakosság lélekszámához viszonyítva a legmagasabb a határon túli magyarok lakta területek mutatói közül.

❖ *A máramarosi öt koronaváros a Rákóczi-szabadságharc idején* címmel, a KMKSZ gondozásában megjelent **Csatáry György** történész, a beregszászi magyar főiskola társadalomtudományi tanszéke tanárának könyve, amely 18, a koronavárosok levéltárából származó okmány hasonmás közreadása mellett azok megfajított szövegét is tartalmazza.

D. GY.

Megjelent:

Dupka György: **Autonómia-törekvések Kárpátalján.** Monográfia. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Ferenczi Tihamér: **A csenden túl.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Hármashatártalanul. A Hármashatár Irodalmi Társaság antológiája. Összeállította: Füzesi Magda és Zubánics László. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Fekete Erzsébet: **Kender, kender, de szép tábla kender.** A Szalókai Általános Iskola hagyományörző együttesének a helyi népszokások alapján színpadi előadásra feldolgozott jelenetei. *Credo Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Gortvay Erzsébet: **Emlékezni szükséges.** Tanulmányok, jegyzetek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Olasz Tímea: **Tücsök meséi.** *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Bagu Balázs: **Életutak.** Riport- és dokumentumgyűjtemény. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Nagy Zoltán Mihály: **A teremtés legnehezebb napja.** Regény. *A sátán fattya* című trilógia befejező része. *Magyar Napló Kiadó–Sárnyas Saru, Budapest, 2004.*

Csanádi György: **Sorsfordító évek sodrásában.** Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából. Monográfia. *PoliPrint, Ungvár, 2004.*

Dupka György: **„Keressétek fel a sírom...”** Szolyvai emlékkönyv a sztálinizmus kárpátaljai magyar áldozatairól. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Horváth László: **Élet a halál árnyékában.** Emlékeim a „malenykij robot”-ról. Horváth Simon: **Sötét ég alatt.** Lágerversek, verses levelek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*

Balla László: **Árva aranyesők.** Száz tárca. *Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2004.*

Előkészületben:

Tóth Mihály: **Nemzetiségpolitika Ukrajnában.** Tanulmány. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

Bartha Gusztáv: **Kékben, feketében.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

Becske József Lajos: **Barlangok mélyén.** Versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest.*

SZERZŐINK

Bartha Gusztáv (1963) Nagybereg
Barzsó Tibor (1931) Ungvár
S. Benedek András (1947) Budapest
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Dobszay Károly, Dortmund
Dupka György (1952) Ungvár
Fodor Géza (1950) Dercen
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
Kopasz Angéla (1981) Dercen
Kovács Vilmos (1927–1977)
Körmendi Lajos (1946–2005)
Kudla György (1973) Ungvár
Lengyel Tamás (1971) Budapest
Nagy László (1925–1978)
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Nyilas Attila (1965) Budapest
Penckőfer János (1959) Beregszász
Rékasy Ildikó (1938) Szolnok
Roják Vince (1981) Beregsom
Sari József Mihály (1920) Visk
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Vári Fábán László (1951) Mezővári
Veres Péter (1943–2004)

E számunkat Veres Péter festőművész munkáival illusztráltuk.

Régi kútba nézek

KÖRMENDI LAJOS VERSE

KOCSIS CSABA ZENÉJE

gitár

Hm Hm

Kút van a kert-nek ö-lén, Líf-te-zik ben-ne a szél,
Kút-ba ha-nyat-lik az éj, Vá-ro-sok ül-nek a-lant,

E7 E7

Hord-ja a tég-la po-rát, Gyűj-ti a kert sze-me-tét.
Úsz-nak a kis-ka-to-nák, Bé-ka ü-völt o-da-lent,

A E Em7 A

Ú-szik a ví-zen az ág, Tart-ja a sün te-te-mét,
Nyom-ja a ló-ko-po-nyát, Mély-be a rőt szí-nű szél,

Em A Em7 A Hm

Bús kö-dő-kön jön a vén Ősz ha-ju, halk sza-vu tél.
Fel-fo-rog új-ra a-pád, Rád ne-vet, aj, te ne félj!

*Kút van a kertnek ölén,
Liftezik benne a szél,
Hordja a téglaporát,
Gyűjti a kert szemetét.
Úszik a vízen az ág,
Tartja a sün tetemét,
Bús ködökön jön a vén
Ősz hajju, halk szavu tél.*

*Kútba hanyatlik az éj,
Városok ülnek alant,
Úsznak a kiskatonák,
Béka üvölt odalent,
Nyomja a lókoponyát,
Mélybe a rőt színű szél,
Felforog újra apád,
Rád nevet, aj, te ne félj!*

MŰTÉT ANYÁNK SZEMÉN

(Részlet)

*A ránc hullámzó lágy idő
 már poshadás, ragály, s míg parola
 és csók hatványra kórt emel,
 én tűnődésem útján szemedig
 akarok eljutni, a sómezőre.
 Világ s világa onnan kirekesztve,
 csalárd nagy fénytől húsban zsarolódsz,
 rossz álmod volt hogy szültél millió
 vitézt, aki csak nyál-nyújtásban vakmerő,
 e dancs pofák közt vaksin tébolyogsz.
 Ki sújtott vakhitet beléd az édenért,
 hogy vastöményen vakogd el vas-igédet:
 én vas vagyok, az Úrnak fegyvere,
 az én testem vas, az én orcám acél,
 s pehely leszek. – De én a zsarnokodnak
 pökök a galambvári tenyerébe,
 arany haját, szakállát szigorúan
 nyüvöm, farán a nemtelen patyolatot
 lerongyolom s magát lerombolom.
 Ha Jób javaiért, ha hontalan honáért,
 én mindenemért perlek és tusakszom,
 fehér; kerek ágyon én hurocollak
 az ég kövén, zenitben álló kés alá.
 Te fáradtság nagyasszonya, pihenj,
 kislány vagy új mesében, most ne sírj,
 elvesztvén magadat, hogy más minőség
 jegyese légy, amikor hangtalan
 a kesztyűs kézfejek tubicaként
 csipesz-csőrrel szemed partjához ülnek.
 Alúdj, az érző ujjak csillaga,
 a fejben pontos eszme én vagyok,
 a szűk szemből a célzó én vagyok,
 merénylet kés vagyok szemed sötétje ellen,
 s amíg a hó-határt a részvét némasága
 tombolja át s a csönd-halleluja:
 szemed jegén a kés nyomán
 elvérzik lassan a homály, kisüt a nap.*

EGYÜTT